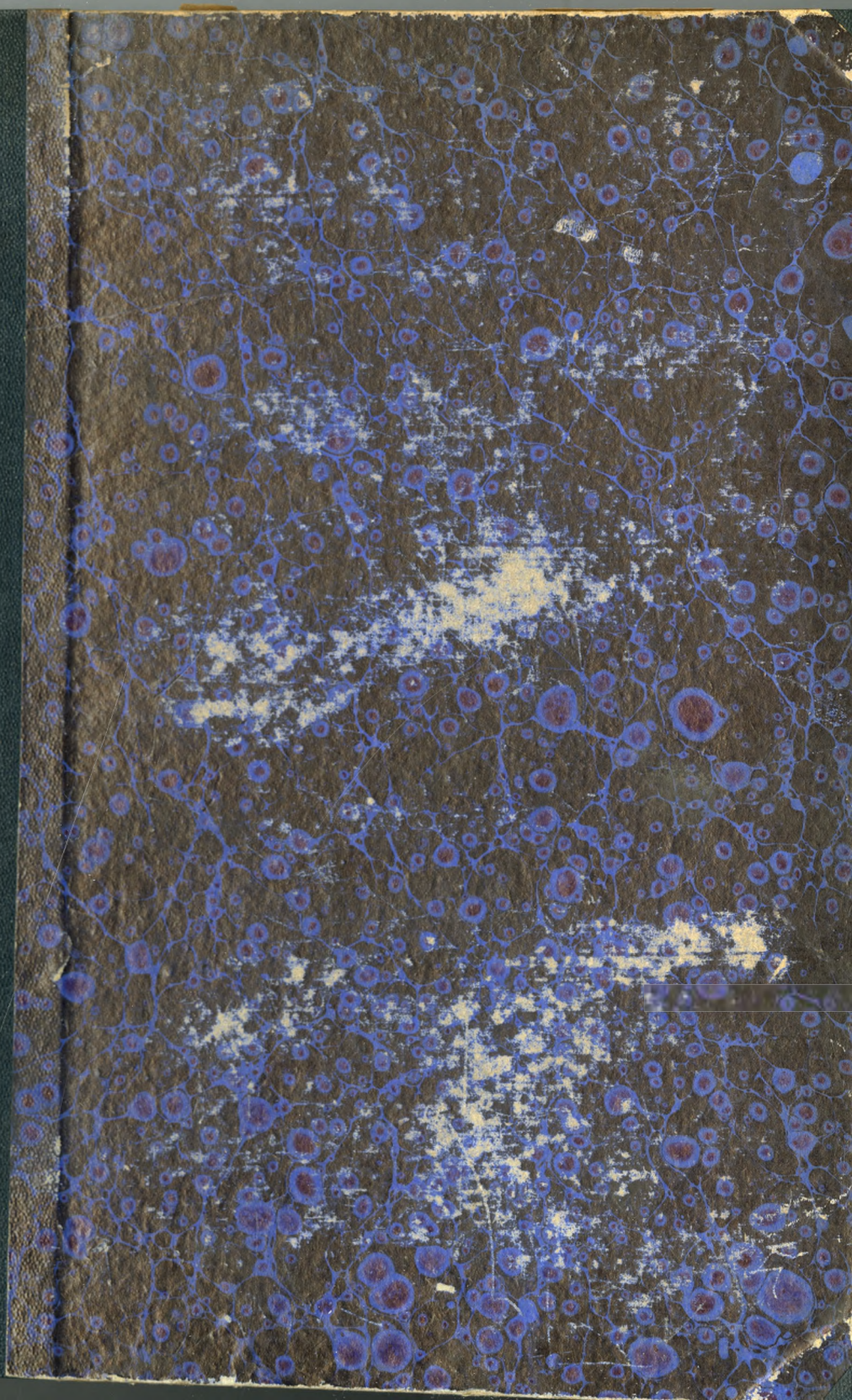

Politikai
röpiratok.

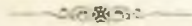
56.

56
429

U J A B B

ÁRNY- ÉS FÉNYKÉPEK.

IDŐSB KÁKAY ARANYOSTÓL.

[Kecskeméthy aurtól]

2.

PEST, 1866.

KIADJA RÁTH MÓR.

6172 00564913

FŐVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

DE BALLAGI GÉZA.

I.

Ködfátyolkép.

Champagneadon valék néhány honatyával; pár nappal az országgyűlés megnyitása után. Oly mélységes okosan beszéltünk a haza ügyeiről, a crinoline célszerűségéről, és mindenről mi per associationem idearum e tárgyakkal összeköttetésbe hozható: hogy észre se vettük hány palack mélyébe merültünk. Oly jó kedvvel mentünk aludni a hazáért, mintha már megoldottuk volna a közös kérdések kérdését.

Ezt ugyan nem tettük, gondolván hogy erről majd gondolkozik Deák Ferenc; miért is volna „a haza bölcse“ ha bennünket a gondolkozás terhe alól sem mentene fel? Ebben megnyugodtunk; ámbár két határozatiból megtért, s megvallom kissé gyanus Deákista, és egy 48-as farkasbőrbe öltözött 47-es bárány ült közöttünk.

Hanem egy kérdést, mely akkoriban még nagyon élénken foglalkoztatott, diadalmasan megoldottunk; tudniillik hogy miként lehetne a választási kihágásokat, s azoknak szülő anyját, az itatást megelőzni, s megszüntetni? Ki ezt, ki azt javaslá; hanem egyetlen eszköz sem látszék a magyar korteskedési virtuozitás ellen fogantattnak.

Végre abban állapotánk meg, mint egyetlen hatályos eszközben, hogy az 1848: V. 34-dik s egyéb §-ait oda kell megváltoztatni, hogy nem az ki mellett a többség van, hanem az ki kisebbségben marad, legyen a megválasztott képviselő. Három-négy jelölt közt az, kire legkevesb szavazat esett. Fogadom, hogy erre megszűnik a korteskedés. Ebben semmi különös, vagy új elmélet nincsen. Ez csak olyan forma, mint mikor az „orosz whist“-ben a sans átoutra kimondják a betlt; s a trick azé, ki legkevesebbet ütött.

Igy például Érsekujvárt föllép egy 61-ki határozati átout, Buzna Lajos; aztán Conlegner, ez tudtunkra sans átout; és erre Wodianer utolsó perczen kimondja a „Betl“t; holott mindenki tudja hogy a szegény Wodianer nem koldus. Hanem ő lesz a képviselő.

Még azonkívül mi okosat határoztunk, nem mondom el; hanem az tény, hogy kissé fölheviltnek érzém magam midőn lefekvém, és félmámborban félálomban mindennemű tarkabarka visiók mulattattak reggelig.

Hanem az egyiket különössége végett elmondom:

Mintha konyhába vetődtem volna. És ime a takaréktűzhely előtt látok egy martialis kinézésű szakácsot; ki, úgy tetszék, két bögrében vizet forralt; s hol az egyiket, hol a másikat húzta a tűzre, vagy tölta félre; s e mütétet meglehetősen ügyességgel soká folytatá. Kérdem én, hogy mi okból cselekszik így?

„Hja, ugymond, tisztelt barátom, ennek így kell lenni. Ha mind a két bögrében egyszerre forr a viz, nem bírok velök. És így egy ideig az egyiket tolom előre, s ha az már túlságosan kezd forrni, félreteszem, s a másikat veszem elő.“

Okos ember! gondolám magamban, mámoros eszemmel.

De csalódtam.

Utóvégre ugyan is már annyira áthevült mind a két bögrében a viz, hogy a melyet tűzre tőn is forrott, s a melyet félretőlt az is forrott. Próbálgatta az én szakácsom még egy ideig a mesterséget, hanem mind a két bögre sutorogva kifutó vize megégette kissé a kezét, s utóbb nem tudva mítettő legyen — csak nézte mind a kettőt.

A gőz csak úgy dőlt, ömlött, s gömbölyűn odább hömpölygött, s nekem úgy látszék mintha belőle egy különös ködfátyolkép fejlődnék ki, csaknem oly szerencsésen mint a nemzeti színházban a multkori diszelódás alkalmával. Még itt ott fityegett egy egy ködrongy, de végre tisztán állott

előttem: Magyarország képe rendezetten, szervezeten, úgy a hogy azt a nemzet zöme, s némely zömök vezére képzelék, s szerencsésen létrehozták.

Allegorikai volt a kép, mint magából érthető: és vala az az 1848-ki parlamentararis képviseleti kormányzat — a nemzeti genius által s annak megfelelőleg idomitva. Tehát sem az angol, sem a francia parlamentarismus; hanem specifice magyar parlamentarismus.

A ki nem ismert volua bennünket, azt hien-dette, nagy csatakép vonúl el szemei előtt. Véres fők, elgázolt halottak, gyalog és lovag fegyverek összebonyolódva részeg dühhel egymást ütle-gelve öldökölve.

Én azonban magyar létemre rögtön fölfogtam a kép szelid értelmét.

Nem csaták ezek, hanem alkotmányos választások. Más szóval: szabadság. Szabadság magyarul annyit tesz mint: választás.

Ködfátyolképemen legelsőbben a parlamenti képviselő választás vonult végig szemeim előtt. Boldog hazám, célt értünk! Van parlamentünk; választunk abba, és oly jeles férfiakat, kikért okvetlen érdemes néhány száz embert véresre verni, néhány tucatot agyon ütni. Országos verekedés.

Három hónapig esznek isznak verekednek véreink; és a törvényhozó test, létre jön imigyen.

Azután következék a megyei tisztviselők választása; megyeszertei verekedés.

Ezután a megyei- városi-bizottmányok választása; azután a szűkebb választmány választása, azután a falusi birák választása. Falunkinti verekedés. Azután a nádor választása; azután a ministerek választása, — mely a magyar parlamenti rendszerhez híven, megyénként történik; így kívánván a municipalis rendszer kiegyeztetése a parlamentarismussal.

Azután jó a szüret. A nép egymás borát issza meg.

És így évenként 9 hónapig a hazáért iszik az egész nemzet és itat, ingyenélősködik, restaurál, korteskedik, verekedik, a németet szidja, a zsidót megcsalni akarja, általa megcsalatik; — jó terméskor a rossz árak ellen; rossz terméskor Isten és a kormány ellen zúgolódik, és koldusbotra jut

Félre, irtóztató torzkép, milyet csak akkor álmodhatni, ha magyar pezsgőt ivott az ember, s franciát fizetett, a mi Pesten rendes dolog. Nincs tehát mentség? nincs a ki megvédjen önmagunk, e legnagyobb ellenségünk ellen?

Sziinte megkönnyültem, midőn a kép elfoszlott ismét, és ismét a szakács állt előttem, és a takaréktűzhely, és a két bögre rajta . . . „Uram, főzz nekem kolbász-levest jó erőset, magyar gyomorba valót, ha még lehet, vagy akár miféle cosmopolitikai theát, azt sem bánom, mert már kutyábbúl nem lehetek. Ez a parlamenti rendszer magyar fordításban, ez az Eötvössel kibékített Török, ezen

a 48-al kiegyezettett 47, ez a ministeri municipalitás fából vaskarikája irtózatosan nyomja a gyomromat.

A szakács a legjobb akarattal látszék birni; de már nem volt módja segíteni. A víz mind a két bögréből kiforrt, s elpárolgott, egy csöp sem maradt benne . . .

„Ily szerencsétlen következményei vannak a nagyon finom, nagyon subtilis politikának;“ mondtám én neki szemrehányólag, a miért ő meg is haragudott; de én fölébredtem, csizmámba bújtam, s mentem az alsóház ülésébe.

II.

Verificatio.

Ha te ütöd az én zsidómat, én is ütöm a te zsidódat.

Mert hisz köztünk nincs párt, mindnyájan egyek vagyunk.

III.

Absentes.

Mindjárt az első ülésekben föltűntek nekem azon 1861-ki képviselők, a kik eltűntek.

Sokakat látok én itt 1861-ből, a kiket nem látok.

Itt vannak ők sziveikkel, óhajaikkal, a kik nincsenek már itt.

Hálátlan nemzet, mely hűtlenül elfordulsz nagy fiaidtól!

Pedig mily nagy dolgokat vittek ki ők 1861-ben!

Meddig és mennyit tanácskoztak! Az egyik nem akart semmit is határozni. A másik nem akart fölírni. Utóbb határoztak is, föl is irtak; a határozat gyengítette a föliratot; a fölirat szelidítette a határozatot; használni azonban — egy sem használt; s a mily lassan (12 évig) jöttek, oly gyorsan mentek haza, örökségül hagyva a nemzetnek:

a boldog emléké 1862. 1863. 1864 és fél — éveket.

Szomorú dolog azon 1861-ki férfiak némelyikét nélkülözniünk. De egészben véve még is derültebbnek látszik nekem a képviselő-ház. Mintha valamelyes árny elvonult volna fölülre, mely 1861-

ben homályba burkolá: mintha valamely ijesztő
váz, melynek sötét szelleme kísértetien nehezdedék
e gyülekezetre a semmiben fel és el oszolva eltiint
volna; azon rém tudniillik, melynek neve: jog-
vesztés és octroi!

A nemzet tagadhatlanúl bátran nézett a rém
szemébe; pedig bátorsággal szemben elvesztik ha-
talmuk varázsát a rémek; de a fejedelmi akarat
erős fuvalma volt az, mely végkép elűzte.

Gloria tibi domine!

Három és fél év! Nagy idő! mely alatt sok
ezer apró csecsemő születik, de kérdés született-e
csak egy is, ki pótolja majdan azon jók és jelesek
egyikét, kiket azóta elragadt előlünk a halál. Des-
sewffy Emil, Szalay László, Madách Imre, Hajnik
Pál, — Kazinczy Gábor, Terényi Lajos.

Eltűntek! és a mint elmerengek emlékeiken,
testi lelki képök alig néhány vonásait lelem már
hütlén velóm tükrében, miket lehetlen futólag még
föl ne jegyezni, mert az ember lelke mívveiben
halhatatlan, de az egyén elenyészik; s még a sze-
rető szivekből is kitolják idővel — az élők, mert
az élőké a jog és a hatalom.

Hogy is volt csak... gondolkozzunk kissé
rólok:

Mi volt az a Dessewffy?

Gróf Dessewffy Emil.

Féléve lehet, midőn valamely üres órámban, nem tudom mi által gerjesztve — Gr. Dessewffy Emiltől következő „fény- és árnykép“ hevenyésztem naplómbe, — gondolván, hogy lesz idő, midőn azt kiadhatom, s azzal, minden élczelős csipkedés daczára, senkinck sem fogok nagyobb mulatságot okozni, mint épen ő neki.

Való ugyan, hogy ma, midőn Dessewffy Emil nincs többé „fény és árnykép“ helyett — apológiát, s tinta helyett könyekbe mártva tollamat — tréfák helyet nekrologot illenék írnom róla, mely viszont könyekre fakaszszon egy nemzetet: de a következő cikkemben annyi közvetlen érzületet, s életrajzomban annyi hűséget véltem találni, hogy talán humoros hangulata alól is föl lesz ismerhető benne azon komoly becsülés, melylyel nemes halottunknak életében is adóztam.

Az Istentől dúsan adományozott családtörzs az, melyről egy Dessewffy József, egy Aurél, egy Emil és Marcel sarjadtak.

József — három kitünő fiu atyja — mint író, úttörő, — s mint törvényhozó híres jeles; — a régi idő sarkpontján, az ujnak küszöbén, — ezt nem akarva egészen érteni, de gyengéit s bíúneit igen jól felismerve; — küzd a menthetlen mellett

a legyőzhetlen ellen; bátran és eszesen, de sikertelenül.

Jó ő neki. Nem látta bukásunkat diadalunkban.

És Aurél? — a genialis államférfi, kinek sem Magyarországon sem Ausztriában nem lehetett köre vagy helye.

Conservatívnak kelle lennie, s annak tartatott: holott minden eszméje, minden sora a mit irt — ujtás, kezdeményezés volt; — s ki alig látott maga körül, mit conserválni érdemesnek tartson.

Egy tespedő államkormányzat tagjának kelle lennie, neki — kinek tevékenysége és esze országot kész lett volna szervezni.

Ezen eleven élet a stagnatióval látszék solidaritásban; — ő ki az államrohadás dögszaga iránt finomabb érzéssel birt bárkinél.

Egy elaggott kormány s meg nem érett nemzet félreismerésébe, mintegy hálóba fogva, s kibontakozás reménye nélküli küzdelembe — belehal, — névtelenül! néhány nagyuri barátja s ilyen magamforma idealista, ki a szellem arisztokrátiájának hódol, bármely pártnál nyilatkozzék is . . . emlegetik még ma őt, ki — ha egy nagyobb nemzet s rendezett ország tagja: neve a Richelieuk, Pittek és Peelek mellett tündököl vala a világtörténetben.

Marcel — ? ismeret- és szellemgazdag férfi, kit stoikai bölcsesség a magánélet visszavonultságában tart. Tudós műveit nem olvassa tiz magyar ember; nem is hallott rólok.

Marad Emil. Egészen nektünk marad; sans phrase és tréfán kívül.

Ha Dessewffy Emilt egész életével átgondolom, igen különös gondolatok ébrednek bennem.

Van szerencsém öt jól ismerni. Ugyanazon arcél, mint Aurélé, csak a színe barnább. Lelkes fekete szem; magas homlok; konyult orr; jól beszélő száj, erős áll; testalkata közép, kissé előre-hajló, kivált midőn gondolkodóban beszél. Csaknem kövérebb is lehetne. Öltözete kissé hanyag, tudniillik néha, mikor nem gondol vele; — a mi rendszerint történik.

Mindent összevéve semmi rendkívülit nem látok rajta . . .

Különben: gróf. Még pedig meglehetősen adagban. Erről az ember nem tehet, ezzel születik, neveltetik, reggeliz, ebédel, alszik és meghal. És a publikum csakugyan báméskodik temetésénél is, mintegy csodálva, hogy — gróf is halandó.

Hanem — a mi igaz, az igaz; ő még sem annyira gróf, hogy szívélyesen kezét szoritva és szivarral kínálva ne fogadná azt, a kire épen . . . szüksége van.

Ments Isten! nem azon nemtelen értelemben mondom ezt, mint olvasóim egyike másika tán gondolja, föltevén Dessewffy Emilről, hogy ő saját ügyében lealázza magát. Az már nem.

Hanem neki vannak tervei, gondoljai, intézetei, szobrai, palotái — mik a haza, a nemzet tulajdonát képezik.

Itt elnök, ott igazgató, amott választmány.

Most egy kis agitatiót kell előidézni hazafiui adakozásra.

Majd egy eszmét kell kilökni a közönségbe, melynek érni kell, míg majd rá kerül a sor.

Aztán az akadémia terveit kell meghánytor-
gatni; ide oda hajlanak a nézetek. Ő már tudja
mit akar; és nézetének igyekezni kell megnyerni
a közvéleményt.

Ilyenkor az ujságírók kedves vendégek. A gróf
édes mint az égett czukor; democrataibb egyenlő-
ség nem is képzelhető, mint közte és köztük. A
democrata journalisták szelid vajjá olvadnak ily
szíves grófi érintkezésekre. Csak egy vénebb róka
köztük — ki pro superabundanti nem is keresz-
tény — nem feledi el, a mit már több ízben ta-
pasztalt, hogy — *passato pericolo gabbato il santo*;
— azaz, ha már nincs szüksége tárcacikkre, uj-
donságra, vezércikkre: — akkor a gróf annyira
el van foglalta, hogy soha sincs ideje fogadni lá-
togatásukat, vagy csak szóba is állni velök.

A journalistákon kívül jár mindenféle más
faju ember is a grófnál; keresztény és zsidó, tu-
dós és művész, mesterember és kereskedő. Csak
koldus gondolom kevés. Honny soít qui mal y
pense! Hanem nem megy oda koldus, a hol mind-
járt munkával kínálják meg.

Azok a journalisták! majd elfeledtem, kissé
aprehendálják a gróftól, hogy csak — *cabannos*
szivarral szokta kínálni őket.

Én gyanusítom a grófot, hogy maga sem szí jobbat; gondolván, hogy mi jó, kár annak füstbe menni. De nem ismeri a journalistákat, ha azt hiszi, hogy ezeket en canaille — cabanossal is kielégíthetni. Ha egy journalistának csak 18 krja van is, (a mi néha megtörténik az irói segélyintézet dacára) akkor is Medeczhez megy, s egy 18 kros szivart vesz. Hja a journalista — du jour au jour; azaz egy napról másra él szellemileg és anyagilag.

Tisztelem én a cabannos-szivást! Szeretem az ilyen férfit a földhitelintézet élén; legalább a tekintetes földbirtokos urak, kik onnan pénzt kérnek, egyuttal elmehetnek az elnökhöz is, megtanulni tőle, hogyan kell a pénzzel bánni? valamint elmehetnek jószágaira megtanulni tőle, hogyan kell gazdálkodni?

Egyébiránt semmi rendkívülit nem látok rajta.

Azt veszem észre, politikai barátai előtt nagy tekintély; pedig azok maguk is beillenek kis tekintélyeknek. Mély belátása a politikai szövevényekbe, mint a bonyodalmak előrelátása, az még csak negatív bölcsesség, mely még itt-ott található. Hanem azon cselekvő bölcsesség, mely a szövevényekből kibontakozás eszközeit, a bonyodalmak kikerülésének utait jelöli ki — megvan-e benne? nem volt alkalma kimutatni.

De ha „policy is shown rather in avoiding than in emerging from calamities“, — ugy nagyon beérhettük vele korunkban a kormány rud-

ján, — mert ma semmi esetre sem volna szükség oly nagy bölcsességre — hogy kigázoljunk a bajból.

Azt tudom, hogy 48 előtt a gyakorlati politikában érvényesíté tehetségét és államtudományi elmélet míveltségét a journalistikában is sikerrel tanusítá; ismeretei, sőt tudományossága sokoldaluk; specialitása a nemzetgazdaszatnak pénzügyi ága; de

azt állítja a rossz világ, Emil gróf keresztapai viszonyban van az október 20-ki művel. Meglehet; úgy is cselekedett vele, mint a keresztszülék keresztfiuk irányában viselik magukat; azaz: nem gondolnak vele! Midőn észreuvé, hogy nem úgy üt ki, mint remélé és akará — ignorálta.

Csendes mély jellem, mint a lassu víz, mély. Határozott és erélyes zaj nélkül. Ő még azt sem mondja: „üsstetek, de hallgassatok meg“; — mert ő felelni nem tartja érdemesnek. Hányszor rágal-maszták tizennégy év óta a bécsi lapok? — ő nem replicált. Mily mesterkélta zaj támadt a magyar sajtóban, hogy ő Stühler tervét fogadta el? Ő nem szólt, hanem cselekedett. A palota fölépült; s lassankint minden ember rámondja, hogy szép.

Ez már makacsság is! Hanem — alkotmányos miniszternek jó az, kit nem tesz minden paprikás ellenzéki vezércikk nervosussá, s kinek nem okoz holmi clubb zajongása — reactionarius görcsöket.

Im itt jó . . . vagy is szalad. Levenném kalapom előtte . . . vagy láttatlanul jól szemügyre

venném, hogy hivebben lerajzoljam, mint a főnnebbi sorokban tevém. De nem lehet, mert ő szalad.

Mindig szalad, mint egy elkésett futár, pedig magyar mágnás.

Vajjon hova szalad? Az akadémia gyűlésébe-e? vagy a köztelekre? vagy az akadémia épülő palotájába? vagy a földhitel-intézetbe? vagy valamely művészhez — építészhez — ácshez — elintézni végre valahára azon ügyet, mely nem az övé, — mely a nemzeté!

Ugyan mi fizetése lehet ennyi üléselés, lótasfutás, és annak fejében, hogy saját gazdaságát háttérben hagyva, a helyett hogy Pozsonyban övéi közt, mint óhajtana, s olcsón, mint szeretne, élne, évekig itt Pesten időz, dolgozik, költekezik!

Mi fizetése? Hát semmi.

Mint hitel-intézeti igazgató elnök? hisz ez oly állomás, melyet 10—20 ezer forinttal díjaznak hasonló intézeteknél?

No de mi köztünk hozzá: Dessewffy Emil bőven meg van jutalmazva a nemzet által; és ha kissé szónokolni akarna „a dicső haza elévülhetlen jogairól — zsarnokokról — világitéletről — nemzetegységről — a jog varázsáról“: Istenemre mondom még népszerű is volna azóta.

* * *

Csak a halottakban és századok múlva ismerjük föl a nagyot? És az élőknek a mieinkhez

hasonló gyengéi mögtil ne lássuk meg a tulemelkedő nagy szellemet? jellemerőt? nemes célokra irányzott törekvést?

Az embernek nagy gyöngesége, nagy hiusága, az, mely nem engedi meg az élő nagyságot elismerni.

Minden embernek vannak hibái, gyöngeségei; nagy embereknek nagyobbak. Ezt mondhatja az, ki Széchenyi Istvánt ismerte.

On a les défauts de ses qualités.

Gróf Dessewffy Emilről szólok?

Majd elfeledtem.

Pedig valóban róla. „Semmi rendkívüli rajta, ezen nagy emberen.“

* * *

Ime t. olvasó, így irtam több hónapok előtt gróf Dessewffy Emilről; pajzánul, a gúny vagy tréfa leplébe burkolva íránta való tiszteletemet, nehogy hizelgőnek tartassam, midőn az érdemet méltánylom.

És ma azon férfit, kit a nagyok közé mertem sorolni, mig élt is, halva fekszik, s sirjánál öntudatra jó meg a legmagasb erényt becsinélő, az irigy vagy rövidlátó is, s én elmondhatom róla sokak helyesléséről nagyobb biztossággal, elmondhatom nem félve gyanusítástól, mintha földi salak férne magasztaló szavaimba: hogy Dessewffy Emilben nagy férfit vesztett a haza, nagy polgárt,

kitünő államférfiúi tehetséget, s a mi mind ennél ritkább korunkban: nagy jellemet, *justum et tenacem propositi virum!* a hiúság, a hatalom és nép kegyének csábjai által megközelíthetetlen szabad szellemet.

Dessewffy korunk politikai történetének egyik hatályos tényezője volt; és midőn a politikai térről jelleme kizárta: a nemzet művelődési érdekeinek ápolásában oly erélyt, ildomot, s siker koronázta munkásságot tudott kifejteni, melyet a jelen nemzedéknek sem lehet tagadni, mert ott állnak szemei előtt a földhitelintézet és az akadémia palotája, — de melyet csak a jövőben fog egy, korunk történetét megírni hivatott toll méltólag megörökíthetni.

Szalay László.

És valamint Dessewffy Emilben kitünő államférfiúi tehetséget, a nemzet gazdaság terén legelső emberünket veszítők, tehát halála által a politikai téren pótolhatlan kárt szenvedünk: hasonló betölthetetlen ürt hagyott Szalay László irodalmunkban, s az akadémiai titkárságban.

Ezzel nem akarom azt mondani hogy Szalay László mint politikus jelentéktelen volt; ez annál helytelenebb fogna lenni, mert Szalay a politikus

és Szalay az író külön nem választható. Ugyanazon Szalay ki a parlamenti képviseleti rendszer eszméit, elveit és tanait — elméletileg kifejté: illusztrálta azokat gyakorlatilag az európai „Status-férfiak és szónokok könyvében,“ és gyakorolta maga mint szónok és törvényhozó.

Való ugyan hogy a 48 előtti Szalay, ámbár korán érett, komoly, s tán soha „fiatal“ nem volt — és az 1860 utáni Szalay közt még is nagy különbség van. A tapasztalás hekatombái elnyelték időközben nem egy hitét, s nem egy reményét, — s fájdalmasan melázó szemeiből nem ritkán volt egy fél élet csalódása kiolvasható.

Hanem a miben csalódott — századával együtt csalódott, s pedig annak legjobbjáival, legnemesbjeivel.

És ámbár mint politikus a tudományos készültség erős talapzatán állt, vissza kelle fordulnia a történethez, s ott keresni új támpontokat a haza szebb jövőjében való de gyöngült hitének; s saját további politikai célzatainak.

És itt találta meg tulajdonképeni terét, melyen egyes írói tulajdonságokban talán egyik másik, de tehetségének összegében honfiaink közül senki sem versenyezhet vele.

De sajnos a mily széles volt látköre, oly nagy keretet adott történetírói munkásságának; s azért maradt tőle annyi töredék, mert még húsz évig kell vala élnie, hogy munkálatát, mint ő körvonalozá, be is fejezhesse.

A kaján sors, mely csaknem átokszerűleg sulyosodik évek óta hazánkra — gazdasági téren aszálylyal sújtva termelésünket, dögvésszel állat-tőkéinket: szellemi kincseinkben is mintegy szándékosan dúl, elragadva egymásután a legnagyobb értékiüket, — meghagyva a magyar miskaság számos műmiáit, s a 47 előtti korszaknak elaggott s 48-diki eszmék által torzképekké fajult rokkantjait; — ők megmaradnak „a hazának“, ha meg is üti a guta; — ők halhatatlanok!

Azonban meghal a tündöklő **Terényi**, a megható szóbíró **Kazinczy**, meghal **Madách Imre**, a fájdalom tüzeben kiégett gyémántszív; ezen könyveken és az életem okult és érett lángelme, mely első fellobbantával nemzete csodálatát, s a művelt világ figyelmét vonta magára.

És meghal:

Hajnik Pál.

Az 1861-ki képviselőház „háznagya“, — nem mint politikus jó kiválólág tekintetbe.

Maga idejében szép ifju; s utolsó idejében is korához mértén szép, szőke, karcsu, eleven, könnyű mozgásu férfiú.

Ismeretgazdag és tanult volt ugyan; de a politikai pályán nem tartá magát első rangúnak, s nem akart annak látszani. Az előbbi tulajdonság ritka; a második alsóbb rendű talentumoknál épen soha sem lelhető.

Rendes dolog, hogy az utóbbiak elsőrendűek ambíciójával bírnak.

Hajnik e részben is dicsérendő kivétel volt.

Ő kitünően gyakorlati, s ügyes férfiú volt; és e mellett becsületes jellemű, művelt modoru, szerény lelkiületű, a lágyságig jószívű.

Honfiúi hűsége szenvedések által edzett; ám-bár politikai nézlete túlzástól mentt; a nemzeti ügy mártyrja, nem vak rajongásból, hanem becsületérzetből; — s midőn végre hazájába visszatért, hol oly sok részvevő barátja vala, mint kevésnek másnak, távol attól, hogy a kis emberek mártymodorát elsajátítsa; mint valódi világ embere derültséggel fedte be szenvedése emlékeit s élt a jelennek.

Ilyen volt e vonzó egyéniség, ki sok sors-csapása között is mindig sok szerencsével bírt, — csak az élet csalta meg őt igen korán, sokak fájdalmára, kiknek szívében ma is él.

* * *

Vajjon kit vesztenk még az 1861-kiek közül:

Nem haltak meg, sem nem temették el, hanem még néhány ismeretlen nagysággal a népszerűség kuckójába kerültek, s most csak a „szurdik“-ból nézik a nagy világ folyását a 61-ki határozati párt néhány vezéresillaga!

Például a népszerűség lajtorjáján prestissimo tempóban lebukott **Szilágyi Virgil**, s a balog eszüi **Balogh János**. — Elmaradt továbbá:

Révész Imre,

1861-ki képviselő.

Debreceni Dupanloup.

Tudománya úgy látszik van. Hanem arról csak akkor ítélünk vala, ha a tanrendszer és nép-nevelés reformja került volna az országgyűlés tárgyalása alá. Azonban Révész már jóval előbb de-

sértált. A pragmatika sanctioról fölállított újdonságai ha nem is Európára, de ő magára nézve nagy következményeket vontak maguk után; a mennyiben e politikai idegroham kitörése után rögtön kimerülve visszaesett prédikátori hivatásának biztos és csendes ölébe, — s azóta mitsen hallani róla.

Egyébiránt egyénisége az eredetiek közé tartozott.

Föltűnő cigány fej, erős fekete hajkefével, és kemény fehér fogsorokkal; a miért is igazán „harapósan“ beszél.

Nem kétlem, ha Ausztria alkotmány-kérdése — dió volna, ő összeroppantaná.

Sőt a mi több, de szinte hihetetlen, — nincs itt a mindenütt ottlevő, a nélkülözhetlen:

Ballaghy Mór.

Németül Bloch Moritz.

1847-ig, míg a szabad szó uralkodott, szó-tárcsináló volt.

1848-ban — katona.

1861-ben — politikus és képviselő.

A közbeeső időben — theologus.

Tehát un peu de tout. Ex omnibus aliquid.

És épen ez a baja. Mert ő valóban sokat tanult és sokat tud. No de tán még sem mindent.

Ballaghy közlékeny természet. Nem hiszem, hogy valakinek terhesebb lett volna a „gyászos 12 év“ mint Ballaghynak, csak azért mert — hallgatnia kellett.

Meg is boszulja magát érte 1860 óta véghetetlen beszédekkel, valahányszor alkalma van szólni. Pedig Ballaghynak mindig van alkalma.

Egyébiránt nem mondhatni hogy — mint politikus valami nagyra született volna, szónoklata sem tartozott az elragadókhoz.

Diplomatikus ebédeknél azonban, követi lakomáknál, journalistai estélyeken — szóval díszes teli asztaloknál ott már látja az ember, mily hasznát tudja venni annak, hogy szótárt szerkesztett. Nem győzi úgy senki szóval mint ő.

Ő bizonyosan az első, ki toastot mond. A mi azonban nem akadályozza, hogy ő ne legyen a második és harmadik és az utolsó is — a ki toastiroz. Nevetséges vele versenyezni akarni! — mert az ebéd vagy estély végén ismét ő ragad poharat, mikor már mindenik kalapja után néz (ha még lát!); — ő elmond egy búcsútoastot s övé az utolsó szó.

Egyébiránt jelesek toastjai, kivált midőn humoristikus fordulatot vesznek. Ilyenkor a szóló jóízűn mosolyog; csak az a baj, hogy a hallgató nem mosolyoghat ötletein; sőt e humor hallatára megszárad szájunkban a sült falat, úgy hogy le

sem bírjuk nyelni, a nélkül hogy bort ne tölt-
sünk reá.

Innen van azon a toastologiában föltűnő je-
lenség, hogy Ballaghy toastjainak nem végén, ha-
nem közepén szokás inni.

Egyébiránt becsületes, jó ember. Kár volna
megcsalattott honatyai kedélyállapotának fájdalmas-
ságát bántalmakkal fokoznunk!

* * *

De hová lett a zсібongó Zсібónak nagy fia —

Urházy György?

sokszoros képviselő és török nyelvész.

Arca azok egyike, miket jól esik látni. Görög
bölcsek vélnéd nagy szakáláról; pedig nem is
görög, hanem jó magyar ember; bölcsek pedig any-
nyiból, mert szeret mindent a mi jó.

De a németet nem szereti.

Hanem sörét megissza.

Méltóságos magatartásáról azt hinnéd — fő-
ispán. Pedig 1848-as demokrata.

III. Napoleonnal állandó távirati összekötte-
tésben van; mint a „Hon“ külügyministeréhez illik.

Józan ész, méltányos érület vele születvén,
mind Bécs, mind a nemzetiségek irányában ki-
egyenlitési politikát követ.

Megemlítettő még azok közül, kik a nép-
szerűség bor és pálinka ihlete elől hátráltak s
másoknak engedék vala át helyeiket — nolens
volens:

Kozma Sándor,

1861-ki képviselő.

Vidéki ember, ki a központba illenék; — ha
Magyarországnak központja volna.

Józan belátás, korszerű világnézet, bátorság,
szónoki tehetség és éle jutott neki osztályrészüil . .
csak az a baja, a mi az enyém, hogy — nem va-
gyunk James vagy Anselm Rothschildnek osztá-
lyos atyafiai.

Akkor aztán könnyen politizálnánk!

„Születésünknél a bába, nem pólyázott bank-
nótába.“

No de bár mennyire sirassuk, hogy azon je-
lesek, kik újra nem választattak — már be nem
léphetnek azon mint Kudlik barátunk nevezi „di-
cső testületbe“ — még mélyebb fájdalom száll
meg bennünket ha elgondoljuk a hazának az általi
veszteségét, hogy a törvényhozó testületbe még be
nem léphettek oly kitűnő jelöltek, mint példának
okáért Schwarz Gyula és doktor Siklós!

Schwarz Gyula!

Henszlmannak egyetlen, még kiskorú csoda-
gyermek! a görög mûsáknak és a terézvárosi ga-
minek kedveltje! az angol geological society tagja,
s a Pest-Bengali vasut igazgatója! nagy poli-
histor és protogeograph¹⁾; föltülmúlhatlan fil-
(lent) hellén! prakrit²⁾ stylist; — a makrolo-
gia³⁾ és megalegoriában⁴⁾ páratlan; kinek gö-
rög szótár nélkül nem is olvasható tudós munkái
az a pepták⁵⁾ gyűjteményéből állanak, melyek ír-
juk a pepsiáját⁶⁾ árulják el.. imé még ezt is az
ambitio trichinjei bántják s nomodidaktos-ok⁷⁾ kö-
rébe vágódik.

Pedig arca a propomantiába⁸⁾ avatott előtt

¹⁾ A föld ösalakjának rajzolója. ²⁾ Szanszkrittel rontott
ind nyelv. ³⁾ Szószátyárság. ⁴⁾ Szájaskodás, hányavetiség.
⁵⁾ Emészthetlen dolgok. ⁶⁾ Emészthetlenség kórja. ⁷⁾ Törvény-
hozók. ⁸⁾ Arcisme.

azonnal elárulja, hogy még nem törvényt szabni van hivatta, hanem magának mentorra van szüksége . . . Van az ifjuságnak szaka, mikor például a sajt még nem csip; vagy a borjúhús már borjunak öreg ugyan, de még sem bir a marhahús azon consistentiájával s kellemével, hogy levesnek is legjobb, de stíve is legjelesebb.

Ő maga igaz hogy még föletlen és sületlen.

Egyébiránt a humbugra korán kifejlett ritka talentumot mutatott választási korteskedésével, melynek folytán sikerült neki nem csak a bécsi lapokat és azon hordárokat kiket kocsjába fogatott, — hanem néhány becsületes s eléggé okos embert is vagy tizennégy napra — lóvá tenni.

Dr. Siklósy,

vizes doktor, azaz vizgyógyintézetigazgató.

Senkinek megválasztásán nem örültem anynyira, mint a doctor urén.

No gondolám magamban, ha majd fölhevülnek a hazafiúi keblek, s az alsólházban lángba borulnak a honatyai kopasz fők: lesz itt legalább egy ember, ki majd lezuhanyozza őket hideg vízzel, a hogy kell!

Azonban reményeim gyufái mind füstbe mentek.

Irtóztató kiábrándulás.

Késő tudtam meg, hogy dr. Siklósynak van ugyan vizgyógyintézete Budán, — csak hogy ő kétkulacsos doktor.

Az emberek megúnták a viz-kúrát, kivált a bortermelő budai hegyek tövében.

És doktorunk leleményes ember, mint ezt megválasztatásának történelméből is kivehette a világ.

Ha nincs viz — igyál bor! Csak ha „nincs píz — igyál víz!“

És dr. Siklósy kapta magát s a borgyógy-módot összekötötte vizmódszerével; — mit a pesti lapok annak idején mint „nagy előhaladást“ üdvözöltek, — tréfán kívül.

Ez aztán a diplomata, gondolám magamban.

Ha nem kell a publikumnak az oktroyált viz, tölt nekik ős alkotmányos bort.

Ez legalább nem fogy ki, terem a budai hegyekben több a soknál. És így, ha nem is a jog-, de a bor-folytonosság biztosítva van.

Azt mondják 30,000 ftjába került dicsősége. Nem akarom azzal gyanusítani hogy a mit vizen szerzett, borra költötte.

Hanem a kaján sors verifikáló szitáján áthullván: — a hazára s országgyűlésre nézve elveszett tudományának ismeretlen mennyisége.

Pedig Besze agyon beszélte magát védelmében!

Azonban tudnék én két férfit, kiknek jelenléte az alsóházban kívánatos volna, t. i. mindeniké más szempontból.

Korizmics László,

volt pénzügyi tanácsos, jelenleg a magyar földhitelintézet negyed-igazgatója, s a gazdasági országos egyesület igazgatója és a többi.

Fekete ember; gondolkodó arcában a melancholia azon árnyalatával, mely a májbetegnek rokszeny-gerjesztő sajátja.

Szelid, gyöngéd, mély kedély; átható észszel. Mivelt megnyerő modorral.

Nagy és nem magyar józanság, meleg fajszeregettel. Kereső gazda, munkás de tiszta kézzel.

Ilyen az ember.

A közéletben tevékenysége, gyakorlati ismeretei nagy hatáskört jelöltek ki neki.

Nyugalma, ébersége, tapintata, rövid de tartalmas szólásmodora — nagy gyülekezetek elnöki helyére adnak hivatást.

Táblabirói miveltséggel — tömérdek és alapos közgazdászati, technikai, pénzügyi, számtani ismeretekkel bir. Nem lazán vagy rendetlenül összehalmozva fejében, hanem rendszerré tisztúlva, miiket uralkodó gyakorlati belátással tud alkalmazni a hazai jólét sikeres előmozdítására. Korizmicsnak bizottmányokban lehetne megbecsülhetlen hasznát venni: a miből ugyan nem következik, hogy — bankókat kellene nyomatni.

Miért nincs az országgyűlésen?

Hja mert hát az még különb emberekből áll egytől egyig.

Csak nincs ily nagy nemzet a világon, melynek annyi nagy embere volna, hogy még két országgyűlés is kitelnék belőlök.

Indítványozom ennél fogva, hogy Magyarorszáiban két országgyűlés hívassék be egyszerre, hadd legyen mindnyájunknak helye!

Szentiványi Vince,

hétszemélynök, val. bel. titk. tanácsos.

A legmcrevebb testalkatú magyar államférfiu.

Oly uri fönsóséggel senki sem tud fejével biccenteni mint ő.

Kár hogy derekát nem bírja meghajtani, legalább nálánál lejjebb állók előtt. Nem kétlem hogy

ekkor népszerűbb leendett hajdan és jelenben. Hanem ez talán nem annyira lelkének, mint keresztcsontjának tulajdonítandó; s így megbocsátható.

Dicsérd és magasztald eszét, szivét, természetét, szépségét, írott és nem írott brochurjeit; emeld az égbe hazafiságát és érdemeit: ez még mind nem fog elegendőnek bizonyulni.

Ő excellentiája még mindig tudna valami kiemelendőt magán, mit elfeledtél.

Nincs oly ember, ki ő excellentiáját e részben kielégíthetné; — egyes egyedül Török János, kinek kimeríthetlen tömjén-bányája van, melyből bőven jut egyházi és világi excellentiás uraknak, az ő secretariusaiknak, sőt még a komornyiknak s ajtóállónak is . . . azért is bebujik ő még a kuleslyukon is, a hova bejutni akar.

Egyébiránt — hogy ő excellentiájához visszaterjünk: ő ismételve ephemer tárnoki, országbirói, alkancellári-, de a világért sem ministeri-jelölt.

Tagadhatlanul tán az egyetlen „negyvenhetes“, kiben észbeli tehetség is, erély is párosulna.

Ha kormányra jutna, értsd: kancellárrá lenne, — pedig ne kételkedjünk, rá is kerül még a sor! — még beteljesednék maholnap Schmerling jóslata, mely szerint a magyarok még hozzá, t. i. Schmerling urhoz fognak járni koldulni egy kis szabadságért.

Már pedig az nem sok szabadság, melyet Schmerlingtől várhatnánk.

No hanem legalább magyar zsarnok fogna lenni, erről kezeskedik jó magyar érzése; és pedig ki tudja nem volna-e nemzetünkre a legnagyobb szerencse, egyidőre amolyan igazi de jó magyar zsarnok kezére jutni?

Hogy épen Szentiványi Vince ur volna ezen nagy küldetési férfiú? nem akarom eldönteni.

Hogy vállalkoznék reá, nem kételkedem benne.

Hanem az e sorokban elkövetett bűneim tudatában én ez esetben kivándorlok . . . arról legalább megvagyok győződve, hogy a hivatalos lap szerkesztésével nem fogná Kákay Aranyost megkinálni!

IV.

A l s ó h á z.

Mondják hogy a Zultán ő fölségének egyszeri követe Bécsben a többi polgárosult élvezet között mint például Schwott táncestélyei — fölkeresé az operát is. Mikor az operának vége volt, kérdik tőle, mi tetszett neki legjobban? „Hát a legelső darab“, ugymond. Kiszült hogy az tetszett neki legjobban, midőn a zenészek szereiket hangolták.

Csaknem hasonlón jártam két idegen urral, kiket különböző időben vezettem az alsóház ülésébe, s kiknek ciceronejok valék.

Nem értettek magyarul (szegények!) egy árva szót is. Kérdik tiz órakor: az ülés megkezdődött-e már? — „Nem uram, látja vagy is hallja mily lárma van a teremben!“ mondtam én.

Bezzeg megjártam! Volt tizenegykor is lárma, félegyre, egy órakor, két óráig és utána, mig szétmentek.

Kérli az idegen, később hallván a csöngettyűt, s úgy látván hol az elnök, hol más egyének szája mozgásáról, mintha egyik-másik beszélne, hogy hát vajjon elkezdődött-e már az ülés?

Dehogy kezdődött uram! csak privat discursus foly, mely nem jó a jegyzőkönyvbe, — a holnapi ülésre készítik elő a tárgyakat! — hebegtem én kissé szégyelve — magamat.

„Mindjárt gondoltam“ — viszonzá hiszékeny szomszédom, ki ezt annál könnyebben hiheté el, mert ő már látott porosz, belga, francia és angol parlamentet, — de ilyet még nem látott.

Az ülések némelyike szakasztott mása az opera kezdete előtti hangolásnak, melynek éktelen charivarija azonban sehogy sem tud rendes zenébe átmenni.

Féltizenegyre.

Az elnök már rég ott mozog jegyzői adjutansáival a tribüen. Percenkint várjuk az ülés megnyitását. Pedig már megnyilt, csak nem lehet észrevenni. A karzatok tömvék; minél hátrább, annál zsúfoltabbak.

Elől ülnek az angyalok, merő istenasszonyok! — ah, hol vegyem a szavakat, hogy csak távolról is sejtthessem, minő nők és hölgyek ülnek itt. Az első padban két kisasszony a manával, legpontosabb tagjai a háznak. Be jó dolguk lehet, hogy ott-hon nincs dolguk, se főzni, se kötni, se varni; hanem az egész napot — hálából az országnak szentelik. Mögöttök a hátulsó padokon az aristo-

kratia színe, virága, néha a képviselők tisztos nejei vagy leányai, gyönyörű virágok mind egy csoportban.

Szemeik delejes varázsa lehet a legtávolabbi követi padig, sőt a jegyzők asztaláig. Rudics Józsi megfordul helyéből, háttal az elnöknek, szemmel a karzatnak, mint az acél, a mágnes hatalmától; s reményszínű nyakravalójának ellenállhatlan pompáját kiteríti a csodáló szép szemek előtt. Csanády György pödri bajuszát, és sarkantyuját pengeti; ma beszélnie kell, oly szép nő, — ah pardon, oly fontos tárgyak forognak szőnyegen; Jámbor Pál Hiadornak legolvasztóbb pillantását löveli az égre, — azaz a karzatra, s könyekre fakasztó epizodot szaval el a francia forradalomból; — Szász Károly nem titrheti, hogy Széchenyi Béla oly szép fiu, és egy szerencsés fogással kiveti őt a nyeregből: élénekel t. i. egy zsoltárt a magyar nők „hazafiú” érzelmeiről, melylyel a legroszabb magyar versekre is előfizetnek; a miért is virágzik a kikirics irodalom; Talabér — a titkos szavazást, Talabér az iratok olvasását kérő, — Talabér a titokba rejtőző hazafi mennykövekkel, s a homlok közepétől nyakig ketté barázdált hajfürtű Talabér, untadelhaft frisurjét mint a napvirágot fordítja hol a jobb hol a bal karzat felé, mert ha ő baloldali is, a frisure nem ismer pártot; végre Tóth Vilmos — eltéveszti — a karzatra pillantván — az iratesomókat, s a tegnapi ülés helyett a holnapi ülés jegyzőkönyvét olvassa föl.

Oh donne!

A voi pensando, in mille vane amenità

Si perde la mente mia.

Igen Tóth Vilmos a jegyző olvas, de senki se hallgatja. Halljuk. Csöngetést hallani. De mást nem. Elnök csendet kér, mert a jegyzőkönyv hitelesítése ilyen olyan fontos.

Sokszor „mondódott“ ez már, de hiában.

Igy megy ez tovább, mint Nápoly zöldség-piacán, vagy a londoni Billingsgaten.

Ugy látszik Zsedényi hatvanhatodszor beszél igen dühösen, de kivülről senki sem hallja, csak Bónis, ki azonnal felel neki. Mit, azt csak a jó Isten tudja; pedig elég jó bassusa van. Főlkél Böszőrményi, s mindent megtesz, hogy megrémitse az embereket, de senki sem törődik vele; csak Madarászt hallani ki a zsibajból, a mint elkiáltja „Helyes — ez az é!“ Kudlik Vince azt hívén, ő azért jött ide, hogy mindennap adjon be a háznak valami bölcs tanácsot, még pedig alleopatikus adagban, harmadszor akar szólni; de bizony nem született az a gyorsíró, ki leírja, hogy ő mit beszél; mert alig áll föl, rákiáltanak „eláll“ — „bocsánatot instállok ha egy kissé hosszú leszek“ — (szavazzunk!) „kérem alássan, jogom van —“ (elfogadjuk!) Kudlik kétségbeesve nem annyira leül, mint leülődik. Babarczy tüdeje elég erővel bír, hogy e parlamentben érvényesítse magát, s mennydörög a kisebbség elnyomásáról. Helyeskiáltások. De hogy még ezentul mit mondott

Babarczy, csak a holnap *„Magyar Világ“* fogja elmondhatni. (Mire való is az a nyilvános ülés? adja ki minden ember beszédét a lapokban, s ugyan az a cél el lesz érve!) Deák Ferenc azon megjegyzést teszi, hogy *„a tanácskozás rendje vagy is inkább rendetlensége . . .“* Deák szava megteszi hatását s némi illedelmes csöndesség áll be vagy — öt percre.

Látta-e már olvasó az amerikai congressust, vagy tartomány gyűléseit? Ott a képviselők föltett kalappal dőlöngnek a padokon, kinyújtott lábaikat fölrakva a támlára. Vegye ehhez, hogy a teremben bottal ütlegelegés nem is olyan ritkaság, vagy hogy egyik tag válasz helyett revolvvert húz ki zsebéből s lelövi ellenét.

Ehhez képest a mi alsóházunk ellen Kniggének sem lehetne sok kifogása. Rosz néven vették Keglevich Istvánnak már azt is, hogy mikor szól, a test legszellemtelenebb részének felével fölül a támlára; — pedig — mert a padok szíúkek — sokan üldögélnek így, hanem az igaz hogy egyik sem oly plastic s oly jellemzetesen, mint Keglevich István . . . No de a mi igaz, az igaz. Tőle sem aprehendálták volna eztet, sem nem örökítik vala e positurában az élclapok — ha Keglevich István a baloldalon ülne. A jobb oldalon ilyesmi sokkal rosszabbul veszi ki magát.

Miután ugy sem hallani ki semmit a nagy zajból, kíváncsi szomszédném — notabene én boldogtalan boldog rendesen a legbájosabb nők köz-

vetlen szomszédjában ülök a karzaton, a mi oly kimagyarázhatlan varázst gyakorol reám, hogy reggel alig várom hogy az ülésbe mehessek, de a minék a többi között azon kis árnyoldala is van, hogy például épen midőn Bartal periodusának első kommájáig érkezett, a mi épen négy és fél percig tartott — közbeszól a dicső lények egyike, „látod-e, Keglevich Béla lenyiratta a haját“; — „még maradt elég nagy sörénye“ jegyzé meg mosolyogva a másik égi lény; ezalatt ugyan Bartal még nem érkezett el mondatában a verbum regensig, hanem az én figyelmem e politikátlan tárgyra fordult, átvillant elmémen, hogy én épen coiffürem azon kényes oldalával vagyok a nők felé fordulva, melyen már alig van mit coiffürezni! Ily szomorú gondolatok közt többé ki nem vehetem, hogy a mit Bartal az alatt mondott — a kormány mellett, vagy a kormány ellen szólt-e? Hanem azt karzati baloldali collegám se tudta megmondani . . . pedig annak is van esze.

Elég az hozzá, mondom, hogy miután a nagy zajban mit sem lehetett hallani, kíváncsi szomszédnéim legalább azt akarták tudni, hogy mit — azaz pardon — hogy kit látnak?

Nem szükség mondanom, hogy nem a legorzágosabb nevű férfiakat kérdék, mert ezeket többnyire ismerik.

Ki az a nagyszakállós ember? hol? ott a mellett a kopasz mellett? — melyik kopasz mellett melyik nagyszakállós? hisz mind kopasz vagy nagy

szakállas! hát az a szép fiatal ember ott — jobbra — balra —? N. N. (Nem mondom el itt nevét a szerencsésnek, nehogy még inkább növeljem hiúságát. . non-non — je ne le nommerais pas!)

Hanem megtartva az étiquettet, mielőtt bemutatnám tisztelt olvasóimnak a ház néhány tagját, a ház főtisztviselőit kell bevezetnem, az elnököket, a háznagyot, — a volt elnököt, és utánna egyéb valódi és képzelt vagy megbukott nagyságot. .

Az 1865—6-diki alsóház néhány kitünősége.

Szentiványi Károly.

1830 óta minden országgyűlésen követ; 1848-ban Gömörmegye főispánja; az 1865—6-ki alsóház elnöke.

Szeretem az alpesi vidékeket, hol a sziklaormok a tél havától fénylenek, míg alatt a völgyben örök tavasz viránya tenyész.

Ilyen Szentiványi.

Hó feje, láng szive. Külseje öreg, de ifjan forró vére.

Szilárd politikai jellem, hazafi minden időben, s a liberális párt tagja egész életében.

Az elnöki tiszthez kivántató elnebeli tehetségeket a dolgok értelmével, pártatlan igazságszeretettel bir. Hanem véralkati tulajdonai mások, mint a melyek ezen álláshoz szükségesek.

A sanguiniko-cholerikus vérmérséklettel jár a fölhevülés s ellenhatása. A phlegmatikus egyenlő nyugalmában állandóbb éberséggel, kitartóbb figyelemmel bír, s nem oly könnyen fárad.

Szentiványi az elnöki székből, ha négy óránál tovább huzódik a vita, részvétünket indítja meg.

Barátai, pedig ezek számosak, mert e nemes kedélyű, tiszta jellemű férfit mindenki szereti, — sajnálattal panaszozzák, hogy mióta az elnöki terhet magára vevé — életkedve s szeretetre méltó derültsége megfogyott, s a kötelesség komoly fellegei borítják el homlokát.

Semmi kétség, hogy Szentiványi áldozatot hozott pártjának s az ügynek, midőn e reá nézve terhes tisztet elvállalá.

A kánikulában azonban ne követelje tőle a laza ezen áldozatot. Et a patriotis nisi justa sunt petenda.

Reméllem, hogy adig kerül Erdélyből valami hidegvérű sovány tudós ember, ki mint második elnök pótolni fogja az eddigi fő- és alelnököt, hogy ezek azalatt kissé magukhoz térhessenek.

Mert hát Erdélyből telik talentum mindenre — fölösen.

Mit kedves ministerünk Bach báró a krumpli és hivatalnokok termelésében oly szapora Csehországban megfordulván, egy ízben mondott: hogy „az az Austriai intelligentia melegágya“; ugyanazt mondhatjuk mi is Erdélyről.

Jönnék onnan szónokok és státusférfiak, irók

és beszélők, professorok és mágnások . . . és áldozatkészen elfogadják ők nem csak ezen, hanem akárhány másféle elnöki s alacsonyabb székét is . . . mit nem vádképen mondok; mert valóban ha kissé szögletesebbek és pedansabbak is, de kitaratóbbak és tanultabbak mint mi Királyhágón inneniek.

Gróf Andrassy Gyula

az alsóház alelnöke.

A nélkül, hogy a bécsi keleti akadémia (Orientalische Akademie) növendéke volna, mint diplomata szerepelt már ifju korában. És így sem nevelése, sem diplomatai küldetése szerint nem tartozik a bécsi diplomatai iskolához; mely ugyan már szörnyűségig elvénült; de még korántsem halt meg, s mint elaggott szűz hajdani hóditmányain kéjelegve — kétségbeesetten ragaszkodik a jelenhez, — saját jövőjeért.

Oh ezek a bécsi státusférfiak és diplomaták, kikre oly fölségesen illik, mit Macaulay mondott Valpole ministerről, annak gyönyörű jellemrajzában:

„The conformation of his mind was such, that whatever was little seemed to him great, and whatever was great seemed to him little.“

„Olyan volt lelkülete, hogy minden kicsiség nagyak tetszék; s minden a mi nagy volt kicsinek látszék előtte.“

Andrássy Gyula nem nagyon szerencsés volt mint diplomata. Igen, mert menthetlen ügyben járt tehetlenségénél.

Hanem jó iskola volt az a nagy talentumú s korán kifejlett ifju politikusnak.

Követte azon időt egy évtizede a sanyaru tapasztalásnak, a legtanulságosabb történetnek, és europai katzenjammernek, — melyet rendesen kijózanodás, vagy legalább józansági fogadalmak kísérik.

Ugy látszik azonban, ha az én kedves nemzetem mai állapotát nézem, hogy a katzenjammer idejéből józansági fogadalmait már el-elfeledi.

Hanem a nép vezéreinek nem szabad azokat elfeledniök.

Nem is vesztek el azok Andrássy Gyulára nézve.

Mind 1861-diki mind 1865—6-ki országgyűlési beszédei az önmagával tisztában levő férfit jellemzik, ki nem a falu tornyából, sem a megyeház ablakából nézi a világot, s várja hogy az majd úgy fog fordulni, a mint neki legkellemesebb volna.

Álláspontja a szó valódi értelmében diplomatai; mert ő hazáját nem képzei egy a Csendes-océánon különálló szigetnek; hanem úgy tekinti, mint az europai organismus egy eleven tagját, mely e világrész ügyeinek menete által ellenállhatlanul

érintetik, mely az ezzel való együttesség alól ki nem húzhatja magát, melynek az ezt mozgó eszmével haladnia kell, különben menettetni fog, vagy mint oktan akadály porrá zúzatni.

Ő kitünő magyar példánya az angol whig arisztokráciának; nem a minő az ma, hanem a minő volt pár évtizeddel III. Vilmos király előtt s egy századig Vilmos király után: józan, loyális és monarchiai érzületű, de nemzete szabadságát s alkotmányát minden érdek s érzelem fölé helyező, — s azért bátorsággal és eszélylyel küzdeni tudó.

Neve az országban méltán jó hangzású. A nemzeti közérzet az ő éltető levegője; és ha a trón és nemzet oly egészen egyek lesznek, a mint kell hogy legyenek, s hihetőleg nem sokára lenni fognak: ő lesz a leghivatottabbak egyike mind a kettőnek fölvirágzására üdvösen közremunkálni.

Közép természetű férfiú; tatáros, erős csontú arc, dús hajzattal, mélyen fekvő szemekkel; melynek szépsége vagy nem szépsége fölött gyakran hallottam nőket vitázni: mindenestre rokonszenvedő, szellemdús arc, kissé ideges kinyomattal.

Modora vonzón férfias, jelleme lovagias, gavallér a legjobb értelemben.

Szónoklatát — a beszédeiben levő szellem, tiszta ész, eredeti eszmefordulatok, és emelkedett hazafiság teszik élvezetessé, és tanulságossá. Különben szónoki előadása szakadozott, csaknem akadozó; gyöngeségek, miket ha 17 évig nem lett

volna elzárva az alkotmányos élet, a gyakorlat által rég legyőzött volna.

Andrássy Gyula az elnöki székben az ujonge buzgalmát fejté ki; hanem kétségtelen hivatást is tanusított. —

Visontai Kovács László,

az alsóház quaestora.

Jó fajta magyarképi fekete ember; azt is mondják hogy szép; nem akar vénülni, tagadhatatlan.

Sok ismerete, gyakorlati érzéke van; politikája azonban, mint tán véralkata általában — a józan megfontolás és hevesi hevenyészet között még nem jutott szilárd megállapodásra.

Ha akarja tetszetős modorú, ha kell a bunda szőrét is tudja ki felé fordítani.

A quaestori hivatalt kissé cavaliérement gyakorolja ugyan; hanem elméletéről igen érdekes államjogi előadást tartott az első ülésben.

Kimerité e fontos alkotmányos kérdést angol szempontból, — s magyar szempontból még csak az lett volna megoldandó, vajjon a háznagynak nagyságos vagy méltóságos cim dukál e?

Ghiczy Kálmán,

régi követ, alispán, protonotarius 1848 előtt, 1861-ben az alsó-ház elnöke.

Hogy Magyarországon óconservatív nézetekkel is túlzó radicalisnak tartathatik valaki, arra Ghiczy Kálmán állása a közvéleményben legelőkelőbb példa.

Jeles jurista hírében állva még is a curiai értekezleten oly ó conservatív, s jogtan-ellenes nézeteket fejtegetett, minőket ha kezdő jogász az examenen mond el, tertiába teszik; vagy ha censurán — rejiciálják.

Es lehet e korunktól hátramaradottabb óconservativismust fejteni ki, mint azon közgazdászati tanok, miket választási programjában fejtett ki, mint azon tételek, miket a Lajtán inneni s túli népek érdekkülönbségéről fölállított?

Mikor korszakunk anyagi s szellemi egyetemes mozgalma a nemzetek közeledésére van irányozva, és a civilisatiónak csodahatása naponkinti érintkezésbe hozza Amerikát is Európával, s China falait, Japán védgátait lerombolja, — nem tűrve akadályt a nemzetek közlekedésében; —

midőn a vasutak felforgatták a védvámokat, mik a népeket absolutistikus sic volo sic jubeoval

boldogíthatni hívő kormányok által vonattak népek, áruk és eszmék közé; —

midőn a nemzetgazdászati téren tudományilag s tapasztalatilag mint kétszer kettő négy be van bizonyítva, hogy a szabad közlekedés, a szabad kereskedés csodamódra fokozza mind a két oldalon a termelést és fogyasztást, úgy hogy mindenik fél, az eladó mint a vevő, a nyerstermelő mint a gyártó ország együtt gyarapodik, és érdeke csak egy: a béke és szabadság, mely a termelést, a munka jutalmát, a közös jobblétet biztosítja;

midőn a kiskorúságukban egymást oly soká üldözött nemzetek végre azon belátáshoz kezdenek jutni, hogy egyiknek szabadsága és jóléte a másikat föltételezi; —

midőn idegen államok is kiegyeznek — közös vámrendszer, egyenlő törvények, ugyanazon pénz-, mérték- és súly-rendszer behozatala iránt:

akkor Ghyczy ur előáll, érdekkülömbiséget emleget, s oly tant állít föl mely az iparágak harcát, s így közbenső védvám szükségét föltételezi; oly tant mely nyolcvan évvel idősb nálunknál;

akkor Ghiczy a népek elidegenítésének rendszerére esküszik, melyet a bécsi aristokrato-bureaokratiai kormány századokig oly „fényes“ sikerrel űzött a népek ellen;

akkor Ghiczy chinai falat akar építeni nekünk, kizárni bennünket az összes mívelt világgal való

együttességéből, csak azért hogy be ne jöjjön — a brünni posztó! —?

Oh nem. Nem azért. Ghiczy Kálmán sokkal tanultabb s fölvilágosodottabb ember, s a nemzetgazdászati téren is tisztultabb fogalmakkal bír, semhogy azt a keskeny Lajta folyót Lethevizének, mely élethalálra választja el a nemzeteket tartaná; — vagy a brünni posztót oly fontos positionának hinné, hogy annak kedvéért lemondjunk a civilizatióról, s Törökországban keressük anyagi s szellemi solidaritásunkat?

Oh nem!

Ghiczy Kálmánnak betegsége igazi magyar betegség, csakhogy ily jeles férfiaknál nagyon veszedelmes betegség: mindenből politikát csinálni; — mindent a politika, még pedig napi politika szemüvegén nézni, — mindenből politikai tőkét gyűjteni, hogy abból némi népszerűségi kamatot húzhasson.

Az országbirói értekezleten túl kelle mennie Deákon — a magyar törvények föltétlen visszaállítására iránti óhajban.

Az 1865-ki választásnál túl kelle menni — a húsvéti programmon.

Mind két esetben túl kelle mennie — önmagán.

Csak így érthetni a dolgot.

Mert Ghiczy valóban nem obscurans, sem miveltsége nem lelte a corpus jurisban határát. Sőt ő modern szellemű, ismeret gazdag, s gyakor-

lati férfiú, ki a törvényhozói tanácskozásban, ki a közigazgatásban érvényesíté már két évtized előtt képességeit, és a haza reményei közt, egy Szemere Bertalan mellett emlegettetett.

Ghiczy magas termetű, ötven év körül járó férfiú. Nagy és szellemdús fő; német vonásokkal; lágy mondhatni szenvedő arckifejezéssel, s érzéseteljes szemekkel. Föllépése halk, alig hallani lépteit, s csendes udvariassággal viszonya köszön-tésed.

Ha Ghiczy nem jó szivű, s nem nagyon eszes férfiú: akkor az arcisme és lélektan nem ér egy fakohát sem.

Szónoklata egészen sajátzerű. Szava hanglejtés nélküli; előadása monoton; de még sem untató vagy fárasztó, sőt kellemes, és rokonszenvet gerjeszt. Ki nem látja, azt hinné sokkal öregebb úr beszél; és pedig nem azért hogy vitázzék, vagy épen valamely oldalra netán keserűt mondjon, hanem csak hogy mintegy resignatióval elpanaszolja a magát. De e panaszban megrezzen néha a szemrehányás, mely váddá fokozódik; s a hol szónokunk gyakran csak a gyöngeség erőlködésével védeni látszik magát — merészen és erősen támad.

Szóvirágokkal ritkán él, még sem tagadhatni hogy ékesszólással bir. Higgadt de hatályos, hideg de melegítő ékesszólás ez; finom sophismákban gazdag; de még is kitünően tiszta, sőt sophismáiban is csalékonyan tiszta átnézhetőséggel. Ő

mint szónok veszedelmes csábító, ki teljes biztonságba ringatott hallgatóját észrevétlenül viszi oda, a hova menni ennek soha sem volt esze ágában sem; s a honnan futva fut vissza — ha tudnillik — egy kis idő múlva — magához tért ismét.

Ghiczy az 1861-ki alsó-ház elnöke volt.

Az elnökök újra is választhatók. Angliában némelyik 5—6 parlamenti ülés alatt is folyvást újra választatik, (míg csak ki nem vénül, vagy bele nem hal.) Történik ez pedig, mert jó elnököt nem könnyű találni.

Már pedig Ghiczy — általan elismertten — sok tulajdonsággal bir, melyek nagy becsűek az elnöki széken.

Hideg vére a viták hevében, éber elméje, mely órákig fáradság nélkül figyelemmel kíséri az eszmecserét, distinguálni tudó ítélete, mely szét szedi elvi szálaira az összekuszált discussiót, — s elejti az elejtendőt, s szavazásra tűzi ki, logikai rendben, vagy finom politikai tapintat sugalta sorozatban a kérdéseket; és végre nyugodt erélye, melyet nem zavar meg ellenmondás vagy zaj; s mely nem engedi vezetetni magát, hanem vezeti a házat. És a mi fő — megülledett nyugodt temperamentuma.

Vajjon miért nem választatott meg újra?

Komáromi programja miatt?

Akkor ez kettős kárt tett a haza ügyének, s a szónok hírnevének.

Báró Kemény Zsigmond.

Ki látta tizenöt év tengerén lengedezni ama testes nehezen mozgó ellenzéki gályát — értem a Pesti Naplót? ezen világhírűleg hallgatni tudó bölcsöt?

Bölcs e mert hallgat? vagy azért hallgat e mert bölcs? senki se tudta tulajdonkép megfejtteni.

De ha a hallgatás arany, akkor évek során valódi arany-bánya volt a Pesti Napló.

Egyetlen ellenzéki lap — a maga nemében! Milyen nem volt sem Madridban, sem Madagascarban. — Ellenzéki lap melyet a censorok és szellem-rendőrök sem üldöztek, sőt szerettek becsültek; mert attól mindenkor nyugodtan alhattak; nem kelle félniök hogy reggel „orrot“ kapnak a magasból e vagy ama csipős cikk kiadása miatt; — ellenzéki lap melyre még emlékezetes volt helytartónk is mondá: „ein anständiges Blatt“ — valószínűleg mert — báró szerkeszté.

Imé ez a Pesti Napló személyesült szerkesztőjében — báró Kemény Zsigmondban.

Azt mondák azon időkben az élcelni szeretők, hogy e lap csak szerkesztődik; s hogy b. Kemény Zsigmond legkevésbé az oka, ha másnap a lap megjelent.

Mindegy. Talán (a mi paradoxnak látszik) éppen ezért hí tükre e lap, valóságos megtestesülése a passiv és nagy lelki nyugalma bárónak.

Ő tudja hogy a világ soha sem volt jobb, sem rosszabb, mint ma; — és hogy a Kárpátoktól Adriáig szép darab föld ugyan, hanem a világgömb nem vesztendi el egyensúlyát, ha ma-holnap — a nemzeti jogegyenlőség eredménye gyanánt — e téreken kukorica helyett a krumpli fogna túlnyomó mennyiségben termeltetni; mert hisz akár bele szól ő akár nem: teljesedni kell annak így is úgy is — a minnek teljesedni kell.

Ily philosophiai világnézet mellett természetes, hogy hatása és hordereje iránt való legkevesbé vérmes érzülettel szokta a báró kezébe venni a tollat, — a mi néha, amúgy sátoros ünnepeken megtörténik, — hogy cikket írjon a — német kérdésről; — mely gyöngyörű themát még Falk Miksa sem tudja oly mulatságosan agyonvariálni, mint ő.

Igy történt ez a világ kezdetétől fogva—1865-ig. Azonban az idők megváltoztak!

A Pesti Napló a passivitásból kilépett.

És lőn belőle kormányi és ellenzéki lap egyszerre.

És ez ismét nem paradox! Lőn egy pillanat 1848 óta először, melyben a kormány és ellenzék ugyanazon célnak tartott.

És a Pesti Napló egyszerre mozgékony, szóbbó, és harcias, — sőt néha még a Honra mérges is

lön; — és Kemény még a lerchenfeldi publicistákkal is polemizált . . alig lehetett rá ismerni.

És még is ő az maradt a mi volt.

Csodálatos vezérszerkesztője a legnagyobb, a vezérpártnak! Ő hirlapi cikkeivel nem gyújt. Sem el nem ragadja, sem bengaliai tűzzel nem vakítja a tömeget. Vezércikkeinek pártja zömétől rendszerint csak a „succés d'estime“ jut osztályrészül.

Elhiszik hogy szépek; és tudják hogy okosak.

De csak kevesen értik.

Enigmaticus, aphoristicus pontozatai, bizonyos ismereteket föltételező czélzásai, „hypothetikus synthesiseinek analisisei“, kényelmes kissé modoros élcelése — csak kaviár a népnek!

A tudással és eszmékkal túlteltség, mely őt kitünő íróvá, s publicistává avatja — oka annak hogy nem könyved s nem népszerű journalista.

Ő szellemes, és mélyen gondolkozó fő; — azonkívül vagy tiz nyelven — eredetiben — olvasta össze, s mivel máig az egész emberiség irodalmát, miserabilis regényeken kezdve föl a legexactabb és a legelvontottabb tudományokig; — és pedig, a mi ritka, emlékerővel is, judiciummal is. Az ismeretek majd minden ágaiban „otthon“ van ő. Még — a bécsi egyetemen az orvosi tudományokat is tanulta. Igaz hogy a medikának nem oly jól követi tanácsait, mint a politikának. A rossz világ azt mondja, leggyöngébb vagy leg-erősebb oldala — a diaetika.

Ő azok egyike, kik huszonöt év előtt a parlamenti rendszer tanainak megnyiták azon rést, melyen át azok „a félig meddig feudalis félig meddig aristokratikus“ magyar alkotmány sáncait egy szép reggel rohammal bevették s szétrombolták.

Itéljék el őt az óconservativek! Én sem benne, sem társaiban nem látok bűnt. Ők az idő munkásai valának. A mit lerontottak, lerontotta volna az idő nélkülök is. Mint szűtette eserfát megdönti az első szél. Elég szerencsétlenség hogy őket e rombolásban mások néhány évtizeddel meg nem előzték! . . . akkor Keményéknek már az építésen leendett alkalmuk tehetségüket megkísérteni.

Ő inkább elvontt: sem mint gyakorlati s tettepolitikus. Hanem gazdag történeti ismereteinél, s nagy józanságánál fogva akármi inkább mint idealista.

Mint író nem szapora, hanem termékeny. Regényei sok kötetre mennek; gazdagok azok szellemben, változatosságban; jelesek nemes styljök, lélektani jellemzéseiknél fogva; és tanulságosak. De el nem bájolóok, — a gráciák könnyű lebbenése hiányzik belőlök, épen hol az ő pártfogásuk volna legszükségesebb: az élces és humoristikus helyeken.

Nagyobb publicistai műveit mély s finom elemzés, s lélektani éles látás, s a jelenen és önnön pártján magát túltevő fölfogás, s magas szempontok tüntetik ki.

Ha soha nem irt volna egyebet, mint „Széchenyi István jellemzését“*): nagy író nyomát hagyta volna maga után.

E classikus műben ő volt az első, ki azon el-
lentéteket, melyek e mély és complicált jellemü,
— s saját nemzete által — csodált de — félre-
ismert államférfinak pályájában előfordulni látszo-
tak, megfejté, s művész gyanánt helyreállítá an-
nak harmoniáját. Ő adá a kulcsot e rejtélyes
zárhoz. Bárki irjon ezután Széchenyi Istvánról,
csak — Kemény fölfogását követheti, ha — igaz
akar lenni.

Viszont „a két Vesselényi“ jellemzésében**) a politikai helyes ítélet mellett oly regényes és drámai előadási erőt s költői fantáziát fejtett ki, hogy az maga Kemény belletristai hivatásának fényes monumentuma.

De culminál Kemény politikai írói munkássága a „Forradalom után“ című könyvében. Finom tapintattal számítva a megjelenés idejére: nem mondható az történetnek. De annyi pártatlanság, lelki nyugalom s tárgyilagosság alig néhány nap múlva a forradalmi szenvedélyek kidühöngése után — a történész magaslatára emeli íróját.

*) Magyar szónokok és státusférfiak. Kiadta Csengery.
(Heckenast G.)

**) Ugyanott.

Látom ugyan, hogy tisztelt olvasóm, ki a Pesti Napló ötezer előfizetőinek egyike, táblabírói nyugalommal azt mondja mind erre: „Könnyü annak irni, a ki annyit tanult! Könnyü a gazdagnak pazarolni.“

„Hanem hát milyen — az ember? ezt akar-nók tudni.“

Tisztelt táblabíró ur! erre azon örvendetes választ adhatom, hogy Kemény Zsigmond külseje önnek meglehetősen rokonszenves leend.

Ő a középszertinél alig alacsonyabb, és eléggé testes ember. Tehát körülbelől hasonlít önhöz vagy önre; (nem tudom, miként írja ezt Gyulay Pál?) csakhogy várakozás ellenére nem barna ember, hanem szőke; s bajusza sem oly nagy, mint magyar ellenzékihez illenék; kipödörve volna ugyan, hanem csakugy immel ámmal, s többnyire egyik vége föl- másika meg lefelé.

Arca szellemdús-e? Oh naivság! Hány szellemdús arcú bárgyut látni az életben?! Hosszú keskeny arccal, római vagy görög orral, keskeny ajkakkal, hegyes állszakállal, nagy homlokkal, s mélyen és sötéten lángoló szemekkel: a kik pedig szellemi semmik. Néha szép friseur, vagy boltos legények.

Kemény arca mindennek ellentéte. Igénytelen az, jó kedélyü, könnyen mosolygó, gyakran szórakozott, néha álmos, legtöbbször — semmit mondó. Az ilyen a legjobb diplomata-arc. Mert a diplomatának mindennek szabad látszania, csak

pfiffig-ravasznak nem. Mit egy hollandi követ-ről jegyzett föl a történet, — hogy az nem tudom már melyik békeértekezletből kijövén, örvendő mondja barátjának: „ils m'ont pris pour une bête; j'en suis enchanté“, — ez egy általános soha szem elől nem tévesztendő törvény a diplomatiái pályán.

Öltözetét pedig talán leginkább jellemezhetem, ha azt mondom, hogy — véletlen. Számítva nem szokott lenni. Szinvegyületre vagy e félére aligha volt gondja gazdájának; kit ha este kérded, mi van vagy volt rajta — sem tudja megmondani. Hogy elfeledne valami ruhadarabot fölvenni — tudtomra nem történt rajta; hanem annál többször hogy például két nyakkendőt kötött, vagy két mellényt húzott magára.

Modora megnyerő; nyájas mindenki iránt és természetes.

Társalgása, mint miveltsége, sokoldalú, szellem-dús és a legkomolyabbakban is egészséges nedélyti. Csak késő este ne számíts e tulajdonaira: mert a leg-élénkebb férfi társaságban, sőt nők — bár egy Récamier vagy Stael avagy Ninon de l'Enclos, (notabene — a 70 év előtti) körében is tiz tájban csendes szüneteket ad lelkének; behunyt szemekkel — gondolkozik, s néha pillant csak föl a zsölleszék támlájáról . . . De ezt a legérzékenyebb házi asszony sem veszi tőle rossz néven, mert az egész világ tudja, hogy a báró ifju korától fogva éjjeli két—három órakor kél, — s akkor theát vagy fe-

kete kávéfőző magának, — és világos reggelig, néha délig, de gyertyánál s bezárt ablaktáblák mögött írja — vezércikkeit, regényeit s egyéb műveit. Neki tehát „joga“ van minden salonban esti tiz tájban bölintgatni, s édesen álmodozni.

A mi lelkületét illeti:

Nem tudom melyik író mondja, hogy nem örvendetes (és én azt hiszem az illetőre nézve nem hizelgő) valakinek lelke mélyéig, mint a viznek aljáig láthatni; mert ez jele, hogy habár tiszta, de — sekély.

Kemény Zsigmond lelke lehet egyenes, mint egy francia faszor. De egész lénye nem olyan forma sekély viz, mint említém.

Nála „sonde“ nélkül nem boldogulhatni. Arcán a legártatlanabb egyszerűség; sőt tán ha ő akarja együgyűség. Azt hiszem, művésziebben nem is játszhatná nála senki a bárgyu Brutust, vagy az egykedvű bonhomiát. A mint vannak is, kik szórakozottságát némely esetben gyanusítani hajlandók; mely pedig ép oly kétségtelen, mint bonhomiája . . . hanem határokkal is bír; mert hisz az erdélyieken aligha kivétel nélkül nem észlelhető, hogy az erős török és német császárok közé cövekelve — századokig tanulmányozták a diplomatiát . . .

Szive nemes és tiszta; és oly jó, mint gyomra. (Akármit mondtok, e kettő összefügg.) Tenni, adni, segíteni kész; a nélkül hogy előbb szigorun vizsgálná — nem érdemetlen-e kegyeltje? Ezenkívül

komoly és rendithetlen ragaszkodásu barát, ki iránt már az.

Költői lélekkel asszonyi kedély. Női gyöngédség érintkezéseiben.

A rohamos támadás s hősi ellenállás durva fegyverei helyett a nőies passiv ellenállás természetével összhangzó.

Vége nőies előszeretet a kis médisance s apró történetkéik iránt, melyek érdeklik és mulattatják.

Vedd össze mind e tulajdonságok vegy-elemeit, miket csak tílhegynyire érinték, és Kemény Zsigmond mint ember és mint politikus legalább félig meg lesz fejtve előtted.

Furesa sorsa a magyar 48-as ellenzéknek, hogy míg egyik vezére írta meg a 48-ki műnek és a 48-ki politikának legtárgyilagosb, s épen ezért leglesujtóbb kritikáját: egy másik vezérférfia viszont megírta az austriai államférfiak könnyebbségére és okulására az „alkotmányos államegység“ programját.

Egyben sorsuk találkozik:

Keményt is felei, — Eötvöst pedig (nem mondom ellenei, hanem) az illetők, csak abban követik: a mi hajlamaiknak megfelel, a mi nekik tetszik!

Báró Eötvös József.

Motto: Mag nem nőhet héj nélkül. Lét nem lehet földiség s közönségesség nélkül. A menyeeinek a tisztátalanba kell leereszkednie, azt megtisztítania, fölemelnie. De maga szenved ezáltal*).

(Warnhagen v. Ense.)

Költői egyéniség. Philosophia által mivelt elme. Gyakorlati tanulmányból kiinduló politikus: Nehezen kiegyenlíthető három ellentét.

Eszményi törekvések, cosmopolita világnézet, magyar párt-vezérkedés — miként férjenek egybe a nélkül hogy egymást gyöngitenék?

Sikerült-e neki önmagának harmoniáját küzdeni ki?

Vagy csak szerepeket játszik?

Vagy talán csak fejlődési phasisok — mikben ellentéteket láttam?

Mint lángoló ifju: — a kiégett szív s elcsüggedt ész regényével lép föl az irodalomban — a Karthausival; melyben semmi nemzeti nincs, melynek szelleme a XIX. század első évtizedében uralkodó túlnyomólag német világfájdalom.

*) Es kann kein Kern ohne Schale wachsen. Ohne Irdisches, Gemeines kein Dasein. Das Himmlische muss in das Unreine tauchen, es reinigen, erheben; leidet aber selbst dabei.

Werther fájdalmai szélesebb alapon. Lord Byron — mélyebb erkölcsiséggel. Faust — a megfejtett világrejtély után, kétségbeesetten. Hamlet — ki már Fichtét és Spinozát tanulmányozta és egy zárda-novitiussá lett — urfi...

Ezek mind láthatatlan akaratlan alkatrészei, sublinálva.

Ez a Karthausi! vonzó, könyekre fakasztó, a lelket magasra emelő — de ismét a sötétbe letaszító, fölséges ideális — de beteg mű, mely a sentimentalismus bizton ölü mérgét hullatja le a még tiszta fiatal lélek himporára! — s elférfiatlanítja az ifjut, és elferdíti a nőkedélyt.

Szerencsére az izmos alkatu magyarnak olyanok természeti hajlamai, hogy az mi más szervezetben méreg gyanánt működne, nála talán csak gyógyszer, mely — szelidíti, de erős idegeit nem dölja föl.

Néhány év mulva az eszményi író — mint történeti, — majd mint társadalmi irány-regény-író — látjuk föllépni.

Az önkinzó fiatal phantasia ködeiből érett számító férfi bontakozik ki; kinek a poezis nem cél, hanem politikai eszköz.

Nevezetes válság íróban; minőnek talán nincs példája a világirodalomban; oly gyors és bevégzett semmi esetre sem.

Igazat szólva, költőisége ezáltal mitsem veszít.

Azon lélek, mely „Karthausit“ átülmodá, nem földre bukott angyal. Megmaradtak a végtelenség

szébb horizonába emelő szárnyai, meg eszményi lendülete, a fiatal szív tiszta melege, túlvilágiakat sejtető költői varázsa.

De az egyén bajai és örömei eltörpülnek már az író előtt — mert a faj magaslatára emelkedik. Népek, államok, az összes emberiség hullámzó sorsáról a mi igazat és valótlant följegyzett a történet — az veszi igénybe lelkét.

És mégis egyuttal — a német szellem emlőin nőtt cosmopolita ifju — magyarrá lőn, érzésében és céljaiban.

Az álomkórból alig fölrázott magyar nemzet előtt derengni kezdenek a polgárisodás eszméi, — a liberalis párt egy része, tudva s akarva, vagy nem tudva s nem akarva, és az ifju nemzedék önzetlen lelkesedéssel — küzdeni kezdenek nyugati Europa államintézményei, s társadalmi elvei mellett, s azoknak valósitásáért!

Eötvös . . a politikus az elsők között.

És imé Eötvös a költő merész kézzel szakítja ki hazánk történetéből ama gyászlapot, — hol tüzzel és vérrel irvák meg a nemzet azon öngyilkos tettei, midőn a csekély számu, s az egész világon rokotalanul álló nemzet csekélyebb de erősebb része — a nagyobb de gyöngébb részt leigázva rabszolgájává tevé . . A politikus tudta mit akar, s a költő teljesen megfelelt a politikus célzatainak; és az „1514“ évszámu regényből nem volt oly konok fő, mely ki nem olvashatá a politikai iránycikket, és annak értelmét:

„Delicta majorum — immeritus lues!“

Majd szőnyegre kertil a megyerendszer kérdése, melyben sarkallott az egész reform, a politikai mint társadalmi intézmények átalakulása; melyen mint tülhegyen állt a nemzet stabilitása vagy haladása . . .

„Megye“ — a mult, „parlamentari képviselői rendszer“ — a jövő.

A megyebálványozásban a menyi kegyelet rejlett az ős iránt, amyi vaskalaposság, önzés, apró-nemes-családi dölyf s szellemi korlátoltság is volt vegyülve, mely kihívá a humort, sőt a gúnyt.

Igy született a „falu jegyzője“ — azon regény, melynek célja volt támogatni a Pesti Hírlap vezérecikkeit; aláásni a szivekben a „multat“, hogy az elme szélesebb körökben is fogékonyabbá váljék a „jövő“ tanai iránt.

E regény kiszámíthatlan hatást s történeti befolyást gyakorolt a nemzetre.

És habár a múzsa — a politika szolgálóleányaként seprővel szerepelt is ez alkalommal: nem mondhatni hogy az önmagához hűtlen lón s égi zománcától teljesen megfosztatott volna. Költői érzés melege lengi át az egész művet; s nedélye és satyrája nem számüzé az eszményt.

Igaz hogy magyar nép-alakokat Kuthy eredeti szépségök egész erejében, vagy épen Jókay tősgyökeresebb színezetben Eötvösnél hivebben tudták ecsetelni. Eötvös parasztlányai vagy betyárjainak csiszolt nyelvök a legtöbb kisasszonyt is

megszégyeníti, — egész lényök pedig emlékeztet Auerbach kiesztergályozott hegylakóira . . .

De az uri és táblabirói alakok az életből voltak véve. Én Nyúzónak eredetijét véltem ismerni F megyében. De akárhánytól hallottam, hogy nem az, hanem egészen más X. vagy Z. megyében; kit viszont amazok tartottak eredetijének. Látszik, hogy „genericum“-át jól eltalálta, s hogy a Nyúzók fajtája elég szapora volt.

A megyei közigazgatás hiányai, s a nemesi gazdálkodás ázsiai jellege kissé „vastagon“ festettek benne, s kiáltó színekkel; hanem a cél úgy kívánta. És a költői tulzás — valljuk meg — tulajdonképen nem is ment túl a valószínűség határain.

A regény mint olyan kerekded, és szerkezete remek volt.

Igaz hogy azon szerencsétlenség történt rajta, hogy lefordították németre; — s mai napig a mi Lajtántúli ellenséges barátaink (nos amis les ennemis) úgy olvassák, mint a magyar közjog s közélet kathekezizmusát; s abból írják a bécsi Pressék és a Hans Jörglik vezércikkeiket . . És ebből a hazafiak szemrehányást tőnek Eötvösnek!

De hát mi következik ebből? nem kellett volna Eötvösnek soha megírni e könyvet attól féltében, hogy a németek is fogják olvasni? vagy kéziratát a nemzeti muzeum könyvtárába kell vala tennie, és csak 13 próbás hazafinak engedni meg, hogy

— titokban olvassa, nehogy ezen érzékeny nemzetben méltatlan sérelem történjék?

Aztán mit tehet róla Eötvös, hogy lefordította a német?

Mily kicsinyesség!

Van Németországnak nem egy jeles, de többi közt két igen nevezetes genialis írója, kik műveik minden lapján kicérezik, pelengérré állítják és gúnyolják a német nemzetnek minden kigondolható — egyéni, socialis, állami gyöngeségeit, hibáit, nevetségességeit hanem azért még soha nem mondta német ember hogy — jobban cselekedtek volna Börne és Heine, ha munkáikat soha sem írták volna, mert más nemzetek azokból a németet meggyalázó következtetéseket vonnak le?!

Láttuk eddig Eötvösben a költőt a politikussal karöltve memni, de lassankint a költő szerepét háttérbe nyomulni; s a publicistát előtérbe lépni.

A múzsák temploma helyett a megye- és országház termeiben találjuk őt — vitatva állhatatosan, szellemmel, tudománnyal, az ész fegyverével s egy emelkedett szellemű, mivel hangu szónoklat varázsával a XIX. század eszméinek és polgári intézményeinek civilisáló s boldogító hatalmát.

A közép termetű, gyöngéd alkatu, halvány arcu, fekete szemű férfiú költői egyénisége — ro-

konszenzüket hódítja meg, — s csak hallgassuk meg tovább — a kissé doctrinär s logikai sorrendi előadás erejével meghódítja meggyőződésünket is.

Szónoklata elemező s fölvilágosító; de meleg is; s ha a magyar nemzet nem ismeri el első rangúnak, az csak onnan van, mert szónoklata, modora és hangja nem specificice magyar; — és phrasissai költőiek ugyan, de nem sallangósak.

Ő józan, s alig néhány sikerült szóvirág emlékeztet benne az egykori költőre. De lelke költői tisztasága és jelleme változatlanul kíséré őt viszon­tagságos politikai pályáján.

Még az nem nagy dicséret, ha valakiről azt mondjuk hogy „becsületes ember“, — mert hisz ez némileg magától értetődik. Tehát nem ily célzattal, hanem hogy lássák mennyire „idea­lista“ egyuttal Eötvös az életben is, elmondok róla egy adomát, melynek oly időben, midőn pénzügy­ministerek öngyilkosokká lesznek, meg van a maga értéke.

A lánchid építésének terve már azon stadiumban volt, hogy csak az országgyűlés garantiája s — a nemesek megadóztatásának elfogadása kelle még: a pénz megvolt.

Ez időben X . . . magyar nemessé lett zsidó bankár látogató meg egy izben báró Eötvöst.

Per longum et latum beszélt neki a lánchid tervéről, kifejtve annak országos érdekét.

Eötvös teljesen egyetértőleg szólt a vállalat fontosságáról.

Ekkor a bankár neki bátorodott, s igen szépen kérte Eötvöst, hogy a megyén s az országgyűlésen tekintélyével s szónoki befolyásával mozgassa elő annak ügyét.

Eötvös teljes készségét nyilvánítja.

Erre már a bankár zsebébe nyult, kivett egy nyaláb részvény-igérvényt, — s kérte a bárót hogy fogadja el azokat.

Eötvös — gondolván hogy azok aláírásáról van szó — szabadkozott, mondván hogy „szívesen pártolja a hazai vállalatot, mint olyat, de részvényeket nem ír alá.“

A bankár fartatta, hogy már miért ne? mire a báró végre kimondá, hogy azért nem ír alá, mert — nincs pénze.

„Wie heisst?“ mondja erre a bankár álmélkodva. „Hiszen nem is kell önnek ehhez pénz. Fizesse meg a részvényeket, a mikor akarja. De nem is kell megfizetnie! — A báró támogatása többet ér a pénznél“ s a többi.

No már erre Eötvös elveszté türelmét, s hevesen utasítá vissza az ajánlatot.

A bankár ezt látva elszomorodott, s visszatevé zsebébe részvényeit e szavakkal vón Eötvöstől búcsut:

„Uram, a ki szégyenli magát, abból soha sem lesz gazdag ember.“

Semmi kétség, hogy Eötvös ez által igen sokat vesztett a — bankár becsülésében.

Még egy adoma jut eszembe, mely ugyan inkább Eötvös atyját, a tárnokot jellemzi, de mert jó — elmondom.

Az 1840-ki országgyűlés előtt történt. A választási surlódások éles jellemet öltöttek már. Ekkoriban a két protestáns felekezet kiválóbb férfiai báró Eötvös Ignáchoz, a tárnokhoz fordultak, hogy ez ügyben ő Excellentiája támogassa az ő fölfogásukat az országgyűlésen.

Ő Excellentiája erre így szólt: „anici dilectissimi, ego hoc non possum, propter conscientiam. Sed dabo vobis filium meum Josephum.“

Igy candidálta már apja szellemdús fiát a „liberalis“ iskolára, melynek ez egész életében hive maradt.

Az 1848-diki évben megtörtént az, mit józan észszel senki sem mert volna hamarjában remélni: a képviseleti parlamenti rendszert, melynek Eötvös és elvbarátai jeles cikkeikkel s röpirataikkal alig birtak kis csapatnyi hiveket szerezni, egyszerre zászlajára írja az egész nemzet; igaz hogy csak mint jelszót, melyet nem értett; és ő fölsége magyar ministereket nevez ki, s azok közt méltán a ministeri kormány előharcosát.

Eötvös mint vallás- és oktatásügyi minister az államhatalom mindenhatóságáról akkoriban ural-

kodott tanok magaslatán állva, a legjobb uton volt hogy minden szabadelműsége mellett maga ellen zúdítsa a protestánsokat, kik autonomiájukat féltik; — és méltán: s katolikus léte dacára — a katholicus egyházat, mely az egyház és iskola tígyeire való befolyásáról az államönkény javára lemondani nem érez kedvet; és méltán.

Azonban a „Kamarilla“ általán nem hagyott időt reá, hogy — egymással összevevesszünk; — s így Eötvös sem birta kifejteni rendszerét.

Ma ugyan, ugy hiszem, ő is nem a ministeri teljhatalom, és egységes állami-oktatási rendszert, hanem a szabad állam és szabad egyház, és szabad tudomány elveit fogná követni, ha ismét ministerré fogna lenni? ha —?

Az 1849—50-diki évek a „nemzeti egyenjogúság“ humbugjának évei valának. A nagy eszme gyakorlati alkalmazását magára vállalák a német miveltség missionariusai, a cseh-német bureaukraták. Mily sikerrel —? arról Austria valamennyi népei — a németet kivéve — ugyanazon felelettel szolgálnak.

Eötvös az ekkor kiadott „Nemzetiségi egyenjogúságról“ szóló művében az ezen eszme iránt uralkodott fogalomzavart mélyen ható bírálat alá vevé — a nemzeti jogegyenlőségnek az államban

mily határokig lehető körösztülvitelét kifejtve, — annyira kitisztázta az eszméket, hogy a ki művét elolvasta az akkori bécsi tendenciák iránt teljesen megnyugodott, mert világos lón előtte, hogy akár e jelszó alatt germanisálást akar, akár őszintén akarja ez eszményt valósítani — kudarcot valland.

Következők erre „A XIX. század eszméinek befolyása az államra“ — mely bőven s bölcséletileg alapítja meg a század egyik főtenyezőjének, a nemzetiségi érzetnek hordereje s gyakorlati következményei iránt az említett röpiratban röviden kifejtett nézeteket, — és sorban tüzetes bírálat alá veszi a korunkat kiválólag jellemző nézeteket és állami társadalmi törekvéseket.

E munka elfogulatlan világnézet, bölcséleti mélység, s subtilis elemzés tekintetében egy magaslaton áll az újabb kor legnagyobb államphilosophja, John Stuart Mill műveivel, s minden tekintetben tútesz a német Frantz-on*), ki különben kitünő józan észszel rostálja a jelenkori jelszavakat, s különösen a „liberalismus“ csillámló cége alatt keringő politikai ál- és tév-tanokat.

Ne higyeje tisztelt olvasóm, hogy a kik

*) Zur Physiologie der Staaten. 1859. Berlin. Kritik der Partheien. 1862. Berlin.

emígyen a még ma is jóhitelű „liberalis“ tanrendszert valódi értékére leszállítják, s annak korlátolt-ságát vagy ferdeségeit feszegetik — hogy ezek talán szükségkép retrogadok, maradók, pecsovicsook, hátrálók; sőt inkább ezek a legveszedelmesebb emberek, mert ezek egy új liberalismus úttörői, mely szabadelműbb lesz az eddig divatozott liberalismusnál . . szóval ezek radicalok . . hanem minthogy a szabadság tisztultabb fogalmaival bírnak, senkire sem akarják a szabadság monopoli-umát ruházni, hanem azt mindenkire kiterjeszteni, — és ezen alapon a különböző társadalmi tényezők és irányok kiegyenlítését a társadalmi békét célozzák a szabadság alapján: ezért mennek túl az ó liberalismus formalizmusán.

Bocsánatot kérek, hogy ily unalmas valék!

Az olvasó is ugy járt ezuttal velem, mint báró Eötvös 1858-ban a Bach-rendszerrel . . azaz meguntta azt, s magát is, és így történt, hogy unalmában egy munkát írt, melynek címe: „Die Garantien der Macht und Einheit Oesterreichs.“*)

Van okom hinni, hogy Eötvös nem bánná, ha e művet meg nem írta volna. És tán erre ismét neki lehet egynél több oka is.

*) Leipzig. Brockhaus 1859.

E mfi, mely az államegység alkotmányos módszerét alapítá meg, akkor jelent meg, midőn az absolutisticus államegység agg gyöngeségben elhunyo félben volt, s a centralisatio hivei teljesen elvesztették a fejöket, nem tudva mit kezdjenek?

Hogy az austriai német faj, vagy mondjuk talán „értelmisége“ minden jeles tulajdonai mellett — nem dicsekedhetik valami kitünő politikai termékenységgel, vagy kezdeményezési lángelmével, — azt talán szabad kimondanunk, a nélkül hogy sértenénk; hogy pedig Austria kormányozói e részben még néhány geographiai mértfölddel hátrább szoktak állni az austriai nép mögött: ugy hiszem ennek bebizonyítására sem szükséges mélyen és messze buvázkodni a birodalom évkönyveiben:

ennélfogva — tehát — ergo — épen jókor érkezett Eötvös könyve, mely az illető urakat minden további gondolkodástól fölmenté.

Az alkotmányos forma — a centralisatio folytatására — meg volt adva.

Eötvös műve, még 1859-ben eltitva — 1861-ben már hallgatagul „az alkotmányos aera“ katekizmusául fogadtatott el, és az austriai alkotmányosság neophitái által tanulmányoztatott, melyből — mint kakuk tojásból — kelt ki a február 26-diki birodalmi tanács!

Mint mondom — kakuk tojás! Nem volt sokáig örömtik benne azoknak, a kik kiköltötték.

És a mi legszebb — Eötvös maga sem ismert rá e madárra.

Ugy járt, mint azon családapa, kit, midőn egy évi távollét után hazatér, egy ma született kis fiuval lepnek meg... hiába mondja a bába „az egész nagyságos ur“, — a szeme is olyan, az orra épenséggel, a homloka, de főleg a fülei egészen a papa fülei! — a papa nem akarja hinni!

Későn született! Malheur.

Igy jártak Eötvössel a februári alkotmány alkotói. Váltig mondogatták, hogy eszméje Eötvösé, hogy Eötvös ezen s amazon nyilatkozata teljesen ráillik a Reichsrathra; ráolvasták a „Garantien der Macht und Einheit“-et; s következetlenséggel vádolák.

Hja, ki tehet róla, hogy — a Reichsrath elkésett. 1861 nem 1859.

E Siewés nemű alkotmánymű a fejedelem jogait s tetteges hatalmát, a birodalmi kapcsolatot, mint az egyes országoknak historiai jogérzetét s autonóm igényeit, — nemzetiségeinek sulyirányait — szóval e különös államnak valamennyi lételemzőit igen tapintatosan vette tekintetbe, s igen helyesen combinálta.

Ha egyéni okosság, helyes theoria képes volna államot alkotni, s életet lehelni alkotmányformába: akkor e mű epochalis leendett az austriai birodalom történetében.

Igy az csak támasztól szolgált azon bécsi törvényhozói iskolának, mely bármit utánoz — francia vagy porosz intézvényt vagy magyar eszmét, — mindenben csak a karrikaturáig viszi, és oly

éretlen s képtelen alkotmány - kísérlettel tétetett párhuzamba, mely mindössze négy évig s csak azért tartatott fenn lézengő szinléthben: hogy hosszú időre decreditálja s megutáltassa a népek által a közös birodalmi alkotmány eszméjét.

Alig egy éve jelent meg Eötvöstől egy röpirat a nemzetiségi kérdésnek gyakorlati megoldásáról hazánkban, — az országlat, kormányzás, s közigazgatás terén.

Eötvös mindig merész ember volt a papíron; de úgy hiszem ezen iratában nem mert elméleteinek végső következményökig menni. És még is tovább ment, mintsem saját politikai barátai ezen időpontban és az ő pártállására való tekintettel — tapintatosnak s megengedhetőnek tartották.

Én is azt hiszem részemről, hogy nem nekünk magyaroknak, (kivált pártvezérnek) kell irni a nemzetiségi igények kielégítésének lehető és lehetetlen módjairól: hanem irjanak ők! Irjon Babes és Pópa, Francisci és Dobránszky, Miletics és Subotics; — az ő irataikból legalább authentice fogjuk megtudni, hogy mit tartanak azon előnyökről, engedményekről vivmányokról mikkel az 1848-diki törvényhozói iskolának hivei kínálgtják.

Nagyon tartok tőle, hogy liberalis kínálmányaik még mind eddig sem gyakorolnak nagy hatást azokra; és az egyéni szabadság, felelős ministerium, a belga és francia, vagy angol parlamenti rendszer valamennyi ideáljai — csak ismét: káviár a népnek!

Ennél fogva sokszor és komolyan kérdém magamtól, vajjon e költői lelkű, gazdag szellemű, mélyen észlelő, erősen elmélkedő philosoph, e gyakorlott publicista, és jeles szónok — ki korában oly rendkívüli erkölcsi befolyást gyakorolt hazájára, valóban státusférfiú e?

Ez nem annyit teszen: hogy valaki jó szakminister tudna e lenni, békés időben rendezett, állami viszonyok közt? hanem státusférfiu, ki zűrzavarok közepette eltalálva mi a lehető és mi a mindenesetben megmentendő s teendő — tapintattal, ügyesen, szőrmentében, ravaszúl, bátran, majd ha kell vakmerőn és erőszakosan — de rendületlenül törekszik célja felé? talán elhagyatva barátaitól, talán félre lökve őket, talán hulláikon s vérükön köröszttül mint Napoleon vagy Cromwell? mint Richelieu vagy XI. Lajos . . és a többi csodált és gyűlölt nagy államférfiak?

Hova gondolsz! Eötvös, a szelid, az érzékeny, a szeretetreméltó és szeretetre szorúlt, a népszerű-

séget áhítózó, s minden gyerkőcz kedvezőtlen vélekedése által, akár verséről akár politikai művéről szóljon az — elkeserithető Eötvös legyen ily államférfiu, vagy is a mit te annak tartasz??

Hanem azt meg kell engednem hogy nem azon erőteljes egyéniségek egyike, hogy pártot vezessen, s nemzetet magával ragadjon. És ezért is, ámbár köztiszteletben részesül, s politikai tekintélye elismert — nem csak népszerűnek nem mondható, hanem pártja sincs; csak barátai, s egyéni hívei vannak, egy kis *compagnie d'élite*je.

Nekem úgy látszik, ő közelebb áll egy német professorhoz, semmint államférfihoz. Ő kezébe veszi a földgömböt, azon mélyen észleli az Ausztriai birodalmat, s azzal Magyarországot geo- és etnographiai helyzetével; s a történet (melyet conventionalis hazugságnak nevezett egy böles író) emlékeivel fejében csinál neki államrendszert, mely igen mély és jól átgondolt leszen, valóságos iskátularendszer, melyben az eszmék és institutiók mint iskátulák — egyik a másikba illenek, végre mind egybe rakhatók . . . Földgömbje papirból van, mint röpiratai, a papir pedig türelmes.

Más szóval Eötvös dogmatikus és systemisáló elme. Politikájában is az; puhatolja a véletlennek is örök törvényeit s esetleges tényből is rendszert csinál, csak addig tartson a tény, míg ő röpiratát megirhatja.

Mai politikai rendszere azon alapul, a mi a fiatal „Németországnak“ vagy harminc év óta

álma: t. i. a Németegységre. Ha ezen mai ábránd holnap vagy 500 év múlva létre jó: akkor Austriának hajdan német birodalmi tartományai Béccsel egyetemben — Frankfurtba mennek. És iné ekkor Austriában kész a tiszta dualismus.

Azonban az örökös tartományok egy része nem akar, másik része még soha sem is gondolt — Frankfurtba menni. Sőt a mi még szebb — Bécs maga sem akar Frankfurtba menni . . Eötvös vastolla beleszakad a papirglobusba, — és pfutsch!

Hanem Eötvös ezen eszmemenetéből lehet megítélni egyébiránt azon rejtély magyarázatát is, hogy magyar létre negyven milló német között óhajtja legbuzgóbban a német egység létrejöttét; — ámbár, nem is tudom hogy mondjam: Eötvös általában is az egyetlen magyar a ki jó német; vagy az egyetlen német, a ki jó magyar?

Eötvös 1866-ki februárban tartott beszéde — a Lajtán innen és túli országoknak közös szabadság-, és alkotmányosság-érdekéből indult ki. Ez mai politikai rendszere.

Igen nemesen érzett igen logikailag gondolt, s szónoki varázsszal előadott beszéd volt az, — mely jó hatást tön a Lajtán túl — de meddig tartott??

Hiszen ha az ember tiz ujságot vesz kezébe,

mik a birodalomban megjelennek, s mindegyikben más törekvések, óhajok és remények kifejezésére, sőt szenvedélyes vitatására akad naponkint, melyek egyetlen egy közös pontban sem találkoznak: vajjon minőnek képzelje azon szabadságot, és azon alkotmányt mely e népeket s pártokat összetartsa?

Alkotmányos szabadság stabilitása mindenkéltől azt föltételezi, hogy az ország népei, — bárminő pártokra oszoljanak — egyakarattal elfogadják, tiszteljük, s szeressék az alkotmányt magát, mint lételők közös alapját.

Lehet-e az Austriai birodalomban oly alkotmányt létre hozni — legyen az dualistikus, pluralistikus, faederalistikus, vagy egységes — melyet alapul őszintén elfogadjanak valamennyi nemzetek és népek? hogy ne legyen nem egy, hanem több párt, melynek céljai az alkotmányon túl mennek, melyek az alkotmányt magát ne akarnák megbuktatni?

Ilyen alkotmányt sem Schmerling, sem Szécsen, sem Eötvös nem fog föltalálni.

A mi nemzedékünk életében legalább ez nem várható.

Három — négy — öt évtized múlva? talán.

Hosszú életet kívánok a nemes bárónak — de azon alkotmányt aligha fogja megélni . . .

Mindent összevéve még is aligha van Magyarorszáiban ministeri tárcának oly egyetlen praedestinált jelöltje, mint a közoktatásnak b. Eötvösben. Mihelyt a régi liberalis elemekből alakuland felelős kormány: Eötvös abból ki nem hagyható . . .

Örömmel üdvözlendem őt; de még nagyobb örömmel az összes irodalom, melynek rokkant költői, s megbukott aesthetikusai a Politikai Hetilap correctoraival együtt egyszerre kitérülve látandják régi oppositíóban elsárgult szemök szájok előtt a ministerialis bureauk minden holnap elsején pontosan fizető eldoradóját . . . ah mily elragadtatással fogja akkor hazafiui lelkesedésök nagy dobja minden hírlapban vizhangozni: „éljen (a jólfizető) független felelős magyar ministerium.“*)

*) Egyébiránt nehogy az Idők tanuja a protestansok iránti előszeretettel vádolja, ajánlom hogy akkor Loukay Antalt nevezze ki ministeri eszimatiztítónak. Ennek nyelve ugy is be illik sárkefének, nyála pedig a méregtől oly fekete mint a suviksz; s így legalább fölszerelése nem fog pénzbe kerülni.

Kudlik István,

uj csillag a parlamentáris égen,
fölkelt nyugat észak-felől Trencsén megyében,
nyugodni száll — majdan a feledékenység szelid
ölében.

Kudlik, mint szűz-szónaklatában (maiden-speech) mondá a haza védelmére jött ide; kard nélkül. Még mindig bámul hogy e nagyszerű testületnek ő is tagja. Hanem mióta szűzszónaklatát szerencsésen kiállta, s nem halt bele, azóta oly szónoki dühbe jött hogy a háznagynak kötéssel kell őt a padhoz köttetni, különben naponkint, és pedig csak ő beszélne.

Ő eszembe hozza, mit Horác monda: „mi furcsa, hogy az énekesek soha sem akarnak énekelni, ha kéretnek; hanem ha egyszer elkezdtek — nem is szűnnek meg míg ismét nem kéretnek.“

Egyébiránt szeretem hogy a ház ezen (jobb-közép) oldalán is van valaki a ki a tulsó oldalról Madarászsal, Böszörményivel s más szó-diaracuosokkal fölveszi a keztyűt; s kit ki lehet állítani bármikor, ha arra épen szükség van hogy a vitát kihúzzuk, s az ellenfelet unalmában megöljük, mint a scorpíót, ki ha parazsat raknak körüle s nem bír a körből kiugrani, végre kétségbeesésében agyon szúrja magát.

A mi qualificatióját illeti, Kudlik az országgyűlés kertésze. Egy szónok sem tenyésztett e vizenyős 1866-iki évben annyi szóvirágot, mint ő. Némelyik már meglehetősen fonyadt ugyan, s sok kézen ment köröszttől, míg Kudlik bokkrétát kötött belőle, — mindnyáján pedig meg van egy közös — provincialis s vidéki levelezői illat.

Kudlik képzelődésében még a trónbeszéd is — melegágy, mely tele van, „veteményekkel s dísznövényekkel;“ szerinte tehát az ellenzék azon nyúl és kecske, mely ezen exoticus növényeket megeszi, vagy gyökerében megrágja.

Bonyodalmainkból ő is óhajtana kibonyolódni, de hogyan bonyolódjunk ki a jogfolytonosságból, ugymond, mikor nem tudjuk mibe bonyolódunk bele?

Erre az eszmebonyodalomra szomszédom a karzaton kétségbeesetten sóhajtott föl:

„Oh dieser stylisirende Bösewicht.“

Madarász József.

A testvérpár közül az, kinek nem oly nagyok képességei, de több a becsülete.

Kein Talent, aber ein Charakter.

Fehérvári Demosthenes, hajdan a főispánok ijedelmé; — a pattogó szónoklat azon pathosával, mely egyenlő hőfokon áll, akár a „haza veszedelmében“, akár pedig valamely atyafiának megyei esküdtségbe juttatása forgott szóban.

1861-ben a határozati pártnak részint tambour-majorja, ki a nagy dobot ütötte, vagy kezével folyvást tactust adott a szónoknak, s dühösen hadonázott; részint claqueurje, ki a határozati vezérek csipősebb passusait megtapsolá, — vagy azokra mint chinai porcellán fő, igent bólingatott, — vagy ha éppen Tisza és Nyáry beszélt — ide-oda futott — extasisba jött, nevetett és integetett mintha csak azt akarná értetni:

„épen azt akartam mondani!“

„a számból veszed ki a szót.“

„Helyes! ez az é! tökéletesen az én ideám, csak elkapta előlem.“

Igy volt az 1861-ben. De nem egészen úgy van 1866-ban. Gliczy, Nyári, Tisza, Várady már

pecsovicsokká lőnek. Csak hét ember maradt meg hazafi, a leghazafibb Madarász körül.

Igenis hét, kis szám ez, de nagy horderejű, cabalistikus szám. Hét vezér alatt jöttek be őseink s hét volt a görög bölc, hét csillag képezi a göncöl szekerét, hét napja van a hétnek, végre hét volt a sovány esztendő is.

És e hetesek főnöke Madarász, ki bármily kérdés forogjon fönn egyszerre csak elbústulva megindul helyéről az elnöki asztal felé, nyomában még két hasonló szélsőbali hosszú szakál, miként a három anabaptista Meyerbeer prófétájában, élénkklendők azon mélabus, de untató dalt, — mely már minden sípládából hallható.

Szász Károly.

Alacsony, kissé zömök termetű; és önmagával való szerencsés megelégedést kifejező, szőke arcú férfiú.

Jeles költő, kinek lyráján, a családi vonzalmak, a kegyeletes fájdalom önkinzó boldogsága, szóval a kedély mély hangjai és megható bensősége — művészi harmoniában tudnak nyilatkozni. Kitünően verselő műfordító, ki sok idegen nyelven fogamzott nemes érzelemmel és gondolattal nemesíté nemzeti nyelvünket s bővité szellemi bir-

tokunkat. Dráma kísérleteket szini tapasztalás nélkül s kevés sikerrel merénylett. Kritikában, aesthetikában, honos, matematikában jártas; s sokféle képességei mindenikét többé kevésbé kimivelé.

Kár hogy az Isten háta mögötti vidékeken élve nem került ki a félig befejezett miveltség s könyvekből meritett tanulmánynak azon veszélyét, mely azt kisebb polgári állásában a vidéki életben rendszeren éri, hogy az észrevétlenül környezete színvonalára huzatik alá; mert az életkör az, mely világnézetünket meghatározza, vagy legalább arra észrevétlen befolyást gyakorol.

Im engeren Kreis verengert sich der Sinn.

Csak kevés oly génie ki azon is túl tud emelkedni.

Soknemű képességei a politikai pályára csábíták; s minthogy mint pap és tanár a nyilván szóláshoz hozzászokott, sokat is beszél; azt hívén hogy mivel könnyen beszél, törvényhozóilag is beszél. Előadása azonban ámbár kissé coquette, csak rövid ideig tűrhető; nagyhamar kiérezni rajta némi pedans egyhanguságot, mely végre formszerű énekbe megy át, egyházi szószéki gestusoktól és végre meresztett karoktól kísérve: — beszéde végére akaratlanul is rámondjuk, hogy „Amen!”

Ugy látszik erős hajlama van a kitűnési vágyra.

Legalább nagyon kap az oly alkalmon, hol a szónok gyermek módjára föl-ül valamely cifra vesszúpáripára, s oly tűzzel vágat előre, mintha

valódi ángol ménen ülne; — és valójában a karzaton néhányak tetszésében részesül; némely ifjú tanulóban azon vágyat is ébreszti a játék, vajha már ő is hasonló — vesszőparipára tilhetne, melyen annyi sikerrel lovagolhatni — a ledobatas legkevesebb veszélye nélkül.

Ilyen vesszőparipa volt az, melyre a szónok ült — midőn g. Széchenyi Béla megjegyzésére „a nemzet szellemi hátramaradásáról“, (melyet 40 év óta egyetlen félig-meddig okos magyar sem mert tagadni) azzal felelt, hogy „imé ezen 17 év alatt jelent meg a Hunyadiak kora, Szalay L. története, és mit tudom én mi nem“ — a mi ugyan tökéletesen igaz. De ha nem a törvényhozók tere mében, hanem — a hol helyén leendett — a Kisfaludy-társaság ülésében mondja el a szónok e tyrádát, aligha azt nem felelik vala reá költő-collégái, hogy megjelentek ugyan az igaz: hanem az a kérdés: hányan olvasták és hányan vették meg? . . . Majd ez mutatná meg a nemzet mivelt ségi állapotát!

Néhány pad választja el szónokot Csengery Antaltól, kérdezze meg hogy a Budapesti Szemle, e jeles és egyetlen tudományos és közérdekű folyóiratunknak hány előfizetője vagyon?

Büszkébbnek szeretném a költőt semhogy hazug hizelgés nyelvével csiklandja talpát a tudatlan csócseléknek.

Apponyi György,

volt kanczellár, volt országbiró, de nem nyugdíjazott.

Minden journalista kalapot emeljen előtte.

Eddig csak az lón ujságiró, kivált nálunk újabb időben, ki semmi egyébre nem való vala, par ce que je n' étais bon à rien, je me fis journaliste; c'est un métier qu' on peut toujours prendre quand on est vagabond.

Köszönet ő excellentiájának hogy lehetővé tévé közénk lépte által a gentlemanlikeről némi derengő sejtelemmel birónak is pirulás nélkül mondhatnia ha kérdik: mi ön? „megkövetem alás-san ujságiró.“

De Apponyi gróf nem csak excellentiás, hanem excellens ujságiró is. Szolgálati idejét tekintve még ujonc; — de a katonának háborúban töltött évei kettősen számíthatnak be; — pedig ő excellentiája nem csak háború idején csapott föl, hanem egyszerre két harcra is állt, s két lapot szerkeszt!

Nehéz dolog persze, ha az ember ministerből lesz journalistává; korunkban journalistákból szokott minister válni. Vagy ő excellentiája meg akarja tenni mind a két turnust is? . . Még nehe-

zebb azonban valódi Jánus arccal oda állni a Lajta folyam kellő közepére, s onnan egyik arccal demonstrálni a németnek hogy neki engedni kell, mert a magyarnak ilyen s amolyan joga, meg azon fölül kimondhatlan egyezkedési hajlama van; másik arccal pedig Lajta keleti felére fordulni, demonstrálni a magyarnak, hogy neki engednie kell, mert szép ugyan in theroria az a jog, de mi haszna ha a német nem respectálja??

Annyi áll, hogy gróf Apponyi a journalista kellékeinek nehányával dicsekhetik: szellemdús, könnyü fölfogású, derült és elmés, kedélyes könyved modorú; a mellett pathetikus, de éles és gúnyoros is, tud lenni.

Politikai ellenei közül sokan őt hyperconservativnek tartják; mások „nagy“ vagy „rémitő“ aristokratának; mint nálunk mondani szokás.

És valójában meglehet, hogy könnyebb elefántnak a varró tű lyukán keresztül búvnia, mint némely különben tisztességes, hanem a magas coteriákhoz nem tartozó (mert ez néha csakugyan jár együtt) embernek gróf Apponyihoz bejutnia. Meglehet, én nem próbáltam.

Mert hát ő excellentiájáról nem kevésbé, mint a kormánypolcon volt, lévő és leendő többi politikai s személyes barátairól gyakran rebesgettek már olyasmit, a mi tán nem egészen „légből kapott“ mint mi journalisták mondani szoktuk: például hogy valaki óráig vár az előszobában, s a palotás vagy a titkár ur fontos arccal mondja: „még

nem lehet bemenni, ő excellentiája sürgetőn el van foglalva“ és a jámbor pugris vagy vidéki tekintetes ur ilyenkor lélekzeni alig mer, nehogy ő excellentiáját ki most bizonyosan legalább is a császárnak ír levelet, magas gondolatröptében háborgassa, és vár őt — hat negyedórát; de ime bejő egy nagy nevű s nagy birtokú gróf ur, a titkár befut ő excellentiájához, ő excellentiája kifut a gróf elé:

„Hozott Isten kedves barátom!“

„Jó napot Kegyelmes uram. De háborgatlak talán, bizonyosan dolgoz van . . .“

„Semmi dolgom édes barátom . . .“

És ezzel eltűnnek az ajtón.

Az én pugrisom pedig elámul; megállván az esze. Ha pedig tekintetes ur a szerencsétlen, kit otthon a megyében nagyságolnak, az ennek látára megharagszik, kezébe veszi a kucsmáját, s alászolgálja . . . megyen; a lépcsőkön azonban morog valamit . . . az arisztokraták ellen.

Történt e ez épen Apponyinál? én nem tudom, de nem is állítom; hanem olvasóimnak $\frac{9}{10}$ része ezt Apponyiról, sőt az Apponyi iskolához tartozó valamennyi államférfiről vakon elhiendi. És épen ez a jellemző.

Különben az ily nagy urak a legkomolyabb célzatok mellett is grandseigneurileg úzik a politikát; azaz nem sokkal kevesebb könnyedséggel, mint a sportnak bármely nemét. És így politikai

viszályaikba is nem ritkán vegyül valami a kanapé-processusokból.

Igy például semmi kétség hogy Apponyi elejétől fogva a februári szörny-alkotmány ellene volt. De csak mióta — a gögben excellens Schmerling öt félóráig várata előtermében, s aztán még sem fogadá: — fajult antifebruári tevékenysége élethalál harccá, ad internecionem. Semmi alkú többé! Nincs pardon! Schmerlingnek buknia kell.

E féléhez a bourgeois nem ért.

Egyébiránt vannak gróf Apponyinak politikai ellenei bőven. Lajtán innen, Lajtán túl. Tiszán innen, Tiszán túl. De személye iránt rokonszenv és tisztelet uralkodik.

Ez egy a középnel csaknem magasabb szikár, ruganyos termet; oly kevésbé kövér mint szellemes és ideges emberek lenni szoktak.

Finom szóke fő, pikans arccal, nyájas, de ironiába vegyült mosolylyal, s fiatal kék szemekkel.

Külsejénél mely vonzó, többet ér belseje. Tiszta jellem, meleg szív, baráti hűség, példányszerű családiasság — magasra emelik nemében. Habár talán nem leggyakorlatibb de mindenesetre gondos gazda, még is vagyónát nemes célokra, s hazafiúi ambícióból pazarló. Nem csak aristokrata tehát, hanem a mi ugyan együtt jár: gentleman.

Államférfiúi némely tulajdonságai kitűnőek. Derült modora, s az eljárásban könnyedsége dacára — bensőjében komoly; fölületességtől mint doctrinárségtől mentt; és habár nem bölcselő mély elme,

de észlelő s gazdag szellem; — és a tanulmányoknak mélységet bőven pótolják nála magas és nagy körben tett tapasztalatai.

Mindent összefoglalva a vérmes temperamentum erényeivel s hibáival bir; de szívós, jó kedvétől könnyen meg nem fosztható, sem meg nem szédíthető.

Politikai ellenei közül sokan nem is igen tudnak számot adni maguknak, hogy miért ellenei? Inkább csak gyanakodások s homályos reminiscentiák, mint valami positiv tette vagy véleménye miatt. Meghiszem, hogy az administratori rendszer patchouli szagát a 48-as contestatiók legpaprikásabb levével sem bírja lemosni . . . Hanem én nagyon kicsinyes szempontnak tartom ezt egy Apponyi György-mérvü politikai személyiség megítélésére. Ha már visszanezünk 48 előtti békaegér harcainkra, s jól átgondoljuk az akkori időket, viszonyokat és embereket, — és Apponyi kormány pályáját, lehetlen Apponyiról úgy itélni 1866-ban, mint még 1848 elején.

Valójában ő csoda ember, ha históriai szemüvegen tekintjük őt. Soha Cartouche nagyobb finessele be nem lopózkodott valamely uri kastély boudoirjába, mint ő az ugynevezett Metternich-rendszerbe, melyben ő egy csendes legalis loyalis udvari forradalmat idézett elő. Dessewffy Aurél örökösökint e fiatal mágnás a regenerator hivatásával, a reform zászlójával lépett föl az absolutismus letarolt mezején, s oly dolgokra birta az akkori meg-

csontosult kormányt, mik Metternichnek Európában kicégezett összes doctrinával, mind pedig a bécsi kormány 25 évi praxisával kiáltó ellentétben voltak.

Az ő hibája-e, hogy nem sikerült?? A régi Magyarország rozszant épületként állott csak. Bármely oldalon nyúljon hozzá javító kéz — legyen bár Széchenyinek, Apponyinak vagy Kossuthnak keze — bedől az egész. Semmiféle rendszabályhoz nem lehetett nyulni, egy eszmét sem valósítani, a nélkül hogy az egész fenyegetve ne látszott volna. Itt mi volt légyen a logikai egymásután? — Isten már nem, csak az ördög tudta. És e rozszant épület alapfalától tetőzetig egy még dülékenyebb romhoz támaszkodék — Austriához.

Szerencsétlen jóakarát, sikertelen talentum, félreismet hazafiság, elkésett és időelőtti, gyáva s egyuttal vakmerő reformtörekvés = Apponyi cancellársága.

De ezen ember csak azután bontakozott ki, mondhatni a romokból, ott vesztve kormány-hatalmát; csak azután lón az a mi: midőn ellenzék lett. Állhatatos, furfangos, bátor és rettegett ellene a bürokratiának, és rendszerének; a trón és ország érdekében állandó conspirator ellenök, nem titokban, hanem nyíltan és bevallottan. Nem is féltek már a féktelen hatalom polcára vergődött bécsi doctorok és prókátorok — csak az „altconservatívek“-től s élükön Apponyitól.

És valóban jó orruk volt.

1860 óta Apponyt új phásisban látjuk.

Politikai barátai közt ő az első egyike volt, kik fölismerték a nemzet közérületét, s azt elsa-játították.

Sőt a mi több, azt bevallotta, s annak értelmében működött, s annak áldozá föl országbirói állását, melyet hogy elfoglalt — már magában is áldozat volt tőle.

Áthatva a sajtó hatalmától — nem elégette a függönyök mögötti diplomtizálást, s mint bátor ember, kiról Széchenyi is azt mondá 1860 elején „Majd meglássák, Apponyi lesz az első, kit befognak, mert ő bátor ember, s mindenkinek megmondja az igazat, der nimmt sich kein Blatt vor den Mund“, — bement a Verwirkolás oroszlaninak barlangjába, s ott verte föl tanyáját a „Debatte“-val, hogy a magyar ügy s magyar érület valódi állapotával megismertesse a Lajtántúliakat, mi nem csekély pénzálldozatába került.

Azután képviselővé választatá magát, s a „Magyar Világ“-ot alapítá.

Az utóbbi nem tartom szerencsés lépésnek, mert kétlem, vajjon e lap jó hatása elegendő kárpótlás-e azon — talán a hazára visszaható veszteségért, mely általa Apponyi népszerűségét már eddig is érte.

Az előbbi pedig ugyanezen okból, de még azért is nem tartom helyes lépésnek, mert általa déplacirozta magát.

Nem minden mágnás „commoner“ csak az

által hogy az alsó házba belép. Nagy multtal biró politikus nem könnyen cserélheti ki működése terét, mint öreg fát nem könnyű sikerrel átültetni. A politikusnak multja képezi azon gyökereket, miket el nem szakgathat. Mi volt Pitt a fölsőházban — Pitt a commonerhez képest?

Apponyi az alsóházban nincs „otthon“. Ő nem commoner mit Eötvös, s már némileg Andrássy Gyula, kik a nemzet képviselétébe bele éltek magukat, s kiknél eszünkbe sem jó, hogy ők tulajdonkép a fölsőházban is ülhetnének.

Apponyi vezértalentom. De az alsó házban nem lehet ő vezér, — akár Deákkal, akár Deák ellen menjen.

Egy kis csapat vezére lenni nem azon szerep, melyre Apponyi fényes talentoma s hazafisága hivatta volna.

Azonban nem levén a coulissák titkaiba avatva, nem tudom az ex-országbirónak helyzete nem volt-e olyan, hogy nem is volt választása?

Tóth Lőrinc.

Tóth Lőrinc valami 25 jótékony célú, vagy hazafiui, vagy csak tiszta vállalati intézetnek ügyvéde, huszonkettőnek jegyzője, tizenkettőnek pénztárnoka.

Schreckernél — borsosabb photographiája tehát az, mit állítólag nagy hazánkfia (nem mondom melyik) mondott róla:

„Ha az országban csak két kenyér volna, egyik bizonyosan Tóth Lőrincé.“

Egyébiránt e nagy jogtudományi olvasottsággal bíró, és az elméletet gyakorlatilag ily kitűnő hasznosító commentárirónk és ügyvédünk hajdan a kebel gyöngéd érzelmeit játszá el a lant hurjain, s a fiatal de szegény Thalia kisasszonynak is udvarolt, mielőtt Themis kissé idős de vagyonos matrona karjaiba veté magát.

Nehogy magát azzal vádolhassa, hogy egyetlen mezőt is elhanyagolt, melyen virágot lehet szedni — a költői irodalom, de nem az élet veteránjaképen az alsóházba is belépett, hova különben hivatását sok kortársra fölött el kell ismerni, mert ha eredetiséggel nem is, de sok jogismerettel bír, s habár édesded érzést szenvedő, és elavult novella stylusu, de nem hatástalan szónok,

kiról gonosznyelvű szomszédom a karzaton azt mondá: „Tóth Lenci hogy édesen szólhasson, előbb sziruppal keni be a száját.“

Minapi beszéde ugyan különös erotikus hangulatban keletkezhetett. A törvényeknek csak elvi elismerését azon állítólag nem ritka esettel tette párhuzamba, midőn a nő is csak elvileg volna hű férjéhez, de nem egyszersmind in praxi. Azután pedig kijelenté, hogy a jogfolytonosságot nem engedni megheréltetni.

Ilyen érzékies szóvirágok oly semperflorens és immergrün ifjunak, mint Tóth Lőrinc megbocsáthatók; habár akkor, midőn e beszéd elmondott, a karzatokon szép számmal voltak tudvagyó hölgyek és delnők is jelen a „törvényhozás“ teremében.

Igazságtalanság fogna lenni végül meg nem említeni, hogy Tóth Lőrinc humánus, jó és előzékeny szivességü ember hírében áll.

Zsedényi Eduard,

nyugdíjazott udvari tanácsos.

A bécsi Credit-Anstalt tulajdonát képező Theissbahn igazgatótanácsbeli tagja.

Nem rossz hivatal, ha nem is igen diszes; mert biz ott a magyarok strohmannok s német a gazda.

Lakik Bécsben; haza jár egyházi gyűlésekre, ő levén a hazai lutheránusok Antonelliéje.

A politikában szenvedélyes párt-ember; — párt nélkül.

A negyvennyolcra legkésőbb — de őszintén megtért negyvenhetes.

Vezér a sereg mögött.

A kormányban mindig az első akarna lenni. E szerény vágya eddig nem sikerült. Ámbár „Naplója“-ból egykor kétségtelenül megtudandja a bámulandó utókor (t. i. az utókor fog bámulni) hogy Zsedényi Eduard csak hajszálon múlt hogy cancellár nem lett!..

Különben mindent erősen bírál és rossznak talál, mint a kormány nélküle, vagy nézete ellenére teszen.

Hej pedig az ő hivatalos iniciatívái sem lendíték előre — suo tempore — az állam rozszant hajóját.

Azt hiszem ő egyforma jókedvvel fogadná Vayt, Apponyit, Schmerlinget vagy Kossuthot miniszternek vagy kancellárnak . . azon föltétel alatt, hogy az általa, t. i. Zsedényi által engedje magát vezettetni.

Egyébiránt évei dacára izgalmas derült kedély és tüzes szónok, mint 48 előtt volt. Ámbár megvan-e benne azon ruganyos szellemerő, mely őt egy Kossuth ellenében is hatályos szónoklatra képesíté? azon éber, eleven, szellem és ész által kitünő debattirozó tehetség, mely mindig heves, soha bántó nem volt; úgy hogy sokszor láttuk — s jurátusi gyöngé keblünkönél fogva hazafiúi könyvekbe lábbadtak szemeink e látományra — midőn e „pecsovics“ szónok és az imádott „liberalis“ vezér, miután két óráig tüzesen vitatkoznak egymással és pattogtak egymás ellen: átölelkezve távoztak Pest megye tereméből.

Ha nagyon nem csalódom e ruganyos szellemerő és hajdani elevenesség — a gyászos tizenhét év alatt — némi ideges és folyton fokozott lévmérsékű kedélyállapotba mene át? . . Nehéz idők voltak azok, habár ő meglehetősen biztos német lovakon járt mindig; — a miért is legalább nyakát nem törte, mint azon barátai s ellenei nagy részével történt, kikkel ő versenyt futotta pályáját, — de kik szilaj magyar ménen — vulgo képzelődés vágztatva . . Icarus sorsára jutottak.

És így friss jó egészségben és rettentő, de rettentetlen beszélő kedvben üdvözöljük őt post

tot discrimina rerum az 1865-diki népképviselők sorában küzdve tüszkölve prüszkölve, s magát pur sagne negyvennyolcasnak s Deákistának tartva, — és szentül hive, hogy ezt az emberek is komolyan veszik!

Pedig de gonoszak az emberek!

Lónyai Menyhért.

Mozgékony, tevékeny és kiválólag eszes ember. Nem egészen hideg ugyan, csakhogy hűvös és sima.

Olyannyira semmi kálvinistai nincs benne, hogy katolikusként tartanám, ha lutheránusként nem mondanák.

Azaz: lutheránus, magyar értelemben. Mert a kin nálunk a magán életben nyugodt mérsékletet, kimélyt, udvariasságot észrevesznek, — tulajdonok mik nálunk még mindig föltünők, — mi eléggé jellemzi miveltségünket — arra azonnal rámondják hogy: lutheránus.

Ha pedig ugyanezen tulajdonokat a nyilvános életben veszik észre, rámondják hogy: diplomata, a mely szónak magyarban, mint tudjuk, oly értelmű van, mely legkevésbé sem hízog az ex professo diplomatákra nézve.

Lónyay szemében a magyart képviseli,

minő az félszázad múlva lesz. — Szeretem hinni; mert ha ilyen nem lesz: — akkor Árpád ivadéka a cigányok sorsára jut.

Ertem: mivel, tanult, solid, jó családapa, jó gazda, gyakorlati számító, gyarapodó!

Es mint politikus? Handabanda nélkül meg állja helyét a „hazafiak“ közt; — pedig önmegtagadással, mert jól látja ott a sok — handabandát.

Neki több igénye lenne, mint sok másnak a haza kormányában részt venni. Ő a magyar ó-liberalisok s ellenzékiek közt a kevesek egyike, kiben kormány-ösztön van; a ki tudja hogy kormány-
nak, a legliberalisabbnak is (ha e szónak van értelme) erősnek kell lennie, s a hatalom folytonosságával birnia. Az ellenzékek ezt rendesen elfeledik; s a kormányzást lehetlenné tevő elveket hirdetnek; s ha a véletlen őket hozza kormány-
rudra, csak elveik megtagadásával képesek kormányozni.

Lónyay azon magasb hivatásu hazánkfiai egyike, kiknek legjobb férfikorában kényszerü tétlensége megbélyegzi azon államrendszert, mely alatt nemzedékünk élete javát elfecsérlé.

Ő nem annyira az általános politika vagy elvont elvek terén, mint inkább egy — fölöttébb tág körü — szakma, a nemzetgazdászati terén honos, — melyen fiatal kora óta szerzett elméleti ismereteit az utolsó évtizedben sokoldalú gyakorlati tapasztalás által fejté ki, — s e mezőn első rangu capacitásaink egyike.

Szentkirályi Mór.

Ha képesség a gondolatokat szétszedni, már csak lelki microscop által észlelhető finom rostaira; — ha a jogelmélet s történet-bölcselet gyakorlati nyilvánulásában az állandó törvényt föltalálni tudó elmeél — a gyakorlati politikusnak első kelléke volna: akkor valóban Szentkirályi Mór első rangu országlár fogna lenni.

Oly logikai fő, oly Hegeli subtilitással, s oly Saint-Justi szigorral a végkövetkezmények elfogadásában, minő Szentkirályi Mórban található — ritkitja párját, s Magyarországbán egyetlen.

De mi gyakorlati haszna van és van-e általában solid alapja oly bölcseletnek, melynek végeredménye a legtörökebb fatalismus, melynek halatára magam is, ki huszonöt év előtt kezdém figyelemmel s elismeréssel kísérni e férfi pályáját — meglepetve álltam; obstupui, steteruntque comae!

„Ha az van írva a sors könyvében“ — így szólt Szentkirályi 1866 február közepe táján — „Magyarország volt, a sors kerekét azáltal hogy jogfolytonosságunkhoz ragaszkodunk, nem fogjuk megakasztani: de ha az van fölírva a gondviselés éretábláján, Magyarország lesz, — akkor kérдем van-e jogunk megnehezíteni a gondviselés útját

azáltal, hogy alkotmányos jogainkról lemondjunk.“
És azonfölül hol van e muzulmán bölcsességben Szentkirályi híres logikája? Ha nem engedünk: akkor nem fogjuk megakasztani a sors kerekét; hanem hogyha engedünk — akkor talán megakaszthatjuk?!

Általán azt hinném, hogy a sors keze sehogymeg nem akasztható; — hanem komoly bölcselő nem beszél a sors kerekéről.

Oly emelkedett szellem, mint Szentkirályié, miképp alázhatja meg így az emberiséget? Isten a szabad akarat törvénye alá helyezte az embert, a népeket s az emberiséget. Innen ered a felelőség. Innen az összes erkölcsstan.

A szabad akarat és erkölcsi kényszer fogalma egy — azt oly subtilis fő ne tudná? . . Ruge Arnold mondja valahol Lessingről: „Nur classische Naturen wie Lessing begreifen die Nothwendigkeit als Freiheit; auch wenn sie sich die Einheit dieser Gegensätze nicht metaphysisch deducirt haben*).“

Cselekedjél okosan, és hasznát fogod venni édes nemzetem. Csodákba, babonákba, sorsba ne bizzál. „Kiki a maga szerencséjének kovácsa. A ki hogy vet úgy arat.“ Ez a jó egészséges magyar philosophia — ellentéte a töröknek.

Azonban Szentkirályi éféléket csak szeszélyből ejthet el; ráillett ez alkalommal Johnson mondata:

*) Csak classikus lelkek, mint Lessing, fogják föl a szükségességet szabadság gyauánt; habár ezen ellentétek egységét metaphysikailag maguknak nem is vonták le.

„One of the greatest advantages of a reputation for talent is the privilege it confers of talking nonsense.“ (Annak hogy eszes ember hírében áll valaki, legnagyobb előnye azon kiváltság, néha badarságot is mondhatni.)

De habár Szentkirályi ezuttal igen szabadon élt e kiváltsággal, beszédéből elég plasticitással vehető ki azon régi Szentkirályi, kinek sikeres munkagazdag multját alig ismeri a körülte ülő képviselők ifjabb nemzedéke, s kiről oly gyönyörű tiszta és hű aquarelt irt Csengery a „magyar szónokok és státusférfiak“ könyvében.

„Szórakozottság, habozó lassu tervezés, határozatlanság a föllépésben nem hadvezéri előnyök;“ — u. m. Csengery róla a többi között.

Státusférfiui előnyök-e? alig hiszem.

És 17 évi tétlenség, vagyis helyesebben a politikai gyakorlattal nem érintkező tudományos buvárkodás vajjon edzé-e tetterejét? nem fokozá-e azon tulajdonait, miknek következése a habozás?

Mily tulajdonok azok általán, melyek a haladó korrallal rendszerint csökkennek, — melyek fejlődnek?

Ne mondjuk még ki Szentkirályiról az utolsó szót . . .

Ő még csak ezután fejtendi ki magát, föltéve tudni illik — hogy országgyűléstünk még fog egyetmást fejtegethetni . . .

Gróf Keglevich Béla.

Szép szőke fiatal ember, gazdag hajfodrokkal, némi jószívűséget, sok makacsságot, vagy inkább negédes dacot kifejező arccal.

A ház legudvariasabb embere, ki bizonyosan rendkívüli szorgalommal tanulmányozta Kniggének „Umgang mit Menschen“ című munkáját; ki a házban és házon kívül is mindig gyöngéd szóvirágokba burkolja az emberekről s dolgokról való véleményét.

Túlságosan sima emberekkel, megvallom, soha sem tudtam megbarátkozni. Az ember soha sem tudja hányadán van velök. Olyanok azok, mint a cukor; mely a szájban édesen izlik, de a gyomrot elsavanyítja.

Ha már e dilemma szarva közé kerülök, jobb szeretem a goromba embert, ki öntudatlanul, számítás nélkül, nem csak lefelé (mert ez insolentia) hanem minden oldalra az, — kit a gyöngéd német „Naturmensch“-nek nevez.

Természetesen legjobb a középut.

Keglevich Béla pártjának mozgékony galopinja, különben elvonttan párt-elfogultságától tiszta eszű, jegyzői vagy előadói hivatalában szorgalmas s általában komoly tevékenységre képes, szivós jel-

lemű férfi, azon fajtából, mely már a bölcsebben is — s még a sirban is — minden áron oppositio.

Kiváncsi volnék reá, mily politikai állást foglalna el, ha pártja kormányra kerülne? Vagy hadat üzenne ezeknek is, vagy — a legkiállhatatlanabb zsarnokok egyike fogna lenni a kormányon.

Némely ember így van alkotva.

Zichy Antal,

1861-diki képviselő.

Lágy elegikus természet, koronkinti heroikus nekiindulással; mire utóbb megijed saját bátorságától — s vágatva rohan vissza.

Nő ki férj nélkül nem tud lenni. Esze szerint kedve lett volna nem egyszer cserben hagyni pártját; szive nem engedte elszakadni tőle.

Írói hivatása kétségtelen; de merész föladatakra előszeretettel vállalkozik. Mint kezdő dramaturg merészebb themát tűz maga elé, mint a melyet Schiller oly fényesen megoldott. Ez Stuart Máriát mint bűnhődőt és mártírt eszményíti, ki azonnal megnyeri a sziveket. Zichy a nőitlen bűnös iránt akarja részvétünket meghódítani.

Mint politikus — az Idők Tanujából is azt hívé, hogy ő képes „politikai lapot“ csinálni.

Mind a kettőben ellene voltak a claqueurök.

Pedig ezekkel is kell „számolni.“

Emelkedett és nivelt lélek, finom becsületérzessel; fejében sokoldalú ismerettel és politikai tanulmányokkal. Amellett józan ítéllete, és ha mami-selle hangjával nem is hatályos szónok, de jó parlamentáris beszélő tehetsége, végre azon nagy hazánkban ritka erénye is megvan, hogy nem hizeleg a napi véleménynek; — ámbár rendszerint bocsánatot kér, ha egyszer megtámadta.

Mind e fényes tulajdonok dacára, mint író, mint szónok és politikus a bevégtelenség némi jellege nyomul ki valóján — valami parányi tulajdonnak, melyet nem tudok megnevezni, hiányát, mely miatt némileg egyoldalú és nem egész.

Talán markosabb, nagyobb legény ha lenne, több súlylyal tudná szavát fölruházni? Vagy

talán mert az élet iskolájának nem minden classisát végzé be, azért nem fejlett ki tökéletesen gazdag lelke? s kiből kiváló ember leendett — műkedvelői „szépszelleni“ maradt csak?

Befejezetlen szépirodalmi mű, melynek az ur Isten elfeledte utolsó szakaszát megírni?

Dr. BALLACI GÉZA.

Tisza Kálmán.

Imé ismét itt van ő; nem teljesedett be rajta a provisorium alatt, mit egy ismerősöm 1861-ben jósolt róla. Sem föl nem akasztották, sem gróffá nem lőn. Ámbár a minő időket élünk, a kettő közül valamelyik megtörténhetik rajta. Sőt mind a kettő is, csakhogy megfordított sorrendben. Mert miként Petőfi mondá „a katonai pálya fene sik“ — ugy mondhatni ám, hogy a „politikai pálya fene sik.“

Connexioinál inkább, semmint egész lelkuleti s elmebeli szervezeténél fogva azon hazai párthoz tartozik, s — tagadhatlanul mindképen kiváló tagja, melyet a történetben nyomról nyomra kísérlhetünk vissza a vallásháborúig, vissza Zápolya választásáig; melyet korunkban, némi anachronismussal, nem nyilván hanem úgy in camera caritatis „makacs kálvinista pártnak“ neveznek, ámbár minden időben katolikus elemeket is olvasztott magába; azon párthoz mely a szathmári békében is hazaárulást látott s mely a pragmatica sanctiót sem jó szemmel nézte.

És pedig nem lehet ma tagadni hogy ezen forradalminak nevezgetett, de ősmagyar szempontból conservatív nemzeti párt helyes sejtél-

mek által vezéreltetett, s tudta miért ontja véré: . . csak azt nem tudta, hogy az elemek ellen, a történet gátot nem ismerő, hatalmas trónokat s nagy népeket el mosó folyama ellen vív képtelen harcot.

Mert ki tagadhatná ma azt hogy az Austriai főhercegek trónra hívása, hogy az 1687:2. 3. és az 1723:1. 2. 3. t. c. a *pragmatica sanctio* — megannyi történeti határvévi a mind szűkebb körre szorított országönállásnak? . . melyeken innen mindig fogyott az, mit államfőlségiségnek nevezünk, s mindig szorosabban fűződött az ország — idegen állam-kötelébe.

Tehát e párt igen jól látott, midőn veszélyeket látott. Csak abban csalódott hogy a történet menetét, s ennek ellenállhatlan erejét föl nem ismerte. A mit ők megtarthatni véltek, már előbb elveszett volt. Hanem ha e párt nem azon „makacs kálvinista párt,“ melynek vakbuzgósága s vakmerősége a harcmezőn mint a vérpadon megtörhetlen vala: hanem ha az, mint egy szellemű mai publicista a kibőleselt „történeti processus“ ellenállhatlanságában megnyugszik, vagy az opportunus tanára esküszik föl: vajjon mivé lett volna már két század előtt Magyarország? nem leendett e belőle az, mivé az 1821-ben teljesen lesujtott Csehország torzítatott? hová lett volna az alkotmány? melynek így legalább virtualis joga fönmaradt; mert ha *extra possessorium* volt is a

nemzet száz év óta, (értem már 1849 előtt száz év óta) de legalább mint előbb vérével, úgy a békésb szellemű korban követelésével s papirtörvényeinek óvásaival megmentheté azt az elévülés elől.

Mert ugy van volt és lesz minden népnél minden időben, hogy a hol ellenzék nincs mely a törvényes szabadság óre, ott a kormányokat a hatalom elcsábítja a törvények, mint egyetlen akadályuk mellőzésére, mig azok mint a népek gyermekjátékai feledékenységre merülnek.

Mindezekről igen szép vezércikk volna írható, és a főnebb mondottaknak a mai viszonyokra való bölcs alkalmazása sem volna hálátlan thema; — ámbár azt hiszem, hogy Széchen Antal azt egészen ellenkezőleg fejtené meg, semmint például Böszörményi . . de mi nem vezércikkezni hanem Tisza Kálmánról szólni jöttünk össze . . tehát folytassuk.

Tisza Kálmánt ily mai időben csak frondeurnek nevezhető párttal összezavarni — az 1866-ki országgyűlésen való viselete után nem fogna igazság lenni. Általán el kell ismerni, s sokaktól elismertetni hallám is, hogy Tisza 1861 óta sokat tanult.

És valójában nem hizelgek hiúságának ha azt mondom hogy 1861 óta láthatólag — öregedett. Ugy hiszem ez nem oly tetszős bók, melynek miatta azzal lehetne gyanúsítani hogy föl-

csaptam a „határozati“ párthoz. Hanem hát mit tanult?

A legnagyobb szorgalom sem teheti mássá az embert mint a mi. Nem fejthet ki egyéniségünkben nem rejlő tulajdonokat. Hanem meglevő képességeinket fokozhatja, sajátságainkat ki-mivelheti, ismereteinket gazdagíthatja.

Ha már most összefoglaljuk Tisza Kálmánnak 1861 óta irt — elég számos — hirlapi cikkeit, legújabb röpiratát a „parlamenti felelős kormányról és megyerendszerről“ és a jelen országgyűlésen való viseletét s beszédeit — habár az elsőkön hiányzik is a métier gyakorlottsága, — s habár röpirata nem oldja meg a parlamenti és megyei rendszer közti ellentét kérdését, (mert áthelyzi a parlamentarismus súlyát a megyékbe, s ezekre decentralisálja a törvényhozást); de kétségtelen haladást tanúsítanak; mutatják, hogy Tisza Kálmán elméjében a negatív ellenzéki ségen föltüálló, a társadalmak alapját képező eszmék is éledeznek; hogy nem zavaros demagog fő; hanem érzéke van a birtok és értelmiség socialis küldetése iránt, s természetes fölényeit számitásba veszi.

Mit tanult főképen? Politikai taktikát.

Körütekintőbb, kimélyesebb modorú... azonban összes politikai nézletében nem hiszen hogy elfogulatlanabb lön. 1861 óta némely csalódással gazdagabb, az ifjúból férfi, a műkedvellő

politikusból-politikai egyéniség lón, ki a hazai vezér tehetségek közt nem ignorálható.

A fődologra (nézetem szerint: fődologra) nézve, hazánknak a birodalomban és birodalomhoz levő viszonyára nézve azonban ma sem emelkedik túl azon szemponton, melyet nem habozok a nemzet színvonalának elismerni, melyen a kiegyenlítés iránt hajlandóbbnak tartott párt is áll; — azon különbséggel, hogy Tiszának és közelebbi barátainak e szemponton előnye van ama párt fölött; mert ezek nézpunktjuk következményeit bátrabban fogadják el, s nem esnek oly következetlenségbe, s circulus vitiosusba, mint az ugynevezett mérsékeltbb párt, mely engedékenyebb akarna — lenni, de míg ezen szemponton marad — még sem engedhet . . .

De ne zárjuk be Tisza Kálmán fölött az actákat. Ő pályája kezdetén van. Szerencsés helyzet, midőn az ember „éclat“-val léphet föl. Csak aztán haszonnal járjon rajta.

Bartal György,

1861-iki képviselő, jelenleg m. k. Helytartótanács alelnöke.

Fiatalabb névrokonom 1861-ben két férfit nagyon kidicsért s nekik nagy jövőt ígért. Az egyikről azt jósolá, hogy minister lesz, a másikkól azt mondá — a római conclave méltó tagja fogna lenni.

Csaknem beteljesedett: az egyik hajszálnyira jutott a ministerséghez, másikknak hajszáilaihoz közel van a bibornoki főveg.

Egyik magas kormányhivatalba jött, a másik érsek lett.

Mind a kettő — in partibus infidelium.

Bartal György, a helytartótanács alelnöke közelebb áll e a ministeri padhoz, mint Bartal az egyszerű képviselő állott? That in the question. Bartal magasra lépett a hivatalnak — de lejjebb szállt a népszerűségnek lajtorjáján.

Hajnald — valóság helyett címet kapott; — de oly magosan áll a nemzet szemében és szívében, mint katolikus főpap még tán soha.

Az utóbbira nézve teljesen elsajátítom a közérzületet.

De nem értek egyet az előbbire nézve.

Ha olyan férfiak mint Bartal, kik tiszta jellemöknél és vagyoni állásuknál fogva egyaránt függetlenek, hazafiúi célzataik iránt oly könnyen gyanúba esnek, oly könnyen ejtetnek el a népszerűségnek — sokszor elég hitványt fölölélő karjai által, csak azért, mert a kiegyenlítés munkálatában tetteges szerepre vállalkoztak, s mert oly kormánynyal léptek együtteségbe mely a közvetítést tűzé ki föladatául: ennek láttára méltán kérdehetni, vajjon e nemzet komolyan akar e kiegyenlítést?

Pedig kétségtelen hogy akar, már nyakig úszván a rendezetlen állapot előidézte bajokban a véginség örvénye felé; és így akarni kénytelen.

Tehát akar is kiegyenlítést, nem is akar. — Valóban célt akar, de az eszközöket nem akarja. Gyűlöli azon kormányt, mely Magyarországgal egyezkedni nem akar; de elejti azt mely egyezkedni megkíséرتi; s gyanusítja azt, ki ily kormányhoz közeledik.

Istenemre! e nemzet maga sem tudja: mit akar.

Ha a Monroe tan apostola egyszerre elismeri a mexicói császárságot, — ha rabszolgatartó rögtön abolitionistává — ha tiltó s védvámért rajongó freetraderre leszen: oly iszonyú ugrás nálunk azon nagy momentum még ma is, melyben a szabadelmű, a Deákpárti, a negyvennyolcas magyar politikus

mint Bartal, kibontakozva a pártfegyelemből, de föl nem adva elveit: a kormány és saját pártja között közvetítő állást fogad el.

Hazánkban ez régi nóta.

Mondhatni ugyan erre, és méltó joggal, hogy az addig mindig így lesz, míg a kormány a nemzet fölött s a nemzetten kívül áll, — és nem a nemzetből kél ki; — más szóval míg dicasterialis udvari kormány — és nem nemzeti képviseleti kormány álland az ország élén: addig mindig az országgal ellentétbe fog lépni ki a kormányba belép.

Legyen úgy! De félek-félek, hogy e fölfogás, ezen érzület már nagyon mélyen harapózott a nemzeti közszellembé, s annak demoralisáló hatalma majd akkor is fog nyilatkozni ha a kormány a törvényhozó test többségéből fog kikelni: és akkor késő lesz reagálni e hajlam ellen azoknak, kik azt ma táplálják — mert még e kormány nem az ő keblökből fakadt . .

Szegény Bartal! mily boldog és nagy ember ő ma, ha nem volna a Helytartótanács alelnöke! . . . 1861-iki úttörő beszédének emlékével belépve az 1865-ki képviselő-házba egy eredménytelen de „szép“ és „hazafihűségű“ beszédet mondott volna megint, s nyugodhatnék egész kazahyi babérjain.

És most? . . ész, jellem, hazafiség és büszkeség dacúra mily torturákon kigyózik, hajlong, tekerég köröszttül, minduntalan változtatva de kényelmesbé nem tehetve állását; hol megvetéssel bő-

szítve, és engedékenységgel le nem fegyverezve barátokból vált elleneit; hol megtámadva a népszerűséget, majd csodálkozva hogy az megfutandó előle, majd utánna iramodva?

Látszik Bartalon mily nehezére esik e küzdelem; azért hevül neki néha túlságosan; s ilyenkor céltalan vágásokat teszen, melyek boszontják de nem gyöngítik az ellent. Hanem ő harcol. Talán túlságos erőt fordít az önvédelemre, — pedig tudhatná hogy nem egy ütés mely feléje van irányozva, van másfelé vagy legalább nemcsak neki szánva. Azután lovagiasság szállja meg, megkiméli ellenének gyöngé oldalát melyre épen irányozta volt a vágást; mit azonban ez azzal köszön meg, hogy kétszeresen sujt vissza.

Ha a védelmi helyett — határozottabban támadó állást foglalna, s fegyverével lovagiatlanabb módon élne, valószínű hogy diadalt ép oly kevésbé aratna; de utóvégre positiója egy hajszállal sem lehetne rosszabb, s mindenesetre tisztább, határozottabb fogna lenni mint így.

Bartal mint szónok 1861-ben nagy, 1866-ban igen kétes diadalt aratott. Pedig 1861-iki beszédének ugyanazon szónoki gyöngéi voltak, mint

1866-ki első beszédének; csakhogy ebben azok legfőbb magaslátukat érték el.

Mily vakmerő vállalat mindenkor, a legnagyobb szónoktól is, három óráig tartó beszédet mondani, képzelhető midőn három óráig tartó opera is ha nem untat legalább kifáraszt; pedig ennek szünetei is vannak, szivüditő balettel, s belíssima balerinákkal.

Lehet még is beszéd, mely három óráig is folyvást feszít, hogyha az egységes organismust képez; ha az egy nagyérdekű és concret tárgyat kimerítendő szorosán a körül forog, azt világítva meg minden oldalról, mindaddig míg a legkisebb homályt is eloszlatá, s pro et contra semmi mondhatót sem hagyott fönn. Ilyenek voltak p. o. Thiers némely pénzügyi beszédei.

De Thiersnek is a fölirati vitákban mondott legújabb beszédei ámbár azokon annyi szellem mellett az oppositio varázsa is vonul át, kevesbé szerencsések; mert a fölirati viták általánosságánál fogva nem a dolog természetétől, fontosságától, más tárgyakkal való összefüggésétől: hanem a szónok által önkényesen választott állástól függ, vajjon meddig akar kiterjeszkedni? A francia kamara fölirati vitáiban Thiers mondhatna oly beszédet — ha ő elmondani s más végighallgatni bírná — mely huszonnégy óráig tart, s egy vastag könyvet képezne. Egyedül tőle függ az egyes külügyi vagy beligazgatási kérdések, — vagy vitában forgó alkotmány-elvek mily részletezésébe akar bocsátkozni.

Ugyanazt lehet mondani a mi első feliratunk tárgyalásáról.

Bartal három óráig beszélt; ez sok; hanem beszélhetett volna hatig is, anélkül hogy eltért volna a tárgytól. Mert e tárgy történészi s pozitív törvényi, valamint jogelméleti szempontból is roppant. De minthogy a hallgatóknak öntudata vagy ösztöne mondja, hogy bizonyos határon túl az teljesen ő tőle függ, vajjon meddig akar beszélni, mert tárgya kimeríthetlen: a szólóra nézve kedvezőtlen érzés támad a hallgatóban; csinálnak, keresettnek találja a beszéd oly részletét is, mely épen lényeges, habár túlterjesztett.

Kétségtelen, hogy Bartal sokkal nagyobb hatást tesz vala, ha csak egy óráig beszél.

Hanem talán akkor nem mondhatott volna el „mindent“. De Bartalnak épen az legnagyobb szónoki hibája, hogy mindent akar megmondani, s pedig egy lélegzettel. Nem hogy túlterhelné epithetonokkal, szóvirágokkal mondatait — ámbár ez is megesik rajta, — sem nem hogy incisumokkal tömi ki periodusait, úgy hogy mig végére ér, elvesztettük a vezéreszmét, mely köré ezen mellékgondolatokat sorolta; a mi már elég sajnós szónoki sajátság: hanem fő az: hogy egy mondatának keretébe bele foglalja saját eszméinek ellentétét is s azt úgy mellékesen refutálja, — érvet, ellenérvet en passant állítva föl s forgatva fel, úgy hogy a legfigyelmesebb hallgató sem képes elmejáratával úgy ideoda ugrálni, hogy a gondola-

tok e gyors manoeuvrét folvást kísérhesse; s ki egy ideig ezt megkísérté is, utóbb felhagy a meddő fáradsággal, fél füllel hallgatja a szólót, egyes tételeit kapja ki, — és egészben félreérti.

Ez oka hogy Bartal beszédei általán nem tették azon hathatós és kitartó benyomást, melyet azok tehetnének, tekintve azon gondolatgazdagságot, sokoldalú ismereteket s politikai miveltséget, végre roppant emlékérejénél fogva azon az előadásban való biztos folyékonyságot, s ha nem erőszakol, kellemes hangot — melyek Bartal sajátjai, s neki bármely parlamentben elsőrendű szerepet juttatnának, ha mondottam hibáiból kibontakozik, mely törekvésnek második beszédében már jeleit is adá.

Mind a mellett Bartal jelentékeny szónok; mert volubilitása nem csak szavakból áll; ő gondolkozó elme, eszinnékkal bir, s meleg érzéssel is ha kell.

Deák szónoklati ereje s sajátja: eszmemenetének átlátszó tisztaságában, s kifejezésének egyszerűségében áll. — Akár objective adjon elő egy tárgyat, akár polemizva az ellenfelet kiforgatni akarva, érvet érv mellé soroljon: — a gondolat tisztasága, a mondat egyszerűsége teszi meg a hatást. Melegsége van; szenvedélyre ritkán, phrasisra soha sincs szüksége.

Eötvös beszédeinek tételei rövidek; akár elemz, akár vitáz; pontról pontra megy, kényelmessé téve hallgatóinak hogy követhessék. Azután

fölhevül, s költői erővel emeli magához a hallgatóságot.

Somsich közélet foglal el a bőbeszédű tábla-birói s a sententiosus modern parlamenti iskola közt. Annak fényes oldalát, a classikai formát teljesen bírja; ennek szélesebb eszmekörében is honos, sőt előnye a bíráló skepsis; miért is beszédei menttek azon prófétailag hangzó közhelyektől, melyekkel a modern eszmék világboldogító hatalmáról a XIX. századi szónoklatok annyira saturálvák. És e hang, e tűz, és ezen mérséklet!

Kétségtelenül Somsich az ország legnagyobb szónoka . . ha lelke volna hozzá! ha úgy merne, a mint birna!

Mindeniktől elsajátíthatna valamit Bartal, hogy nagy szónoki hivatását tökélyre emelje. Csak mintegy beszéde mechanikáját kell módosítania. És ez nem lehetlen. Mert habár az ember egyéniségével s elméje sajátosságával függ össze azon alak, melyben gondolatait kifejezi: erős akarattal s gyakorlattal mégis bizonyos határig a formanehézségek fölött uralmat szerezhet.

Bartal most kényelmetlen positióban van, tagadhatlan. Hanem majd fog ütni ismét az ő órája is.

Ő jelenleg jó iskolában van, gyakorolhatja azon tulajdonokat is, mik a nagy debaterek kel-
lékeit képezik; s mikre vannak szerencsés hajlamai. Néha ugyan tűzbe hozta őt elleneinek sortüzelése; de láttuk őt érzelmeit, s önmagát leküzdeni, a mi fődolog.

En somme toute — ő tulajdonkép csak kezdő, vagyis nagy pályája kezdetén áll. Sikerével e szerint meglehet elégedve, (ha hiú,) habár e siker eddig csak negatív is.

Jókai Mór.

Sokan azt hiszik, nem ő írja politikai cikkeit.

Nem mintha azok Jókai Mórtól föl nem te-
hető politikai ismereteket s ítéletet tartalmoznának. Sőt épen ellenkezőleg.

Aztán alig hihető, hogy e tiszta kedélyii egéséges humoru regényiró és ez ép oly prae-
potens a mily naiv politikai cikkiró, — e nemes költő és kimélytelen journalista, egy s ugyanazon személy legyen.

Valóban e szellemdús s a nedélyben genialis belletrista, a politikusok közt azokhoz tartozik, kikről mondani szoktuk, hogy „hallják a füvet nőni.“

Ő a gyakorlati dolgoknak olyan oldalait fedezi föl, miket senki más nem lát, miket csak játszi képzelődés alkot azon tőr betöltésére, melyet realis ismeretek s tapasztalás hiánya fönnhagy.

Kitünő szónoki és szavalmati talentom, érhanggal, nedélyes népszerű zamattal. Ez csábithatá el őt a politikai tέρre, melyen legfőlebb — veszedelmes műkedvelő.

Műkedvelőnek nevezni azt, ki mert valaminek élénk érzetével bir, annak kiváló értelmével hiszi magát birni, s a tárgyismeretet drámái szerkezettel, eleven belletristai styllal pótolhatni véli.

Műkedvelő zenész — ki családja körében furorét csinál, — de ha nagy közönség előtt ad hangversenyt — megbukik.

Minél nagyobb elmével bir valaki: annál nagyobb kár ha eltéveszti hivatását.

Tollatfosztó Hercules, csizmatisztító Apolló, favágó grátiák — szájalomra gerjesztenek.

Csengery Antal,

1848-ki, 1861-ki és 1865-ki képviselő.

Az ifjabb vagy inkább a tehetetlen irodalom köreiben aligha kevesbé kedvelt s mélyebben irigyelt az idősb írói nemzedék egy tagja is — Csengerynél.

Tudományossága antipathikus.

Hidegnek látszó egyénisége távol tartja azt, a kit akar.

A „tudós céh“ éltető és intéző szellemének mondják, — a kik a „céh“-től maguk is várnak valamit.

Ujjaikon számítgatják hány ezer forint jövedelme van e meg amaz intézettől, szerkesztőségéből, könyvből, hivatalai sokaságából.

Csak azt nem számítgatja senki: virágkorának hány éve hervadtak el a tanulmány fáradalmaiban? és mióta férfi lőn, a napnak és éjnek hány órája folyik le szakadatlan munka közt? — mint a hitelintézet egyik vezérhivatalnoka; az akadémiának sok ideig titkára, — vagy annak szorgalmas tagja; mint a Napló szerkesztőségének, gazdasági s más tiz egyesület szakosztályainak, — s legujabban a legfontosabb országos bizottmányoknak tagja; ki egy ülésből ki-, másikba bemegy, jegyzőkönyveiket viszi, emlékiratokat, alapszabályokat dolgoz ki, cikkeket ír, tudományos folyóiratot szerkeszt — s szórakozásul — otthon köny-

vekben búvárkodik, napról napra, évről évre, panasz és fáradtság nélkül.

Nem is hiszem, hogy magyar ember volna; csak úgy véletlenül kellett neki oda kerülni a Tyukodiak és Csengeriek országába.

Csengery szabályos, nyugodt, halvány, gyakran epés arcú, gyöngéd termetű férfi. Betegnek hinnétek. Pedig senki sem mulasztja el ritkábban kötelességét betegség miatt mint ő.

Csak a lélekerő képesíti e gyöngye testet annyi munkára, mennyit végez.

Nézzetek e sötét szembe, s mélyében tisztán kiveenditek az ember miniatüreljét.

Ott látjátok e komoly, szigorun becsületos, nem korlátolt, de bizonyos határokon befejezett s hozzáférhetlen világnézletű, puritánul makacs, kissé pedáns férfit; a tanult de nem elég lágy formákkal bíró író, kinek humorán s ritka élcein is némi iskolaszag érezhető.

Ő nem mindennapi jelenség közöttünk; s a legtanultabbak egyike. Még ifjú korában, félig gyermekded, félig catoi arccal már a „tudósok és doctriainerek“ lapjának lón szerkesztője, s a magyar előtt új eszmék és tanok hirdetője; a modern államtanok, a képviselői rendszer úttörője.

E hivatásos tevékenység teljesen megfelelt szellemi és elméleti tulajdonainak, mik közt nem

tiündöklő phantasia, vagy eredeti eszmebőség s termékenység emelhetők ki: hanem receptivitás, mely könnyen elsajátítja kivált azt, a mi rendszert képez vagy rendszerbe hozható, mint épen a parlamenti képviseleti államban.

Mint író volt ugyan neki is „irodalmi nap-számosi“ korszaka, hazánk szerencsétlen éveiben; de mint fordító is csak jeles és hasznos művekkel foglalkozott; évek óta pedig írói tehetsége folyvást kül- s belterjüleg fejlődött.

A magyar Szónokok és Státusférfiak közül némelyiknek jellemrajzai Csengery azon művei közé tartoznak, mikben legtöbb könnyedséget, s legélénkebb „esprit“-t fejtett ki. Az általa kiadott Budapesti Szemle minden érdemei mellett is csak nyerne, ha ily könnyed szellem változatosságot hozna bele.

Különben az író és szerkesztő Csengerynél fontosabb és hatályosabb Csengery, mint egyleti életünknek, socialis mozgalmainknak (s e részben gyakorlatisága s reál-ismeretei kiemelendők) s végre politikai viszonyaink fejlesztésének egyik tényezője. Tollának s elméjének része van hazánk ujabbkori legfontosabb államirataiban, s befolyása a legfontosabb országos bizottmányok működésére.

Ő talán az egyetlen, ki nem családi összekötetések, hanem egyedül esze, szorgalma és soliditása által vivott ki magának csaknem országos állást.

V.

S z a v a z z u n k.

Első ízben csöndül meg az elnöki csöngetyű, s a terem nyílt ajtó szárnyai közt betolongó férfisokaság a Radnótfáy rendezte ballet legszebb rendezésben fejlődik ki, középre, jobbra, balra oszolva kiki helyére.

Más, kevesbé torzonborz alakok sietnek a képviselők szemével találkozást vagy könyökeikkel való gyöngédtelen érintkezést kerülgetve az írói karzatra; a képviselők némelyike félelem és megvetés közt ingadozó tekintettel kíséri őket, míg emezeknek arcukról olvasható belső gondolatuk: „oderint dum metuant“, s bűszke taréjosakként másznak föl a közvélemény kakasülőjére.

Nekem e hely — mint már előbb írák, — menyei magaslat. Nehány érzékeny szívű képviselő már cserébe képviselői állását és dicsőségét ajánlá irigyelt ülőhelyemért; — hanem én gondo-

lom magamban, — még e dicsőség fölötté problematikus, — kétes eredményért ki áldozná föl eszményeit?

Csakhogy vannak e helynek is nehézségei.

Ma például a mellettem ülő istennők nyilvánvaló gratiájában áll Gliczy, Tisza, Talabér és Jámbor; — holnap pedig olyanok, kiknek égi kegye Apponyira, Zichy Nándorra árad, vagy b. Miskét és Keglevich Istvánt hallgatják rokonszenvvel. Ez nem baj, sőt változata által emeli a gyönyörűséget.

De ha megtörténik, a mint megtörtént már, hogy vegyesen ültek! Ilyenkor aztán Berlinben levő Károlyinknak sincs nehezebb diplomatai feladata: — hogyan véleményezni az épen szólóról; dicsérni miként, hogy csak az illetők hallják? s megcsipkedni a másikat, hogy más illetők észre ne vegyék?

Soha sem éreztem ily élénken a nőknek történetileg elismert hatalmát a politikában; a női karzat befolyását a követi padokra; a salonokét a nemzet életére.

Mesdames Rolland és Tallien, költői girondisták, regényes érzelmű forradalmárok, Marie Antoinette könyeitől elragadott Mirabeau . . . semmi sem titok már lelki szemeim előtt. Hogy ne lenne oly politika erős, melyhez a szerelem csodatevő ereje csatlakozik, midőn az ész és sziv rajongásban egyesül. A bárány: oroszlánná lesz; az ember: fenevaddá; ki ma öl: holnap megöletik; ma bestia:

holnap vértanu; — s ekkor is, akkor is azon családokban él és hal, hogy magasztos küldetésnek nemes eszköze ő.

Mig azonban én ily — a mi viszonyainktól annyira távol eső személyeken és dolgokon elmerengek, már vagy három szónokot mulaszték el figyelemmel kíséreni, kik oly komolyan s a törvényességnek — émelyedést okozó — emlegetésével szóltak valamely igazolási ügyben, mintha nem is volna teljesen közönyös, mit mondanak s hogyan áll a dolog, — ellevén az előre határozva ugy is a tisztelt urak között: vajjon igazolják-e, nem-e?

„Szavazzunk“, — harsog száz oldalról.

Elnök kitüzi a kérdést. Fölállnak, leülnek és ismét fölállnak. Nem lehet kivenni a többséget. Tehát balotirozni kell.

Vagy pedig Talabér husz társával névszerinti szavazást kérnek. Semper Talabér.

Talabér ugyan meglőtte a kíváncsi publikumot névszerinti szavazásával. Már ma nem lesz vita.

De e jelenet is, mint a balotirozás bir saját érdekekkel.

Amott az „igen“-ek és „nem“-ek variatiója részint politikai pikánssággal bir; („hát ez is a föliratra szavaz? meg nem foghatom, hisz ellene beszélt“) részint művészi tekintetben érdekes; a mint a jobb oldali tenorok, a centrum baritonjai, s a baloldal bassusai harmonice váltják fel egymást.

„Patay István“ olvassa a jegyző.

„Igen!“ zörög valahol, mintegy a pincében;

a mi kótára téve így áll:

I-gen.

Ki volt e bassus? Patay István.

Egy debreceni civistől kérdém minap, hogy miért választották meg újra Patay urat, ki nem is debreceni ember?

„Hát uram, — mikor olyan jó borízti hangja van!“ mondá.

„Ki az a kis ember, kit föl kell emelni, hogy elérhesse kezével a szavazati urnát?“

„Ez Kuba János, a háznak Deák után legünnepeltebb férfia. Deákot megéltjenzik, őt — föl-emelik.“

„Az igen eredeti kis zömök ember, nagy szakállal, szemében pajzán bonhomióával, arcában erélylyel. E szakolcai képviselő azon ménkő ember, kit az ellenpárt a házhoz beadott kérvényében többi közt azzal vádolt, „hogy szemeivel megremítette a választókat; úgy hogy nem mertek másra szavazni, mint ő reá;“ egyébkint is nem bir választatási képességgel, mert — városi irnok korában kártyázás miatt a városi tanács által megdorgáltatott; (oh jámbor szakolcai választók! ha a kártyázás ily nagy bűn — vajjon hányan ülnének ma az alsóházban!) azután mert azok egyike kiknek Haynau megkegyelmezett; de sőt — a mi már valóban borzasztó — városi kapitány létére a korcsmában egy izben megtámadta a katoná-

tiszteket, elvette tőlök a zenebandát; mire oly verekedés támadt hogy a harangokat is félreverték.“

Szörnyűség ilyen embert verifikálni anice (Valentini!*)

„Hát az ott a jobb oldalon, vagy harmadik pad hátulról számítva, — azon hosszú, sovány, halvány arcu, fekete szemű, kuszált hajú, Mephistóilag szellemes fő?“

Az Kálóczy Lajos. A ház legmiveltebb tagjai egyike, ki, mint már arca mutatja, sokat tanult, élt és szenvedett; hanem szikrázó élcét s satyrikus kedvét el nem veszti; — politikai készsége mellett jeles numismatikus, s matematikus, ki a számkivetés ideje alatt Párisban nyolc hónapig hallgatta Arago előadásait.“

Mig így emlegetjük, a karzaton terem Kálóczy.

„Mi ujság?“

„Ma megint a combinatiók sáskaserege röpked a levegőben. Egyik szerint Belcredi megbuktatta Majláthot, mások szerint a ministerium már ki van nevezve.“

„Hallottam. Az austriaiakat kinyomták Konstantinápolyból; ezek bementek Sziléziába; a császár vasárnap lejő; hétfőn eljő a képviselőházba; „megád mindent;“ s Szentiványi Vince lesz a kancellár.“

*) Kuba ellenjelöltje, káplán valamelyik tót faluban.

„Lehetetlen.“

„De engem ugyse . . . Nekem egy nagy-kőrösi ember mondta.“

„Nem a Hirnök Kecskeméti levelezője?“

„Servus.“

Ilyenformán szoktunk mi politizálni Kálóczyval.

„Hát azon ur amott, ki előbb akart beszélni, de nem juthatott szóhoz, kicsoda nem tudja ön?“

Dehogyanem. Az X . . . ur, kire a kortesek következő nótát csinálták:

„X . . . nak nincsen nótája,
De van papi kamorája,
Pamut van a két fülében,
Uri tök a közepében.“

„Tudja-e ön, hogy igen érdekes volna egybe gyűjtve a kortes-költészet? Az időszakai történet egyik adattára volna az.“

„Tökéletes igaz. Például mily érdekes az utókorra nézve — hogy „Kemény Zsigmondnak mindig poros a kabátja“; hanem ehhez kommentár kell mint Goethe Faustjához. Tudniillik, mert Kemény Zsigmond legénye a lap szerkesztésével van elfoglalva, nincs ideje kiporolni a báró kabátját.“

„Ki az a fekete, nyílt magyar arcú, siirí, bár őszülő hajzatú, pörge bajszú férfi?“

Ah, az Szakáll Lajos; nevezetes példánya az a magyar embernek. Volt megyei főjegyző, s kereskedő; praktikus, takarékos, szorgalmas ember,

mint 1848-ban? nem keresem. Hanem nevében egy korszak történetének viszhangja üti meg füleinket, kölcsönös tévedéseivel és bűneivel. . . Töröljétek le óh magyar és szerb, töröljétek le a vért kezeitekről, hogy nyoma se maradjon; s aztán nyujtsátok oda egymásnak baráti szentfrigyre. Örültek voltatok, de hősök; méltók egymással harcolni; de méltóbbak: egymás mellett élni, s békében és munka által virulni.

„Ismeri e Faragó Ferencet, a Makói Talleyrand-t?”

„Sajnos végig kelle hallgatnom minapi beszédét?”

„Miért sajnós? Az volt ezen országgyűlésen csaknem az egyedüli mulatság. Mint nagy zene-műben a scherzo. Én véletlenül kiinn valék az előteremben; egyszer csak jön kifelé Deák: „Sieszen be, ugymond mosolyogva, mert Faragó már eladta Velencét; nem ugyan pénzért, hanem ágyúdörgések közt; az alatt már Mexikót is eladta tán.” — Besietek; hallom, hallgatom; nekem ez a beszéd nagyon ismerősnek látszik. Hát, uram fia, kísül, hogy ezt 1861-ben akarta elmondani egy képviselő barátom, ki azt velem közlé; de szerencsétlenségére elvesztette zsebéből kéziratát. Bizonyosan megtalálta valaki, s eladta Faragónak, ki azt addig tartogatta, míg szerencsésen megválaszták ezen hongyülésre.”

„Választó-kerülete ugyan büszke lehet, hogy ily okos embere akadt.”

„Azt mondják, mikor gróf Mensdorff-Pouilly elolvasta mit Faragó az olasz- és lengyel-országi politikáról mondott, rögtön beadta lemondását, s Faragót ajánlta külügyministernek.“

„De sőt egy német tudós azóta kisütötte hogy Makón találták föl a puskaport.“

„Az Tóth Kálmán, nemde, az a csinos kissé atrabilaire (fekete epéjű) arcú?“

„Mosolya olyan mintha vadalmába harapott volna.“

„Önnek nem tetszik hogy az is itt van az alsóházban? Nemde? csak ne tagadja.“

„Nekem az a szerencsétlenségem, hogy a szabók is rendesen szűkebbre szabják mellényeim, mint kellene. Nem vagyok pedig oly szűkeblű mint a szabók tartanak. Hanem Tóth Kálmán, Jókay, Szász Károly, Jámbor és a többi költő-képviselőre nézve, kik miután a parnassus megmászásában elfáradtak, Themis asztalához ülnek, teljesen osztom Plato fölfogását. —“

Plato azt mondja: minta-respublicájában a költőket megajándékozná, megkoszorúzná, s azután — az ország határán kivetné. (A mi szelidebb korunkban ha én minister volnék nem tolong módra küldeném „per schub“; hanem — train de plaisiren. De elküldeném, — csakhogy bele ne szólhassanak a politikába.)

A franciák másképp cselekedtek. Azok költőikből követeket, paireket, ministereket, ideiglenes kormányzókat csináltak.

Ezzel ugyan, mint a német tudós Kreissig mondá, Plato bölcs mondását meg nem cáfolták. Sem Chateaubriand mint diplomata, sem Hugo Victor mint pair, vagy Lamartine mint az ideiglenes kormány tagja nem újíták meg David király korát, sem nem emlékeztettek az athéni Solonra.

„Tán ön nem barátja az általános népképviseletnek, s érdekek képviseléseért rajong.“

„Oh (nagysád vagy méltóságod vagy tessék képviselni a címet) a mi azt illeti az érdek nálunk nagyon erősen van képviselve, — ammyira, hogy azt nem is akarom feszegetni.“

„Ön talán a bortermelésre céloz, melynek csakugyan sok képviselője van itt; tudniillik, ki soha meg nem választatott volna, ha Magyarországon bor nem terem.“

„Már kérem alássan e részben én is pártember vagyok; a bort én se szoktam megvetni — ha jó.“

„Ugyan ki lehet azon alacsony vastag ur, kihajtott inggallérral, mely nem a legféhérebb.“

„Talán csak a terem sötétsége csalja szemeinket. Azon inggallér talán tiszta — volt. Egyébiránt ez csakugyan azon törvényhozók egyike, kik elég szerények „a nemzet napszámásaihoz“ számítani akarni, s tökéletesen beérik az 1848: V t. c. 56 §-ával.“

Ez alatt azonban teljesen megváltozott a karzati scéna. Az első padok ürültek; a szavazási

műtét, mint az én ciceronéi elmélkedésim úgy látszik unalmassakká lőnek; . . űk elmentek; és a kik hátul ültek, elöbbrre jöttek; a biblia jóslata szerint, az utolsók lőnek elsők.

A változás eredménye azonnal érezhető volt. Az előre jött honanyák ismét más köröklöz tartozó képviselőket nem ismertek, sokkal tudványóbbak s egyúttal közlékenyebbek voltak az előbbieknél.

„Ugyan kérem, ugye bár azon ur, ki ott a támlán üldögél gróf Keglevich István?”

„Eltalálta nagysád.”

„Tökéletesen mint a Bolond Miskában lerajzolták.”

„Tökéletesen. Hanem tessék a baloldalra nézni, Keglevich Béla épenséggel úgy ül; még sem rajzolta le sem az okos sem a bolond Miska.”

„Vajjon miért.”

„Hja — quod licet bali non licet jobbi.”

„Nagysám” úgy látszik nem értette meg ezt az élcet; (pedig én privilegiumot adatok rá magamnak, oly jó) hanem imperterrite faggatott, hogy grófokkal ismertessen meg.

„Ugyan kérem, melyik az a gróf Zichy Jenő? azt mondják igen barátságos ember.”

Igen; kis Philipe Egalité. — szivélyes modorrát, a középosztálylyal való érintkezésében tekintve. Hanem, engedjen meg nagysád, valahányszor ilyen polgárias grófot látok, mindig eszembe jut a szelidített oroszlan vagy tigris. Kézből eszik, mint a

galamb. De az ember soha sem biztos, vajjon egy vigyázatlan pillanatban nem vadúl e meg, s nem tör e ki kedve az embert széttépni? Hanem ettől elvonttan gróf Zichy Jenő, a Zichy családot jellemző gyakorlati észen, s általam magyar grófban mindig örömmel látott takarékoszágon kívül — tanulmányokat végzett, munkakedvvel bíró fiatal ember.“

„És azon szőke úr, angol szakállal, gróf Zichy József — nemde?“ Kérd fáradhatlan szomszédném.

„Valóban az. Komolyabb természet, mint a melyekkel e körökben naponkint találkozunk. Munka, tanulmány, higgadtság azon reményekre jogosítanak, miket hozzá kötnek, a kik ismerik.“

„Ah én azt igen becsülöm, hogy annyi fiatal mágnás választatja magát a képviselő-házba. Ezzel mutatják hogy a néphez tartozóknak érzik magukat.“

„Semmi kifogásom ez ellen. Ez minden tekintetben rendén van. Csakhogy egy némely ifjabb urat közülök jobb szeretném — nem a törvényhozó asztalnál — hol csak sok tanulmány s tapasztalás hathat üdvösen, — hanem a megyékben, törvény- és kormány-székeknél látni, mint szolgabirákat, jegyzőket, fogalmazókat. Ez által solidabb munkához szoknának, mely ma holnap képesitené a törvényhozó testben nem csak statiszták, hanem tényezők gyanánt szerepelni;

— mig így az általános és fölületes politizálásban
elsekélyülés veszedelmében forognak.“

„Már kérem ki fog törvénytelen kormány
alatt hivatalt vállalni? Az én fiam is hazajött az
iskoláról már öt éve, s azóta otthon — gazdál-
kodik.“

... Azaz hever és „paraszt“ marad, gondo-
lám magamban. Fölséges ürügy a munkakerü-
lésre .. törvénytelen kormány!.. De nem volt
időm tovább fűzni gondolatimat, mert már isnét
helyt kelle állnom.

„Bocsánatot hogy háborgatom!“ — „Oh leg-
kevésbé sem.“ „Ki azon alacsony ur, ki most
báró Eötvös urral beszél.“

„Tréfort Ágoston, a hallgató pártnak a
hallgatás idejében egyik folyvást mozgó, utazó,
beszélő, és író tagja. Ez az én emberem, mert
az ujkor embere.“

Mit is használnak alkotmány és politikai jo-
gok, ha nem igyekszünk polgárosító intézménye-
ket honosítani meg, mik a polgári munkásság-
nak jutalmát biztosítják?!.. E nélkül hazánk
nagy jószág — fundus instructus nélkül. Tré-
fort az ország anyagi érdekeinek nyomása alatt
lett a kiegyenlítés barátja, — de a valódi kiegyen-
lítésé, mely nem azt teszi hogy a kecske is meg-
tartható, a káposzta is megmenthető.

„Attól átellenben pedig azon szép ember,
abban a bársony átilában az is bizonyosan gróf.“

„Nem egészen. Az Ivánka Imre, a gödöllői főispán.“

„Hát az a magas s könnyütermetű, elegans arcú szakállas fiatal ur, ama nyájasan szerény viselettel?“

„Az már gróf — t. i. Zichy Nándor; kiről még ma sokat nem mondhatni, mert — kivéve azt hogy a börtön küszöbén állt már, s csaknem onnan hívták meg a kormány küszöbére — multja még nincsen; de van jövője. Korai józan számitás, munkásság, sokoldalú műveltség mellett még magas születés és vagyon is működnek az ő fölemelésén; — valóban nem nagy éle kell ahhoz, hogy nagy jövőt ígérjünk neki; és pedig ha a körülmények kedvezők — nem pusztán nagyúri carrièret, — hisz ehhez még Austriában nem kell ész, csak magas születés; — hanem valamivel szebbet, férfihoz méltóbbat.“

„Előtte a másik padban azon keserű savanyú arc, nemde Ürményi József?“

„Igen is; az ő méltósága. A legkedveltebb emberek egyike az országban.“

„Nem csoda, mert még azok is, kik ő méltósága elmebeli tulajdonait túl becsülik, és a csontokig metsző borotva ékesszóllásában gyönyörködnek, kénytelenek megvallani hogy mások irányában kifejtett borotvátlan modorával nem hódíthat sziveket.“

„Mást is mondhatnék még; hanem bizonyos igazságokat ha az ember nem mond meg önma-

gának, más hiába mondja. Sérthet de nem használhat.“

„Ön váratlanul gyöngéd!“

Ugy veszem észre az ülés vége felé közelg; s a nap legszebb órájának közeledése lágy hangulatba ringatja gyomrom, akarom mondani szívem hurjait.

Ki ezen ős cigány fejű szikár ember, ki már harmadszor akar szólni, s soha sem a maga helyén?“

„Ez Galibi Gál János — erdei képviselő.“

„Nem Galibi hanem Hilibi —“

„No de ha csakugyan minden hilibiségért szólni fog akarni, sok inparlamentaris galiba lesz belőle, — s ennyiből „galibi.“

„Ne félj semmit! Pár hét alatt megadja magát; a nem hallgatás majd fegyelmezi őt is, s ugy el fog ma holnap hallgatni, hogy azt se fogjuk tudni hova lett.“

„Akkor hát lesz belőle — Nullibi Gál János.“

Az elnöki csöngetyü hangzik.

„Tisztelt ház, a szavazás eredménye holnap fog közzé tétetni. Még egy indítványt kell bejelentenem, mely a közös ügyek iránti törvényjavaslat alakjában beadatott.“

Az indítvány olvastatik:

VI.

Közös ügyek.

A szélső bal világréndítő hét vezére: Álmos, Előd, Kund, Ond, Huba, Tas és Tuhutum kik tudva levőleg nem választattak bé az 52-es bizottmányba, külön törvény-javaslatot terjesztettek a ház elé a közös ügyekről, mely ezen eddig oly bonyolódott kérdést oly szerencsésen oldja meg, hogy azt minden magyar ember bármely párthoz tartozzék, bizton aláírandja:

Törvenycikk a közös ügyekről:

1. Ha a Lajtán túli országoknak adósságuk vagyon: az az övék. Fizessék ha birják.
 2. Ha nekünk pénzünk van, az a jogfolytonosság elvénél fogva — a mienk.
 3. Az országgyűlés egyezkedési hajlamainak örök emlékezetére ezennel kijelenti, hogyha a Lajtán túli országoknak pénzünk van: — az közös.
-

VII.

A hallgató képviselők.

Volt valaha Selmec városának egy tanácsbelie, ki a tanácskozmányokban rendszerint hallgatása által tűnt ki. Egy izben interpelláltak őt valamely commissióban, nyilvánitná már ő is véleményét. A jó ember erre neki busúl, s így szól:

„Uraim, én soha sem szoktam beszélni; hanem én azért elgondolom a magamét; hanem hogy mit gondolok, azt soha sem fogja megtudni senki.“

Ezen adomáról jut eszembe egy magas pole-ról nem rég visszalépett, s mellékesen szólva sok adomára tárgyat nyujtott hazánkfia, ki azzal vön búcsút tőlünk „hogy az ember legjobb szándékú terveit magával a sírba viszi.“

Elég szomorú dolog, hogy ez így van; s az ember nem a legjobb szándéku terveken működik mig él.

Ilyen jó szándékú hallgatók nagy számmal találhatók a képviselőházban, kik hogy mit gondolnak a hazai állapotokról — nem tudja meg senki.

Mindazonáltal mind helytelen, mind igazságtalan fogna lenni, ki a hallgató képviselőkről tiszteletlen élcekkal emlékeznék.

E részben a magánkörben, a társulati életben, mint a parlamentekben mindenütt a világon ugyanazon tényt észlelhetni.

Magánkörökben is, a magasabb salonokban, mint szerény polgári házakban, rendszeren azt találjuk, hogy egy két elismert nagyság viszi a fősze-repet. Kinek solid jelleme vivott ki tekintélyt; kinek élce s derült kedélye biztosít kedvező hallgatóságot. Némely szellemszegény társaságnak van állandó tréfálója, vagy bohóca is; kinek minden ötlete fölött — jó vagy rossz? nevetnek. De itt ott is a társaság többi tagjai másod sorban állnak, vagy csak hézagöltők, és statisták. És ha idegen lép föl a társaságban — nem könnyen érvényesíti magát az ily elismert tekintélyek ellenében.

Ily formán van az törvényhozó - testületekben is.

Ész, tudomány, szónoki tehetség, — vagy ezeket némileg pótló nagy tevékenység, mozgékony-ság, vagy társas connexiók — ritkán rögtön, többnyire idő multával túlsúlyra emelnek néhány embert; — legyen ez húsz vagy negyven. Ezek csaknem kizárólag beszélnek, intéznek cseleksze-

nek, és döntenek. A többi háttérben szerepel, ha szerepet adnak neki; — vagy hallgat és szavaz — kommandóra.

És pedig nem csak pártfegyelemből, — mely mellékesen szólva — lehet igen terhes, s nem kifogástalan, de mellőzhetlen kelléke a parlamentarismuskak, s általán alkotmányos életnek; — hanem mert ennek természetszerint így kell lenni.

Ha ugyan is valaki frondeur természeténél fogva, vagy szónoki viszketegből vagy más liú érdekből föllázad, s a pártfegyelem s vezéri kiváltság gátait áttöri: mi történik? Megváltoztatja a dolgok folyamát, melyet a pártok állása kijelöl? Nem.

Hanem — ha csak nem rendkívüli lángelme, ki magának utat tör, vagy ügyes charlatan, ki fölkap egy új népszerű eszmét, melylyel a fönnállott viszonyokat, s régi pártokat gyökerestől ki és felforgatja: különben száz eset közül kileneven kilenceszer csak az fog történni vele, hogy nevetőségessé teszi magát; vagy — ha elég okosan beszél is, nem hallgatják. Mindenesetre fölsül.

Lehet tehát valaki megyéjében vagy vidékén kitiünő ember, és egyáltalán azon átlagos képességekkel bíró, miket a törvényhozás tagjától követelhetni: de hol az ország első rangú capacitásai egy pontba gyűlnek, — a föbbebbi okok közreműködése folytán — még is el fog enyészni.

Mindezeknél fogva nem kell a tapintatosan

másodrendben maradó, vagy épen hallgató képviselőket gúnyolni.

Hanem ellenkezőleg méltán gúny tárgyai azon többnyire a „candidats de clocher“ fajtához tartozó képviselők, kik szerény falusi mécs létökre azt hiszik itt ország-világnak fognak fáklyát gyujtani; vagy kik önérzethiányban csak azért akarnak „legalább egy“ szónoklatot tartani, hogy azt választóik olvashassák; hogy ne mondhassák „a mi követünk nem tud semmit!“

„Tisztelt választó urak, polgártársak, testvéreim és barátim“ (e megható fölszólítást már eltanultam a követjelöltektől, — s így legközelebbi alkalommal én is fölléphetek!)

Tehát tisztelt választó urak! Ne tessék azt hinni, hogy az országgyűlésen csak szónokokra van szükség; és csak az a derék képviselő, ki egy szónoklatot tartott, melyet önök aztán otthon a Naplóban, Magyar Világban, vagy a szónok által bőven küldött külön lenyomatban nagy pietással olvasnak az ágyon elnyújtózva s pipafüstbe takarózva: — de melyet — becsületekre mondhatom az uraknak, mikor elnondatott — az ördög sem hallgatott, — sőt — köztünk szólva — csak gúnykacaj kísért az ország házában . .

Hiszen ha mind az ötödfél száz képviselő szónoklatot akarna, vagy volna köteles tartani — vajjon mikor hozhatna végzést az ország gyűlése? s mikorra lenne vége egy-egy ülészaknak?

Nem szónokokra, hanem általán okos emberekre van itt szükség; — kiknek egyike kereskedelmi, másika mezőgazdasági, harmadika jogi, negyedike műtani ismeretekkel bír; míg mások a közigazgatásba avatvák s kormányzásban tettek tapasztalatokat; vagy végre oly tudósokra is, kik a laza tényeket rendszerbe fűzni, s elvileg tisztába hozni képesek; s kiknek végre mindenike dolgozni tud és akar.

És mindezek közül talán csak kevesen jó szónokok; kik a munkálatokat előadni, védeni, vitatni képesek. Hanem az egyik erős tiszta tollú jegyző; más a bizottmányokban helyes észrevételei által jó törvények hozatalára folyó bé; és ha csak vidékének sajtósági viszonyait is fejt ki, — ez által eszközi hogy nem hozatnak oly általános de egyoldalú törvények, melyek a létező viszonyokat — a helyett hogy rendeznék — összezavarják.

És épen e száraz-gyakorlati szempontok ilyen érvényesülése az a mi az alkotmányos kormányzat becsét leirhatlanúl magasra emeli az abszolutisták fölé . .

Hanem ezeknél fogva tisztelt választó és választott urak, ne tessék a törvényhozásról oly fogalmakat táplálni, mintha az szinpad volna; sem pedig a szónoklatot s szónokokat kizárólag bálványozni: hanem tiszteljék a hallgató képviselőket.

Amen.

VIII.

FÖLSŐHÁZ.

FOVÁROSI
KÖNYVTÁR
1912

Báró Sennyey Pál,

Királyi Tárnokmester, val. bel. tit. tan. s a főlház elnöke.

Szikár magas termeten ül kissé ősztülni kezdő szellemes fő, keskeny, halvány arccal, melynek a konyúlt orr és átható, mélyen fekvő fekete szem azon madár jellemét kölcsönzi, melyet a madarak királyának szoktunk nevezni.

Tény, hogy a kis kanári, vagy épen a színes papagáj jóval kedveltebb madár a sasnál. Pedig e hasonlítás — áll.

Különben sem csodálom, hogy b. Sennyeyt első tekintetre sokan kevésbé sympathikus egyénnek mondják. Minthogy pedig nem könnyen megközelíthető fellegvár az, melyben ő excellentiája él: földszinti teremtéseknek nem igen van alkalmuk a valódi báró Sennyeyt megismerni s egy képzeletit alkotnak maguknak.

„Aristokratiai, nagy uri módja visszajesztő.“
Ha monocliát egyik szemébe szoritva, szeméit X.

folyamodóra vagy kércelmezőre feszíti, ez megzavarodik; s összejövén Y. barátjával, ki valamely „demokratát játszó“ lap ujdondászkája, ennél önti ki szivét, mit ez alkalmilag föl is használ, olygarchiát emlegetve.

„Az ész aristokrátiáját érezteti“ — panaszkodik a másik; — „gúnynyal tétezi a confundált helytartótanácsi előadót, ki nem jól állja a sarat.“ Más szóval: ki ülés előtt nem olvasta a titkár-irta referátát.

Másnak meg nyájassága nem tetszik; „abban van valami leereszkedés, mely sértőbb a gombaságnál.“

Hja édes barátim, titeket nehéz kielégíteni. Magatok aristokraták volnátok a talptól kezdve tires fejetökig; hanem fölöttetek csak demokratákat akartok túrni.

Gógös ember legkevesbé túri a gógnek csak színét is.

Az aristokrátiáról s aristokratismusról már sokat irtak korunkban, nálamnál mélyebb s szellemdúsabb észlelők. Nem akarok tehát ebbeli általánosságoknál időzni.

Csak azt nem kell feledni, hogy az ember nem csinálja önmagát. Sem a szülők, sem a tanítók, sem az egyház nem nevelik kizárólag az embert, hanem az élet, társadalmi állás, érintkezések, s az államintézmények egyetemes hatása alatt fejlődik azzá, a mi.

Nem kell csodálni, ha amerikai ember kizárólag demokrat társadalmi s politikai eszmékkel saturált; s viszont ha az európai monarchiákban még valódi aristokrat egyéniségek akadnak.

Annyi tény, hogy e valódi aristokraták napról napra gyérülnek; míg azok szaporodnak, kikről azt mondja a francia írók valamelyike:

„Aristocrates par inclination, ils se font démocrates par dépit; à fin d'avoir beaucoup d'inférieurs parmi leurs égaux.“

Ugy hiszem, tárgyilagosan véve föl a dolgot, leghelyesebb azt mondani:

„Sint ut sunt, aut non sint.“

Már pedig, miután sehol a világon nem állott fön­n soká, (nem is fog) alkotmányos monarchia — erős öröklési aristocratia nélkül, mi pedig alkotmányos monarchiát akarunk: sint ut sunt!

De ne időzzünk a képzeleti báró Sennyey-nél, — hanem térjünk a valódira:

* * *

Ő nem igen közelíthető meg, az igaz; mint minden komolyabb ember, ki értékét ismeri s belkincseit nem pazarolja fűnek fának; s mint általában oly emberek, kiknek jelleme szilárdabb, sem­hogy üres formákkal s még üresebb szavakkal tartva, olesón vásárolják meg mulékony tetszésedet.

Ily jellemek könnyen félreismertetnek, s nehezen fölismerhetők.

De azt hiszem mindenesetre jellemző, hogy Semmyey legnagyobb tisztelői azok, kik legközelebről ismerik; s legjobb barátai, legrégibb barátai.

Ha tehát valaki csalódik benne, kellemesen fog csalódni.

Miként ecsetelém, érdekes halvány arc, mely ezer közül is ki fog tűnni. Azon a nagy ész, s néha gúnynyal vegyült szellemi fölsőbbség, s bizonyos parancsolni szokott határozat merev ki nyomata — túlsúlyért küzd a mély érzület lágy-ságával, s egy gyöngéd kedély vonásaival. És ezen arc benyomása a szivre csak attól függ: az adott pillanatban melyik elem bir rajta túlsúlylyal?

Erős lélek gyöngéd testben. Az akarat fokozza törékeny organismusának tett-képességét, mely pedig nem csekély; de még is, félek, csekélyebb, mint azon munkakör igényli, melyet nemes ambitio, komoly kötelességérzet, kitünő hivatottság reá róttanak.

Mert ő nem egyedül grand seigneurileg ül magas hivatalban; vagy merő „representans“, mig hivatalos teendőiben az alábbrendeltek adnak neki irányt . . . mint e féle nagy uraknál oly gyakori az eset: hanem ő uralkodik tisztének gyakorlati igényei fölött, — s senki nem őt — hanem ő vezet, intéz és igazgat.

Ámbár kiválólag contemplativ, mely és nagy terjű elme, mely az események napi változatai

közt a kiigazító vezéreszméket tartja szem előtt: még sem szorítkoznak képességei az ugynevezett magas politika üzésére, melynek ködeiből némely „nagy“ államférfi nem bir leereszkedni a kormányzat reális terére; hanem ő országlári nagy föladatainak is megfelel, s a közigazgatási ügyek részleteibe is behat; — s külömb „beamter“ alig akad nálánál. Talán többet is tesz e részben a kellónél.

Közjogi, közigazgatási alapos ismeretei s tapasztaltsága előtt mi sem uj, mi sem meglepő. Az ügyek bonyodalmaiban átnézete gyors; ítélete biztos, s a „szögöt fején“ találó.

Ékesszólásának hatalma sőt varázsa nem közönseges, mint erről minapi nyilatkozata által volt alkalmunk meggyőződni; és mint elnök — politikai vagy közigazgatási testületekben, mintának elismert. Zavart ügyek tisztába helyezése, a tanácskozmáyirend föntartásában szilárdsága kívánatos volna a zajosabb alsóház elnökében is. Végre átlátszón világos előadás, s nyilatkozataiban bizonyos tekintély, melyet higgadt meggyőződés ereje ad, s ámbár nem erős de ércteljes organuma fokoz: tulajdonok, melyek a nagy szónokot képezik.

Sennyey államférfiai irányára legkevesb befolyása van társadalmi helyzetének, vagy pártállásának — (ha ugyan az ő politikai nézletének magaslatán párthoz számitható).

Mert a mi őt legjelesb kormányférfiaink közt kitünőleg jellemzi: az azon hatodik érzék, mely vajha meg volna mindig fönn a kormányregiókban — s mely a közvélemény kitalálásában áll. Általán a politikai légtünetek irányában oly érzékeny barometrummal bir, hogy midőn mások számára még egész pompájában süit a nap, — ő már látja, hogy befellezgek; . . . s 1860-ban is ő volt az első arról meggyőződve, hogy — *c'est une partie perdue*.

De a közhangulat csekélyebb napi változatai sem kerülnek ki figyelmét. És ámbár senki sem szilárdabb abban, mit helyesnek vél, s senki sem viseltetik nagyobb megvetéssel a „jelszók“ iránt: de a jogosult és valódi közvéleményt — melynek ellenére nem lehet népeket kormányozni s boldogítani — aligha méltányolja államférfi oly illő mérvben mint ő.

Fölismerni s elsajátítani a már elutasíthatlan álláspontot, — előrelátni a másiknak tarthatlan-ságát: ez jellemzé őt 1848-ban, mint 1861-ben.

1848-ban a fiatal conservatív-reformer: mint népképviselő foglalt helyet a pesti országgyűlésen.

1861-ben: első lépett vissza hivatalos állásából.

Mig tehát Sennyeyt működni s buzgalommal dolgozni látjuk: addig a folyamban levő kiegyenlítősi műtét sikerét lehetőnek tarthatjuk.

Ezen arckép-vázlattal méltó oka van meg nem elégedni rajzolójának.

Jeles férfiakban, mint minden egyébben szégyenülő hazánk ezen nem mindennapi, hanem tinnep-napi egyéniségéről, kinek esze, szive és jelleme — kristály tisztaságra, szinarany értékre, — hallgatnom nem lehetvén, de a magasztalást az olvasó által nem is sejtett okoknál fogva mérsékelni kénytelen levén —: a föladatától visszariasztott ecset csak szénkarcokat ad a jelennek, föntartva magának a nagy kép kellő szinezését későbbre . . talán jobb időkre.

Szlávy József,

bihari főispán, sem nem saját kedvéből, sem nem Zichy idejéből.

A felsőház jegyzője; mihez minden qualificatioja megvan. Még 1848 előtt már megyei s helytartótanácsi tisztviselő volt. 1849-től 60-ig — pipázott; mint valamennyi hazafi; azon különbséggel, hogy ő a közben sokat olvasott és tanult is. 1861-ben Helytartó-tanácsbeli tanácsos, s elnökiroda-igazgató. Majláth — Semnyey leléptével ő is haza ment — contemplálni.

Mindennek eredménye, hogy Szlávy József a közjogban honos; a kormányzás szövevényeibe belátó, a közigazgatásban gyakorlatilag jártas.

Ezenkívül — sokoldalú olvasottsággal bírva — a modern európai műveltség színvonalán áll. Mint termete és arca jellemzi — kemény legény, kiválón józan eszű, határozott jellemű; röviden de okosan beszélni, többet gondolkozni, — s a hol kell erélyesen cselekedni szokott férfiú. Birálni jobban szeret, mint hizelegni.

Ezen tulajdonoknál fogva őt a Majláth-iskolához tartozó politikusok közé helyezem.

Lonovics József,

érsek, val. b. titkos tanácsos.

A történet első rendben úgy fog emlékezni róla, mint ki elfogulatlan elméjével és keresztény türelmével Rómában, Bécsben, és a hazai clerusnál tényező volt abban, hogy a hazát évtizedekig zaklatott vallás-viszályok méltányos alapon kiegyenlítettessenek.

E magas küldetésre azon kettős jellemvonása képesíté, mely egész életében csakugyan karöltve járt: hogy ép oly hű papja legyen egyházának, a mily hű fia hazájának.

Ő gyermekded tiszta szívével, atyai jóságával, az „ember“ iránti részvevő szeretetével: eszménye a katolikus főpapnak.

Mint hazafi eszmegazdag és tanulságos ékes-szólásával, a legnagyobb olvasottságot bámulatosan utilisáló emlékező tehetségével, és emelkedett világnézetével, disze volt két törvényhozó testnek; széles terjű s mély tudományosságával hivatva a törvényalkotókat tájékozni, s irányozni.

Boldogtalan állam, hol ily férfi élte javát téltlenségre kárhoztatva hatáskör nélkül kénytelen tölteni!

A magánkörben szeretetre méltó, mások gyöngéi iránt elnéző, maga iránt szigorú levén: vendégszerető házát valami vonzó varázs veszi körül.

Társalgása kimeríthetetlen tárcacikkek; miknek széles alapja a legnagyobb emberismeret, a legváltozatosabb tudományosság, a nagy emberiségi s történeti, mint a kis családi s házi dolgoknak teljes értelme, bölcselő fölfogása: melyen aztán a leggyöngédebb érzések, a legszebb gondolatok reliefjei váltják föl egymást, ezer meg ezer, a tárgyhöz illő, és a világ minden nyelvén írott, ó és új szent és nem szent könyvekből idézett jeles mondatokkal.

Lonovics egy kicsinylője — mert gyöngébb és kisebb emberek vigasztalására a nagy embereknek is vannak kicsinylőik, a legjobbaknak is ellenségek — azt állítá egy ízben: hogy ő excellentiája ezen idézeteket leírta, s betanulta.

„No már ha úgy volna is, mondán én; még mindig tisztelen az ily emlékező tehetséget; s megvagyok győződve, ha ön egész életében egyebet

nem tett volna, mint ezt, még mindig nem tudna annyit idézni — és a mi a földolog — a maga helyén.“

Szóval a Lonovics érsekkel való társalgásban nekem mindig fáj, hogy nem lehet mögötte gyorsíró, ki azt örökítené. A magyar irodalom kincsét fogná azok gyűjteménye képezni.

A mi politikai gondolkozását illeti, ő nem pártember; nem napi politikus.

Egy napi kérdést ha fölvetünk is: ő nem soká fog annak szűk rámájában maradni. Szelleme túl fog azon emelkedni az általános törvényekig, mik mozgatják a világot évezredek óta; tudományossága analogiákat fog találni a történetben, emléke föltárandja azokat, illusztrálva bölcsék mondataival; végre minden pártküzdelem felolvad nála a keresztény szeretetben, s mindent kibékítési törekvésben, mely ideál fog maradni ugyan, de megnyugtat, nemesít és fölemel.

Kunszt József,

kalocsai érsek, val. b. t. tanácsos (meghalt 1866 január 1-én).

De mortuis nil nisi — verum!

A nagy közönség hazaszerte alig tudja, hogy az érdemek mi nagy özvege tapad e névhez.

De tudják megyéjében, tudják az ország azon részében, hol az ő messzelátó polgárosítási célzait hálásan érzik a szülők és gyermekek.

Magyar, ki át van hatva azon meggyőződéstől, hogy csak a népnevelés, és a művelődés, erkölcsiség és tudomány adhat kis nemzetünknek jövőt a nagy nemzetekkel való aránytalan versenyünkben, melyet ki nem kerülhetünk: az hálásan emlékezzék e méltóságos egyházi férfura, ki másfél millio forintnál többet áldozott nevelő- és tanintézetekre, — s ki azokat olyan tiszta magyar lakosságú vidékeken alapítá, melyek eddig hiányuk miatt a miveltség és erkölcsiség hátramaradásáról ép oly híresek voltak, mint kánaáni termékenységükről.

Kunszt József politikai nézlete nem hangzott össze azzal, a mi ma népszerű; de ime még is mily jó polgára volt hazájának! Egyéniségében, agg korában is komoly méltóságérzettel egyenes

és szilárd jellem, elfogulatlan ítélet, széles tudományosság, s világmiveltség volt párosulva. Áldjuk hamvaiban!

Mig a magyar katolika egyház ily fejedelmekkel dicsekedhetik, addig az tisztelt, népszerű fog maradni, és méltán nagy befolyással birni.

Ranolder János,

veszprémi püspök, val. b. t. tanácsos.

A nevelés, közoktatás s jótekonyság céljaira sokat áldozott főpap; mit utódjai nem fognak neki köszönni.

Finom arc, különös, csaknem túlvilági fényű, de nyugtalan szemekkel.

Ideges szellemes alkat, de legudvariasb modorral.

Ezen a nagy világban szerencsét biztosító tulajdonokkal ékeskedő püspök mint remete él az év nagyobb részében, csaknem egyedül — különösen szőlőjében, hol a tudományoknak és természetnek él, — minél valóban magasztosabb nincs is, — s hol olyan somlait természet, melynél jobb nincs is. Azonkívül is nagy vállalkozó, gőzmalom építő; — mi azonban alkalmasint neki kevesebb jövedelmet hoz be, mint másoknak.

Egyébkint ő nagyméltósága kitünően élénk érzetével bir annak észrevételében: kormány tartós-e? s minister életképes-e még?

Ohajtanám órául szobámba, hogy mindig tudhatnám — valamelyik ministerre nézve hányat ütött az óra?

Báró Vay Miklós,

volt kancellár, v. b. t. t.

Rebellis gyanánt üldözött udvari ember.

E kettős minőség közt a legkecsesebb magatartással s csaknem philosoph mosolylyal hánykodó, — az uralkodók salonjait a börtönnel s ismét ministeri kabinettel felváltó államférfiu.

Vajjon teljes értelmében státusférfiu-e — minden szónoki tehetsége, fényes pályája s kitlképeségei dacára — nem igenelhetem.

Én soha sem voltam oly szerencsés tőle egyebet hallani, mint a fölséges uralkodó iránt igen loyalis érzelmeket, melyek igen dicséretesek, de minden magyarban föltehetők; és fél mondatokat (de demi-mots) mik mély gondolatokat sejtetnek, de mélyebben behatni államférfiu szellemébe nem engednek.

Széchenyi mondá róla: Vay Miklós oly nagy diplomata, hogy mikor egyedül van is a szobában kételkedik, vajjon elég diplomatrice viseli-e magát?

Nem egyszer mondatott a köz- mint a magánéletben perfidnek az, ki csak nem volt minden oldalra, és a kellő pillanatban elég erős. Talán mit nála diplomatazálásnak tartanak, nem erős meggyőződések palástolása, hanem ingadozók habozása?

Azt hiszem, itt a rejtély kulcsa.

Legalább legujabb beszédében az önszépítés s mások homályba helyezésének gyöngeségén kívül alig tünt ki egyéb mint sok, de tekintve azt, hogy fölsőházban mondatott — csaknem outrirozott humor mellett — ugyanazon diplomatazálás variatiója.

Mathematikai föladmány-e?

Vagy szép kör, melynek négyszögét nem lehet megtalálni?

A legszebb férfiak egyike most is agg korában nem csak megnyerő, hanem elbájoló. Mélabús nyájassága s vonzó szívélyessége az alsóbb rendűek iránt, az igazi aristocratia ezen legolcsóbb, és a szegény ember által mégis legtöbbször becsült erénye — bizonynyal az, melynek nem kevesbé tulajdonithatja népszerűségét, mint annak, hogy a „reformátusok örökös pápája.“

Szögyényi László,

volt alkancellár, val. b. titkos tanácsos és főispán.

Szögyényi aristokratico-bureaukratikus udvari ember jó magyar kiadása.

Ezen mindig csinosan öltözött, fekete szemű, fekete (azaz hogy kissé őszülő) hajú, kis pödrött bajuszú, eleven modorú úr mindig azon ős országbirák s personalisoknak — a királyi Kuria teremében is látható — arcképeire emlékeztet, melyeknek eredetije a XVIII. század végén vagy Mária Terézia idejében éltek; vagy ugyanazon korbeli huszárokra — pouderezett hajfürtökkel, zopffal s feketére festett bajuszszal; francia szabásu, de zsinóros és prémes mentékben.

Szögyényi ilyenforma magyar-francia compositio; magyar ékesszólás s magyar érzülettel — nyájas modor, mindig mosolyra kész lekötelező arc, szóval olcsó de kellemes francia udvariasság egyesülnek benne.

Modern — régi ember. Fejével 48-as. Szívével 47-es.

Egyébiránt a kormányzat, közigazgatás minden ágaiban megfordult roppant munkásságu és gyakorlott vezérhivatalnok; jeles, sőt kitünő szónok, ki minap is elbűvölte felsőházi hallgatóit bár-

mely párthoz tartozzanak; félénkségig óvakodó diplomata . . . különben hogy is lehetett volna a változó systemák és ministerek, forradalmak és re-actiók árapályából kimenekülnie, és pedig oly tisztán, a mint csak lehetséges politikai pályán . .

Tanulhatnátok tőle eleget — fálnak menni szerető és a fálnak neki menőt dicsőítő — édes magyar véreim.

Gróf Forgách Antal,

nyugalmazott főkancellár, tevékeny főispán, valóságos belső titkos tanácsos.

Megnyerő jelenség, férfias termet, derült arc, melyben a vérmes testalkat könnyüisége és jó szív nyilatkozik.

Ő mint minister is minden kérelmezőt boldoggá akart tenni. De nem mindig sikerült, a mit — s a mint — akart.

Igy járt a politikai pályán is.

Vannak sokan hazánkban, kik kancsal szemmel nézik, mert — Csehországban volt helytartó.

„Mit kerestett ott? minek ment oda?“

Hát mert küldték, Bach-Hauer idejében. Küldték pedig mert Magyarországbán gróf Forgách a cseh-német civilisátoroknak utjában állt, nekik „génánt“ volt, hogy ne mondjam veszedelmes.

„Ne ment volna! minek „szolgált“ Bach alatt?!“

Hja édes atyámfiái, ha e 17 év alatt egyetlen magyar sem viselt volna közhivatalt, vajjon már ma vagy holnap kitelnék-e magyarokból Magyarország közigazgatása? . . .

Épen e hivataloskodás következése, hogy Forgách a leggyakorlatibb közigazgatási tekintélyeink egyike, kinek jó haszna leend az országos választmányban, ha a közigazgatás szervezése, meggye-rendezés s a megye és miniszterium hatáskörének szabatosítása fognak tárgyalás alá kerülni.

Szívelyessége s tapintata Csehországban is népszerű emberré tévé. Kész és lelkesíteni tudó ékesszólása pedig még Nógrádmegyét is levette lábáról.

Egyébiránt véralkatánál fogva — a politikai elvek s irányok pillanatnyi hatása alatt áll; s könnyen enged újabb benyomásnak, ha az csak kissé eleven is.

Ő nem az elvek, még kevésbé a doctrinák embere; s azt hiszem, e részben semmi sem állapodott meg benne, csak jó magyar érzése.

Ez delejtűnek igen helyes és dicséretes; de a delejtű még nem hajó, melyen államférfi rendületlenül hat előre a tenger szirtei és szélvészzei között. Ő csak gyenge sajkán ült!

Föltümulhatlan kancellár olyan időben, midőn nem csak másokat, hanem önmagát is ámitania kell a diplomatának, hogy senki se gyanítsa

mit akar? s egyáltalán akar-e valamit? különben — máról holnapra kiteszik a szírt.

Neki jutott azon páratlan föladat, 1. nyilvánosan: Magyarországot a Reichsrathba bevinni; és titokban: be nem vinni; 2. a magyarokat tünde reménycsillámokkal biztatni, „nesze semmi, fogd meg jó“-val tartogatni.

Hivatása első részét virtouzitással oldá meg. Nem hiszem, hogy Ulissestől fogva Pizarroig sokat hajózott politikus ugy tudott volna valaha „lavirozni“ mint Forgách könnyü csónakán!

De föladata másik részét csak akkor fogta föl, midőn már késő volt!

A mint tudniillik komolyan hozzá fogott: küldetése második pontján fordítani, s „positiv“ akart lenni, realis vivmányt szerezni: — kegyesen elbucsuztatták.

Még nagyon korán volt! ő excellentiája pedig már sokkal tovább ment, hogy sem észre ne vették volna, hogy utja nem visz a Reichsrathba.

Ha most visszagondolok, minden józan ok nélkül mennyire zaklatták ezen kancellárt a „németek“ hogy lépjen ki programjával; s különösen, hogy faggatták vajjon 47es-e? vagy 48as-e? és némely „second rate“ magyar státusférfiak mennyire igyekeztek őt a 47-ki — más urak pedig a 48-ki szempontnak megnyerni: egy „igaz“ adoma jut eszembe, melyet elmondok:

Egyizben N. N. ruthén főpap volt ebédre hivatalos ő excellentiájánál. Több magyar vendégen

kivül jelen volt egy ismert politikai személyiség, ki — joggal vagy jogtalanul — gróf Forgách Laguerronièrèjének tartatott, — s hires röpirataiban ő excellentiáját „48-as“ tollakkal igyekezett ékesíteni.

Természetesen — magyar ebéd levén — folyvást a politika járta, s midőn a kedélyek toastokig fölmelegültek, a 48-ki törvények helyreállításáról, a magyar ministerium kinevezéséről oly modorban folyt a discursus, mintha már holnap a kabinetből váratnék aláíratásuk.

Ezen „48as“ hangulat a főkancellár asztalánál annyira meglepte jó ruthénünket, hogy csak álmétkodva ment el, alig tudván hol a feje, — s bámulását, valamint a vett fontos híreket sietett is másokkal közölni.

Vagy nyolc nap mulva ismét a főkancellári termekben fordul meg a főtisztelendő ur. De ki írja le álmétkodását, midőn a kancellár urtól ezen nagy ingerültségben mondott szavakat hallja: „csak a 47-ki uton boldogulhatni; azt hiszik már meg van a 48? a ministerium soha sem fog megadatni.“

A roszt világ ez ellenmondást következőképen kommentálja:

Azon ebéd napjaiban ő excellentiája kizárólag Laguerronièrèjével társalgott, reggtől estig. Innen a 48-as hangulat. De néhány nap mulva Pestről egy, a 47-es zászlót lobogtató, azaz akarom mondani zsebében hordozó államférfi jött föl, és több napokig erőlyesen ostromolta a kancellár fiúleit a

48-ki politika és 48-ki törvények és 48-as emberek elleni philippikákkal. Si non e vero — de igaz lehetne.

Ennélfogva azt tartom, igen jó, hogy excellentiája Nógrád megyébe került. Ott reméllem, nem fog akadni ember, ki negyvennyolcas érzületében megtántorítani akarná!

Gróf Forgách Ágoston,

cimz. püspök, Esztergom megye főispáni helyettese.

Halvány csontos arc, mély fekete szemekkel, ascetai árnyalattal.

De ő korántsem asceta, sőt gyakorlati világ embere; gavallér — reverendában.

Politikai képességek mint magyar mágnással, mintegy vele születtek. A magyar közérzülettel érez, s a magyar politikai sakk-tudományt érti. Jó szónok, erős hanggal s önálló észjárással; — gondos administrator, ritka tapintattal s tevékenységgel. — De minden pénzügy-ministeri hivatás nélkül.

Jankovics László,

Somogy megye „örökös“ főispánja, a midőn tudniillik Somogynak főispánja van, és nem Komitats-Vorstandja.

Küljelenése, termete, modora, becstületessége — ős magyar jellegű, modern társas miveltiséggel és eszélylyel egyesülve.

Ős ékesszólása táblabirói zamatu, humoristikus élccel, s a kor uralta eszmékkal.

Politikája őseink józan politikája, mely enged és nem enged — mindig a maga helyén.

Aristokrata földbirtokos, helyzeténél fogva: — de a ki érti az ipar, a munka és tudomány polgárosító horderejét.

A legnépszerűbb ember Somogyban, Somsich Pál kegyes engedelmével legyen mondva.

Gróf Szécsen Antal.

1853-ban volt, (ki hitte volna akkor, hogy hét év múlva rá miniser lesz?) midőn a gmundeni tó nagyszerű panoramájánál találkozáván, panaszkodott, hogy nincs már alkalom gyakorolni a magyar szónoklatot, nem lévén nyilvános élet, — s maholnap elfeledjük nyelvtínket.

Attól tartok, az általan ő nagyméltóságának a baja, hogy csaknem kizárólag oly régiókban mozog, hol nem csak németül beszélnek (a mi még nem halálos vétek) — hanem a mi sajnosabb: nem magyarul gondolkoznak.

Nem lehet tagadni, hogy e körökben ő excellentiája szellemmel és erélylyel küzd az ország és nemzet érdekeiért; és ő is egyike „nemzeti diplomatáinknak“ kik a haza határán túl képviselik annak ügyét magas és döntő körökben; hanem persze úgy, a mint az ő egyedisége ezen ügyet fölfogja.

Hiszen igaz, hogy nem nagy gyönyörűség a pipafüst és monoton cigányzene kísérete kissé rüpkzamatú hazai közvéleményt in loco tanulmányozni; de kik ellenkezőleg csak az exclusiv salonokban vélik készülni a világtörténetet: — előbb utóbb rájönnek arra, hogy — hatástalanok lefelé;

mert a közvélemény mozzanatait becsmérve korszakunk egyik főtenyezőjét kihagyják a számitásból... és midőn észreveszik, hogy a nemzet — hiedelmök ellenére — többre vagy más felé irányozza vágyait s igényeit: — akkor izgalomba jönnek, — s haragukban készek volnának a nemzetet akarata ellen is boldogítani saját subjectiv menyországukkal...

Szécsen Antal egyéniségében túlnyomó az aristocratiai öntudat; modorában, létformáiban kivívó a bécsi főfő salon-nevelés. Finom ember, ki- nek első benyomása tán nem vonzó; de változatos eleven társalgása által megnyerő. Mert ő ép oly szóbő, a mily szellemdús. De mig elmédet foglalkodtatja: szivedet hidegen hagyja.

Elméjének sajátja nem annyira a mélység, a soká háborgott s önmagukat leküzdött eszmék vég-eredménye: mint inkább a könnyü fölfogás, s a meglevő, veleszületett eszmekörben való magas nivelttség. Ő a legszellemgazdagabb — korlátolt ember. Színezetben, változatosságban, termékeny- ségben kimerithetlen; de productumai mind azon egy természeti osztályhoz tartozók.

Szécsen Antalnak politikai, elméleti s gyakorlati készütsége és tehetségei nagyok. Azaz — hogy még ezzel keveset mondtam. Ő tündöklő fényes szónoki s parlamenti talentom. Túláradó discou- reur, választékos előadással; rögtönző debater, nagy lélekéberséggel, s benső tüsszel. Ő a világ bármely

parlamentjének bármely időben első rangu egyéniségei közé tartoznék.

Hogy hazánkra nézve tidvhozók legyenek államférfiui tehetségei, többet kellene forognia a hazai légkörben. Mi nagyon tudatlanok, szűk látókörűek lehetünk, megengedem; hanem valamit még is tanulhatna köztünk: ha egyebet nem, legalább azt: miképen kelljen bánni velünk?

Mit mondjak még? . . valami ugyanis nyomja még szívemet . . félek, félek — hogy ennyi ész és jóakarát — a hazára nézve mégis meddő marad.

Miért?

Mert . . a doctrinairismust meddőnek tartom, akár liberalis, akár conservativ árnyalatú legyen az.

Pedig Szécsen: conservativ doctrinair; ki az ellenkező eszméket és elveket érti ugyan, mert tanulmányozta; de nem tud méltányos lenni irántuk. Saját egyéni szempontján túlemelkedést — ő elvi hűtlenségnek tartana.

Annyi bizonyos, hogy ő excellentiája szemében még az én hires pecsovicsságom is bizonyos democratico-cinico-radicalis színezettel bír.

Au fond — igaza lehet. Én nem haragszom e kritikáért; sajnálnám ha ő haragudnék az enyimért.

Nem hagyhatom itt érintetlenül, hogy általán a nemzet érintetem diplomatáinak észleléseim szert az a gyöngesége, hogy maguk jobban félnek a nemzettől, s az ország-alkotmány valódi érvnyülésétől — a németeknél.

Tegyétek kezöket szivökre, mily helyzetben vannak hat év óta? . . .

Félnek a ministeri intézménytől, félnek azon párttól s azon férfaktól, kik ellenmondhatlanul tetteg vezetik a nemzetet, kik uralkodnak az országban a közvélemény által, s döntő befolyást gyakorolnak a socialis téren összeköttetések által, és kik nélkül effective nem lehet kormányozni csak absolutistice. S mert ezektől félnek: minden diplomatizálásuk meddő, s ezért — ha megbuktatják is az egyik Bachot vagy Schmerlinget — újra meg újra más és más Bach-Schmerlingekre szorulnak . . mert nem tudnak szövetséget kötni a magyar liberalis (sit venia verbo) „liberalis“ párttal — azért kell természet ellenes szövetségekbe bocsátkozniok, melyekben maguk is utóvégre ki-játszatnak.

Nem keresem, hogy ezt miért nem teszik vagy nem tehetik: hanem — ha csekélységem azon körhöz tartoznék, melyeknek alkalmuk van az eldöntő „Urral“ érintkezhetni, minden diplomati-zálásom abban állott volna rég, hogy tiszteletteljesen lépve eléje, így szólnék:

„Fölséges Uram! nem csak a kötelesség ridegségével, hanem a szeretet rajongásával készek

vagyunk föláldozni magunkat Érted, mert Benned a haza ügyeért áldoznók föl magunkat; de ne tör-ténjék az minden haszon és eredmény nélkül. Pedig ezen uton siker nélkül vesztegetjük el erőnket s azon fölült polgári jó hirtünket, nevünket. A nemzet rögeszméje a ministerium, azt nem beszéli ki belőle senki. Nevezdél uram ministeriumot, akkor X. Y. Z. U. V. urak is, kiket a nemzet ha nem is vakon, de csaknem vakon követ, beállnak a kormányba, vagy készek kezét nyújtani annak; s velök tán az állam végrendezésében könnyebben boldogulunk, mintsem hogy ha folyvást a könnyű ellenzés szerepében hagyjuk őket paradirozni, — melyben ugyan cselekvésre képtelenek; de mindent akadályozni elég erősek.

„Nem rossz emberek ám azok sem. Liberalisoknak tartják magukat. Ne hidd, Uram! Csak oly liberalisok lesznek, ha kormányra jutnak, mint mi!“ Ilyenformán szólnék jó Urunkhoz.

Ő Fölségén nem múlik. Ő Fölsége mióta az alkotmányos kormányzat terére lépett, sőt februar 26. óta is, ezen alkotmányon jelentékenyen túlmenő engedményeket adott a népképviseletnek; s minden alkotmányos rendszabályt aláírt, s minden alkotmányos formát megtartott. Ő Fölsége nem fogna ily tanácsra megdöbbsenni.

Igen, de azt mondják: „ministerium veszedelmes kísérlet!“ C'est selon . . . tetszik érteni?

De legrosszabb esetben is mennyivel lett volna veszedelmesebb, mint volt a február 26-ki kísérlet?

Öt év alatt abból sem vált volna több rosz. Talán valami jobb is vált volna belőle . .

Azt is mondják: „ha a Deákpart fejeit nevezik is ki ministereknek . . félév alatt lejárják magukat! népszerűtlenek lesznek!“

Ez valószínű. De:

Annál jobb.

Bebizonyúl kormányzati képtelenségök, s vége lesz a varázsnak, mely a nemzetet fogva tartja; és akkor Széchen és „a nemzet diplomatái“ okvetlenül több sikerrel fogják a kormánypálcát ujra kezökbe venni, mint 1860-ban!

Ah de mindez egy humorista dilettantismusa — idealismusa — cynismusa — észficamodizmusa — . . . jobban értik ezt az excellentissimusok! Faxit Deus!

Gróf Zichy Ödön,

Azaz hogy — Edmund.

Ha Szécsen a nemzet diplomatája, Zichy Edmund a nemzet financierje Bécsben.

Több haszna van-e neki szerepéből, mint Szécsennek? nem tudom. A hazának kevesebb. Hazafiui vasutvállalataiban régóta — bizunk.

De a bécsiek is hozzá szoktak már alihoz, hogy nincs s nem is keletkezhetik már semmiféle pénzvállalat, bank vagy vasút, Securitas Calamitas viszonzbiztosító társulat, s zálog-ki-nem-váltó bank, melynek gr. Zichy Edmund ne volna Grün-derje s Verwaltungsathja.

A bécsi földhitelintézet igazgatóságának is tagja.

Csak a magyar földhitelintézetnek nem tagja. Elvből. Azt mondja „impraktikus a kezelése.“ Ezt absolute nem is tagadhatni. Lépjön be ő tehát s reformálja.

Ő — az egykori Adonis — ma is meglepő természetű s arcú férfiú. Szép nagy szőke fő, hatalmas vonásokkal. Aristocratiai gőg jól áll arcához. De nem természete. Ellenkezőleg a gróf igen leereszkedő. Bécsi bankár- és művészkörök dicsekhetnek otthonságával.

Gróf Barkóczy János.

Annyira dicsérnem, hogy ő excellentiája megelégednék velem, lehetetlen; mert azt mondaná a világ, hogy hizelegtem. Ámbár tudom, nem adna érte semmit. Sokkal jobb financier.

Bírálni, vagy jellemezni szintén nem járja, mert:

Gróf Barkóczy János, mint ember és mint politikus egyaránt puskaporos hordó.

Az én tollam pedig neki — égő kanóc.

Tehát — drei Schritt vom Leib.

Hanem annyit dicsőségére mégis el nem hallgathatok, hogy mint tetterős conservatívnek: a Pesti Hirnök organuma; sőt ismert bőkezűségénél fogva e lapra még — praenumerál is.

Gróf Eszterházy Mór,

tárca nélküli minister, v. b. t. tanácsos.

Ő excellentiája legjobb szeretné, ha a publikum, s első rendben az ujságírók nem is tudnák hogy ő a világon van.

Nem azért mintha az volna elve: „bene vixit qui bene latuit,“ hanem mert nem a forum az ő munkásságának honos tere, hanem a cabinet. A hiúságnak pedig nem azon nemével bir, melyet utcai ovatiók s journalisták hizelgése elégitnek ki.

Ellenben ebbeli közönye igen könnyen elviselhetővé tette neki a „szabadelmű“ bécsi lapok azon vastag kritikáit is, melyekkel őt a Schmerling ministerium lelépte óta megtisztelték . . . előbb úgy látszik észre sem vették ő excellentiáját, és alig tudták hogy létezik . . .

Egyébiránt ministerek is így jártak vele . . . oly teljesen sikerült ő excellentiájának magát szerényen megvonni.

Azt mondják a Schmerling korszak alatt ritkán szólt a ministeri tanácsban; utolsó időben soha. Hallgatva ült az asztal végén. Minister collegái nem látszattak sejteni is hogy Eszterházy nem csak név, hanem — tehetség is.

Azonban egy két symptoma még is elárulá-
rula őt; s így történt hogy:

Midőn már Forgách kancellárt is elnyelte a
februári moloch: — Eszterházy eltávolítása nyomta
még egyedül a „liberalis“ sziveket; mert Eszter-
házy magyar volt, s egyszerre csak az mondatott
róla, hogy — ő tulajdonkép az anti-februári gon-
dolat a cabinetben s így Forgách elbocsáttatásá-
val még semmi sincs megnyerve.

Minden megtörtént tehát az illetők részéről
a legilletékesebbnél, hogy a salus reipublicae és
gróf Eszterházy egybeférhetlensége kellő napfénybe
helyeztessék; s már alig volt kétség az iránt, hogy
gróf Eszterházy is követni fogja magyar elődeit
az enyészetbe.

Ez időben történt vala, mint a státus-adomák
chronikája beszéli, hogy ő fölsége előülése alatt mi-
nisteri tanács tartatott; Eszterházy tartósb beteges-
kedés után első izben, s oly későn jött, midőn már a
tanács ült. Midőn a terembe lépett ő fölsége eléje
menni kegyeskedett, s mind két kezét megfogván,
mondá: „Hozta Isten kedves Eszterházy, örülök
önt ismét láthatni.“ A többi ministerek elámul-
tak. Eszterházy pedig szerényen ült le az asztal
végére.

Ha ezen adoma nem igaz: legalább jól
hangzik.

Annyi igaz, hogy mióta Forgách kancellár
lelépett, Eszterházy gróf be nem tette lábát a
a magyar kancellária épületébe, csak azon napon

ismét, melyben Majláth György foglalta el ezen főhivatalt.

A miből az a tanulság hogy Eszterházy nem csak diplomata, hanem éreztetni is szokta, mit tart az emberekről s dolgokról.

Eszterházy Mór az ötven körül levő, alacsony termetű, gyöngéd alkatú, átszellemült arcú férfiú. Borotvált ajkairól, magas homlokáról, gondolatdús szemeiről itélve — tudós tanárnak vélnéd; — hanem keresetlen nagy úri modora utba igazit.

Szellemdús ember, magas szempontokon álló, s igy tágas látkörrel. A történet tanulságán kívül ismeri az europai udvarokat, az azokat mozgató érdekeket, s érzelmeket; be van avatva korunk történetének titkos rugóiba, — mint annak nyilvános tényezői, a század törekvései, s a modern eszmék nem idegenek előtte. Nem becsüli túl, de tán kissé becsméri ezeket.

Ő messzeható conceptiókra képes államférfi s terveiben az előre látott napi események hullámzásai által nem hagyja magát megzavartatni. „A birodalmi tanácsnak le kell élnie önmagát“ mondá ő excellentiája még 1862-ben! És a birodalmi tanács leélte magát.

Általán ő inkább passiv, — eszméiben s célzataiban kitartó, a cselekvést szívesen halasztó. Hajlandó a dolgokat menni hagyni, s nem barátja nyugtalan tevékenységnek. E tulajdonságot általában a legokosabb emberekben fedeztem föl. És ebben Deákkal is találkozok.

Valóban bármi hatalmas legyen az ember, nem kell hinnie, hogy tőle, tevékenységétől függ minden. Sokat kell érni, fejlődni hagyni. Sokszor egyetlen — habár lusta szövetségesünk: az idő.

Legitim politika, — önfömládozó hűség a dynastia iránt, s a nemzet törvényes jogának tisztelete: e legitim politika nála nem tan, melyet magára okoskodott, hanem vér és velő, — *ideae in natae*.

Ilyennek látszik nekem gróf Eszterházy Mór.

Azon talapzatot, melyen Eszterházy Mór áll, nem rajzoltam magasabbnak, mint sem az valójában.

Oly magas az, hogy csaknem félek, ő excelsentiája madár-távolatból nézi hazai állapotainkat, s így nem eléggé veszi ki azon miriád parányokat, mik épen mennyiségüknel fogva ellenállhatlanul hatnak . . mik magukban sem nem dicséretesek, sem nem kárhuzatosak, de okvetlen számításba veendőök, mert öszvegök képezi azon inponderabilis valamit, mit közérzületnek, közvéleménynek nevezünk.

Ezt részünkről sajnálhóök, mert a sikert bálványozó történeaszet is csak úgy fogja Eszterházy

Mór nevét a nagy államférfiak sorában örökíteni, ha eddigi negatív vivmányain kívül — Magyarország tetteleges kibékítésére is fog utallhatni: a mi pedig a nemzet ellenére nem, de — sőt a nemzet nélkül sem — fog valósulhatni.

Radnótfáy Sámuel.

Udvari tanácsos, erdélyi regalista, a nemzeti színház intendánsa.

A napi sajtóval állandó harcban, a miért is reggelire megeszik néhány ujdondászt, délben egy ducát tárcairót s szini referenst, vacsorára egy sereg mindennemű „skriblert“, mint ő általában az írókat nevezni szokta.

Ősz hajú, fehér bajúszu nagy fej, egészséges jó arc, félig táblabirói, félig nyugalmazott huszárezredesi jelenség. Eleven mozgékony fiatal öreg úr, és udvarias modorú — kivéve a skriblerek irányában.

A mágnások azt beszélnek róla, hogy minap midőn a horvátügyi bizottmány választatott — tévedésből Csepregit és Szigligetit irta a szavazati cédulára.

Csernyus Andor,

Baranya-megye főispánja.

Nincs ugyan a góthai naptárban, hanem az aristokrátiához számítjuk. Az nekünk nem kerül semmibe, neki nyilvánvaló örömet okoz. Igénye női ágról szól. Anya grófnő.

Arról ugyan most hallgatni illenék, de a történet birodalmába tartozik, hogy Bach-Goluchowsky-Vay-Forgách alatt hivatalnok vala, s von der Pique auf — helytartósági tanácsossá emelkedett, s ennyiből a bürokráciához számítanók, ha malitia nem fogna lenni.

Házassága által a vagyonos bourgeoisievel függ össze.

Herimannus Cicius, toast-halhatlanított kancellár kinevezte főispánnak. Majláth meghagyta.

Mind ezeket összevéve Csernyus Andor természetyszerű átmenetet képez a beamter-főispánok-ról a valóságosakra, s az összekötő kapcsolatot képezi köztük.

Egyébiránt tetszetős egyénisége könnyű véralkanta, a gyors fölfogás fölületességével bíró elméje — a földi szerencse ezen elemei — őt hasznossá teszik a kormányra nézve, s kedvelté a közigazgatási teréhez tartozó közönségnél.

Gróf Festetics Leo.

Valami merész politikai tervvel kell teherben lennie.

Legalább az új aera óta folyvást nagy (ministeri) tárcával hóna alatt látható a főfő kormányférfiak előszobáiban.

Mi ezt ambitionak, sokan hiúságnak tulajdonítják.

Azonban avatottabb férfiak, kiknek szerencsésük van a gróf jeles képzettségét ismerni, s titkaiba avatva lenni, — azt állítják hogy nem államiratok, vagy diplomatai nóták, miket a gróf tárcájában hord, — hanem zene-kóták.

Such is life!

Majláth György.

Királyi udvari kancellár, v. b. t. t.

E gyűjtemény végére hagytam őt, — kit akárhova tegyünk, nem utolsó ember.

A középnel valamivel alacsonyabb, de erős izomú termet. Rövid nyakon jókora fej, kemény homlokkal, fiasco hajzattal, rövidre nyírt kerek szakállal. Gömbülű napbarnított arc, jó tatár-magyar pofacsontokkal, zárt ajkakkal.

Ez arc ritkán nyájas, inkább kesernyés; nem annyira epés, mint haragos; erőteljes erély kinyomatóval. Gondolkodó, lélekteljes, sötét szemek, melyek lángot vetnek ha megmelegszik.

Könnyebb külsejét leírni, mint bensőjét.

Ő a legkevésbé hiú államférfiú. Eszméivel tündökölni, azokat másba bele beszélni nem szokása.

Mint van nagy hangú tenorista ki jó ideig énekel, s csak aztán jó meg igazi hangja, midőn már más elrekedt: — úgy ő félóráig beszélget veled, azaz téged hágy beszélni ha tudsz; s csak mikor már kétségbeestél monologod mikénti folytatása fölött, akkor kezd beszélni. Végre — neki melegedett! s akkor szikrázik szelleme.

Azt mondják e szófukarságának ellensúlyozása végett húzta maga után Bartalt.

De ha fölöslegest nem mond: üres ígéreteket sem tesz; s terveket mikről előre tudni, hogy szappanbuborékok, nem kohol.

Abban a mit mond, józan tiszta ész, az igaznak egéséges magva, s bizonyos positivitás található.

Dicsérni nem szokása. A kritikában erős.

Makacsságban vetekednék Guizot-val.

E tulajdonok vegyülete észlelhető benne mint szónokban is.

Velős és férfias zamatú szónoklata ámbár nem lapidáris, hanem fölösleges cifraság nélküli; nem bő hanem tömör. Beszéde nem filigrán, hanem üntött érc. Phrasissal ritkán él, hanem ha egéséges-sel, s találóval. Néha élcet is röppent, s azt keserü mosolylyal kíséri. Némi gúny, s az ellenkező vélemény megvetése, diplomatailag elfödve, de mégis kiérezhető.

Nem provocál; de kihíva helyt áll. Rögtönzésben erős; ámbár nem gyors észjáratú; hanem elméje azon nemű, melyet ösztönözni, s ellenmondással ingerelni kell, hogy teljes tevékenységre ébredjen; — s egész tehetségét kifejtse.

Akkor tüzel; tüzbe hoz; és — meggyőz. — Sőt legyőz.

Mindenből a mit mond, kivehető, hogy miveltsége s olvasottsága inkább classikai, és solid; semmint szellemeskedő, vagy modern fölületelkedő.

Hanem mit törődik mindezzel tisztelt tábla-bíró ur, úgy e bár? Csak azt szeretné hogy megmondjam: vajjon Majláth 48-as e? vagy 47-es? Ministeriumot akar e? vagy tudom is én mit?

Mert hiában — hanem ez már nálunk úgy van, hogy máskép nem is osztályozzák az embert. 47 vagy 48! Friss Vogel — oder stirb!

Hanem ha a tisztelt olvasó netalán azért vette volna meg e haszontalan könyvet hogy belőle megtudandja vajjon Majláth 48-as e vagy nem? — akkor csak tessék a kiadóhoz menni, s tőle visszakérni a két ftot: mert e részben meg kell vallanom, oly tudatlan vagyok mint a ma született gyerek. A spanyol inquisitio pedig nem áll rendelkezésemre.

Ő excellentiája, miként már megjegyzém, nem szokta, mint Metternich öreg korában tevé, fűnek fának hoszan bőven fejtegetni hogy ő mit gondol és mik szándokai? és milyen bölcsesség az a mit ő gondol, akart és még akar!

Ő a mi sphinxünk; s a maga nemében nem áll messze a szajnai sphinx mögött; s valóban mulatságos, ha journalisták, s nem journalisták, hanem magasabb fajú politizáló állatok ő excellentiájából valamit kicsalni megkísérlik. Némelyik e célból meglehetősen vargabetűt tón: „azt beszélük“ — vagy „a mai lapok azt írják hogy a kormány . . . vagy excellentiád ezt azt s így úgy?“

„Igennn?“ válaszolja ő excellentiája. Hanem a három nnn-nél úgy meg áll, mint a kő-

fal. E kőfal elől aztán a kíváncsi kérdezőgató visszafordul, s annyit tud mint az előtt.

Mint politikusról, mint államférfiről szólni akarva róla, országos és nemzeti nyomoruságunk égető érzete szállja meg lelkemet . . mert valóban nincs ország a földkerekségén hol annyi magas tehetség oly meddő körben emésztené föl önmagát, mint hazánkban.

Ha ki a fölső bizalommal nem dicsekedhetik — meddő ellenzék szerepe jut neki.

Kit fölső bizalom — elkésetten — kormányra hív, — a bizalmatlanság alól teszi meddővé legjobbra irányozott törekvéseit.

És a politika, státusférfiúi ildom — mire van irányozva, kényszerűleg . . ? talán mint más polgárosult államokban az anyagi vagy erkölcsi jobb lét ezen vagy azon eszközei közül való választásra ?

Nem. Mi még mindig mint a vadonban bolyongó, vagy mint a még társadalomba nem lépett s természeti állapotok közt létező ember élete föntartására s védelmére van utalva, — a lét és nem lét kérdésének stadiumában veszteglünk; — oly vegyes házasságban, melyben a két fél egymás vallása iránt sem tudott compromissunra jutni . . s sem együtt élni sem elválni nem bír.

Ki ily viszonyok közt politikus, ki a státusférfiú nevére érdemes, hol ily állapotok közt az illő mérv ennek megítélésére ?

-Mi egy lotteria előtt állunk. A legnagyobb politikai lángelme holnap kudarcot vallhat; s az ország és birodalom legostobább fickója lehet a helyzet urává.

A mi a legegyszerűbb, a legokosabb: talán lehetetlen.

A mi hihetlen, és positiv örültség: talán az fog történni.

Boldogok a kik a napi politika jelszavaival hadonázva azt hiszik hogy ők komoly historiai csatát vivnak.

Majláth államférfiúi célzatait fejtse meg a jövő, azoknak helyességétől ítéljük majd mi, — vagy ha szerencséje van — utódaink a siker után.

Hogy kitünő országlári capacitás, arról tanuskodik multja.

Ő fiatal ember létére — solid tulajdonai által tünt ki már alkotmányos küzdelmeink azon korszakában, mely kiváló talentumokban nem volt szegény. Érettebb volt ő akkor is sok öregnél.

Ha például a nemzetiségi kérdésben az ő fölfogása az elbizakodottság mérséklésére, az elkapatott közérzület helyreigazítására még hathatott volna: nem éltük volna meg később a Horvátországgali viszályt; vagy az legalább oly mérgeggé el nem fajul vala.

Majláthot kitünőn jellemző tulajdon: a bon sens; a józan ítélet; a quid valeant humeri, és a lehetőnek mérlegre vetése. Ha combinatiói talán

nem oly messze számítottak vagy nem képeznek oly széles kört, mint Eszterháznak tulajdonítani véltem: hanem az szabatosabban lesz körülírva, s positiv számokkal kitöltve.

Majláthnál mélyebben gondolkodó Eszterházy; s egészben mint a részletekben tevékenyebb Senyey; de a cselekvésben viszont ő a legtöbb esetben határozottabb ama két államférfinál.

Gróf Pálffy József.

Attól félek, ha leírom ő méltóságát — magára veszi a mit mondok ő excellentiája az altábornagy, Móric gróf. Annyira hasonlítanak egymáshoz, szikármagas testalkatban, hosszú arcban, magasan aristokratikus nasalekben, szóval mindenben, de legkivált — a túlzás természetében.

A mi az egyik a conservatismusban: az a másik az ellenzékiiségben. A természet bennök mind a két irányban — das Höchste geleistet!

G. Pálffy József egész életében ellenzéki volt; ma is az. Ennyit mondhatunk róla, a legtisztább akarattal. Többet nem, a legnagyobb malitiával sem.

Báró Splényi Henrik.

A fehérvári hazafiság gyúpontja.

Ugy látszik, sokat kell tarokkozni azon az unalmas Fehérváron, mert még beszédében is tarok-styllel él; „nem akar az alsó háznak contrát mondani“ mi t. i. törtémi fogna, hogy ha a fölsótábla el nem fogadná a föliratot.

Félek én az ily pagat ultimo politikától, mert az annyit tesz — hogy utóljára is mi fizetjük meg a költségeket.

Egyébiránt jó folyékonyan beszél, oly hangon, melyben a legkevesebb mágnási . . affectatio sem található.

Gróf Szirmay Ferenc.

Beszédéből ezeket jegyzé ki egy míkedvelő gyorsíró:

„Az inség ólom szárnyai alatt tespedő népség..“

„Az opportunítás firmája alatt sovárgó terrorismus tétlensége..“

„A szent köteleség elutasíthatlan terhével járó nehézségek bonyodalma..“

Ilyen stylllel az ember csak mint ellenzéki boldogulhat nálunk.

Báró Meznil Victor.

Quantum potes, tantum aude.

A király tanácsosait szidni — ez nem mesterség.

Besser machen!

Pensiflage Vagydelkőse.

Márki*) Kákay Aranyos

beszéde az april 18-diki ülésben.

Méltóságos főrendek!

Ha véletlenül kizárólag önmagamról s az általam viselt dolgokról találok beszélni, méltóztassék azt kegyesen elnézni. Minthogy engem — ámbár őszülök is, kopaszodom is — még nem ismer a méltóságos tábla, — s nem tudja az ország minden körülmények közt, mily rendületlenül ragaszkodom meggyőződésimhez, — meggyőződésimhez mondtam, mert nekem egyszerre több is szokott lenni: meg nem állhatom, hogy némely dolgokat a világhistória titkos műhelyéből ki ne beszéljek, ha mindjárt azok véletlenül személyemre vonatkoznak is.

Igaz, méltóságos főrendek, hogy én még gyermek voltam, tán 1823-ban, midőn némely mai excellentiás hazafi nagy pecsovics volt már; s ámbár a rossz világ azt mondja tán, hogy én se vagyok jobb a Deákné vásznánál, — mégis nagy vigasztalásomra szolgál itt elmondhatnom, hogy előttem, velem és utánnam is nem egy tagja a háznak

Értsd: marquis.

mártotta be tollát oly tintába, mely nem volt — háromszíntű.

Mint tudják a méltóságos főrendek, én 1860-ban nagy tüzet gyújtottam. Ámbár mások szerint én már csak a kész tűzhöz hivatam kuktálkodni; mely alkalommal igaz kissé megégettem a kezem.

Hanem könnyü most azoknak, kik utánam jöttek; mert azóta elaludt a tűz; tehát nem is az ő érdemök ha nem égetik meg a körmüket. — Reméllem e humoristikai fordulatokért nem fog a nagymlgú elnök rendre utasítani? (Különös mosolyban elhaló fölsőházi szelid kacaj.)

Különben is nem arról kell megítélni az embert, hogy mit tett? hanem arról, hogy mit — nem tett?

Igy példának okáért most utólag ugyan megvallom, kissé röstellem e tárgyat érinteni, mert nem tartozik az uralkodó tónushoz; hanem a história mindent följegyezvén a mi nem történt is, — és mivel a vénasszony-férfiak sokat beszélnek kivált e féle kabineti kamarillai titkokról — elmondom én viszonyomat . . . de előbb vessenek körösztöt az urak e név hallatára . . . értem Schmerling urral való viszonyomat. (Borzadály suhog végig a ház minden zúgában.)

Mi egy időben, nevensenek méltóságos urak, baráti frigyre léptünk. Amolyan diplomatikus barátságra. Mind a ketten egymást akartuk használni; csak az volt a kérdés, ki fogja a másikat elhasználni.

Igy keletkezett a „Bécsi mézesmadzag“ című hirlap.

Igen kétes színű situációba jövök; öntudatom tiszta volt; de a vaskalaposok előtt compromittáltam magamat. A haza javát akartam előmozdítani, — de az a megyei hangulat!! Jó tanácsokat adtam, melyek még mai napság is okosoknak bizonyulnának; de a gyanúsított erény mindörökre hatástalan.

Azonban képzeljék mlgos főrendek, Schmerling urnak e negativ eredmény nem volt elég.

Valamelyik szép aprilisi reggelen magához hivat.

Belépek az államministerium jól ismert pompás előtermeibe, azokat telve találom — pléhgalléros alkotmányos beamterekkel, ruthén püspökökkel, szász atyafiakkal, patentalis superintendensekkel s roskedvű erdélyi Reichsrathokkal.

E fényes koldulók bámulatára engem kis embert rögtön bevezetnek ő excellentiája kabinetjébe, s ő excellentiája komolyan így szól:

„Herr von Kákay, ön nem tesz értem semmit. Ön nem ir a februári alkotmány mellett! (Elpirultam, mint a kit rajta kapnak.) Igaz, hogy ön a multkor azt irta rólam: jeder Zoll ein Mann; de bizza ön e kérdés elhatározását az asszonyokra. Most az actio ideje áll be.

„Tessék leülni s gyűjtsen rá! Apropos, ön szereti a jó szivart; — elrendeltem, hogy önnek a dispositionsfondból vegyenek száz darab non

plus ultra Regalia los februaajos di Rixrathos-félét; igen jó a „baitz“-ja;... hanem térjünk a dologra:

„Uram, a haza, vagyis a februári alkotmány ügyei mindinkább bonyolulnak. Nagy zavarban vagyok. Elnyeltem Erdélyt, hanem e pikáns ételre nem győzők eleget inni. Inomisse szükséges, hogy a magyarok is ki-, illetőleg berukkoljanak. Azt tudja ön, hogy én mindig rokonszenveztem e büszke nemzettel; s én nem törődöm uram autonómijukkal; járjanak magyar nadrágban a világ végéig. Ime tehát, itt közlök önnel egy cikket, melyben fölhívjuk a magyarokat, hogy stante pede vagy négy kézláb jöjjenek be a Reichsrathba, különben elosztom, fosztom, felosztom országukat s minden perepútyukat. E cikket ön aláírása alatt adja ki a Bécsi mézesmadzagban.“

Erre, méltóságos főrendek, föllázdtt bennem ős magyar hazafiságom minden porcikája.

„Uram — felelém én, ha mindjárt a schwechati sörházba záratsz is collegáimmal, — de mit is mondok: „inkább vágják le jobb kezemet, semhogy aláírjam ezt a vezércikket“ — mondám büszkén, mint római patricius várva a csúf gallus halálos csapását.

Schmerling ur hahotára fakadt. „Ugyan ne nevettesse ki magát, mondá végre; hiszen irt ön már olyan vezércikkeket alá, hogy — egygyel több vagy kevesebb — a blamage már nem lesz nagyobb. Ön talán még népszerűvé akar lenni otthon, népszerűbb Deáknál?“

„De uram, a hazafiui érület, multam . . .“

„Ugyan kérem, vágott szavamba, hagyja e pathost, ön a ki még minden pártot à la fin du compte kinevetett, hagyjuk ezt. Hanem beszéljünk komolyan.“

„Uram!“

„Volt idő, midőn ön dicsérte az én februári alkotmányomat, s azt mondta, hogy a magyarok büszkék lesznek az én színházam coulissái közt szerepelhetni.“

„No igen, de azt csak in camera caritatis mondtam volt. Nyilván soha sem dicsértem én az ön februáriusát. Sőt szidtam.“

„Nem értem uram. A ki át mondott, annak bét is kell mondania!“

„Ah bas, dehogy kell; viszonzám én; kiváló embereknek szabad át mondani bé nélkül is uram. Sőt bét mondani s az át tagadni . . . ha a haza szent ügye (Nem végezhettem be.)

Ő excellentiája roppant fölindulásba jött. Mérge sen váltunk el, s rögtön megiratta nekem a Laufzettlit.

De mielőtt aláírhatta volna — aláírták az ő elbocsáttatását.

Igy áldoztam föl én, méltóságos főrendek száz darab los februajos regaliát a hazai törvények iránti rendületlen hűségemnek, s olyan időben — mikor senki sem álmodta volna rólam e hős tettet.

A mi már most a szőnyegen forgó tárgyat illeti, vajjon a fölirat ad acta tétessék-e, vagy ab-

ből fidibuszt csináljunk: ez az én államférfiui magaslatomról jóformán közönyös. Az én politikám abból áll, hogy az ördög — majd mit mondtam — vigye el a németet; s akkor meg lesz oldva a közös ügyek kérdése is.

Roppantó éljenek.

És gúnykacaj a pokolban.

IX.

Búcsú a muzeumtól.

Ez volt e könyvecske utolsó fejezetének föliratául szánva, — azon hitben hogy a képviselőházzal magam is búcsút veendek a muzeum diszteremétől.

Azonban később tudám meg, hogy azt a főrendek foglalták el. De sőt a képviselő-ház megint visszament maga is a muzeumba.

Csak ebben valami „omen“ ne lappangjon, valami fátum — mondanám ha Szentkirályi volnék.

Az a muzeumi politika eddig mi jót sem hozott a nemzetre. És kezdek félni hogy nemzetem már soha sem jó ki a muzeumból — az életre.

„Mit akar ön ezzel mondani?“

Senmit uram. Vannak dolgok miket nem lehet magyarázni; csak érezni.

„Lirum lárum! Általán mit akart ön elérni ezzel a könyvvel? hova célozott? csak bírálni, s

pedig mindenkit? és minden párt legkiválóbb embereit korholni? minden párt-álláspontot hiányosnak találni?”

„Ez azon kritika, melyre Lamartine mondá: la puissance des impuissants!”

„Tessék megmondani, mit gondol ön? mit tenne ön, ha tehetne? s mit tegyenek azok, a kiknek a tettkör jutott.”

Igy szól hozzám, szinte látom, némely me-rev komoly ur, ki nem ért tréfát.

Legalázatosabb szolgálja! Ön programot akar, brochure-t.. melyet asztal alá dobhasson, mint a „Csonka miniszterium“-ot, s más egyéb megoldási csonka kísérleteket.. miket ma nem is vesz már senki! Irjon a kinek tetszik. Én nem akarok magam fölött neveltetni; inkább mások fölött.

„Tehát csak üres rakéták, hiábavaló élceskedés vagy malitiosus megjegyzések, hanswurstiád..?”

Ez a fölfogástól függ, uram.

„Tudja-e mit fognak szólni munkájáról?”

Naiv kérdés! — hát hallotta-e már hogy a kinek tyukszemére toppant valaki a sarkával — azt mondta volna: „ezer köszönet!” vagy „ah ön kedves!”

Egyébiránt a mi a hirlapokat illeti azt én előre megmondhatom:

A Pesti Napló azt fogja mondani: „frivol fölfogás lengi át az egészszet; a dicső ministeri intézményben nem lát egyebet mint — a nemzet rögeszméjét.”

A Hon azt mondandja olvasatlanúl: „dicséri a kormány-férfiakat, magasztalja a conservativeket, gyalázza az ellenzékiet; leteszi a képviselő-házat, dicsőíti a mágnásokat.“

Az „Idők tanuja“ egy dézsa epét öntend ki e könyvre; és „demokratismus, szabad kőművesség, s keresztény ellenesség“ lesz a legszelidebb vád, melylyel megtisztelend.

A Hírnök ignorálni fog — azt híven hogy ő valakit agyonhallgathat.

A Magyar Világ sok esprit-t fog benne találni.

A Vasárnapi ujság pedig figyelmeztetni fogja a közönséget hogy sokkal olcsóbb a Heckenast kiadta „Országgyűlési emlékkönyv“, mely szintén hoz jellemrajzokat, mikről senki sem beszél.

A mi pedig azon egyenkint és összesen nagy-rabecsült urakat illeti, kiknek optima fide rajzolt, de azért megengedem talán még sem sikerült, sőt tán, de az ég látja lelkemet nem szándékosan, hanem csak ügyetlenségből eltorzított arcképvázlataikkal találkozik e lapokon az olvasó: — ezen urak mindenike önmagát egyáltalán nem fogja eltalálni hinni, ellenben meg fogja engedni, hogy mások meglehetősen rajzolják, — például „N. N. excellenter!“ — „hanem rólam mást mondhatott volna; én jobban ismerem magamat“ és a többi.

Egészben véve pedig kétségen kívül be fog

ez alkalommal ismét bizonyulni, mily emberismerő s okos ember volt azon angol, ki azt mondá:

Our Words are giants when they do us an injury; and but dwarfs when they do us a service.

„Szavaink óriások ha bántók; de csak törpék, ha kedvezők.“

Kiérezhető-e ezen lazán összefüggő szeszélyes lapokból egy azokat egészsze összekötő politikai nézet: azt írójok maga nem tudja elhatározni.

Hogy az egyetlen párté sem, azok közül melyek hazánkban jelenleg activ szerepelnek, az bizonyos, és teljesen öntudatos.

Osztom ugyan Russel lordnak az angol alkotmányról írt művében ama kiejtését, miszerint különös embernek kell lenni, ki magát a politikában isolálja, ki egy törvényhozó-test 3—4 száz tagja között nehányat sem talál, kikhez nézetei közelednének, kikhez csatlakozhatnék.

Hanem ezen észrevétel csak rendes politikai viszonyokra tétetett, milyenek angol státusférfiu előtt lebegnek, nem pedig oly felfordult világra minőben mi élünk.

Azon kör, sőt csaknem bizonyossággal mondható — tévkör, circulus vitiosus, melyben mi nem egyedül önhibánkból, de akárki mit mondjon: nem is hibánk nélkül forgunk; és melyből —

meggyőződése dacára nem egy jeles hazánkfia — positiója, vagy multja által fogva levén, vagy pártfegyelem, vagy cotteria érdek miatt nem menekülhet: e tévkör mondom nem oly csábító, hogy abba bele ugorjék vagy vonattassa magát, ki kivüle maradhat.

Ily független ember többé kevesbé rokon-szenvezhet valamely párt valamely nézeteivel: de azoknak összegét, s eljárása taktikáját elsajátítani nem birva — marad az objectiv bíráló szép távolában.

Ha végig nézünk alkotmányos mozgalmaink legujabb korszakán — a választásokon az országgyűlés második fölriratának fölterjesztéseig — mit látunk?

Mi jellemzé ez időszakot?

A szólás-szabadság mit idézett elő?

Hol a haladás, ha csak az eszmékben is?

Mit nyújtottak a választási programmok?

Hány emelkedett a situatio tejföléig, nem volt-e nagyobb része csak ártatlan aludt tej? a „Szózat“ és „Hymnus“ prózára tett változatai? vagy legjobb esetben a 61-ki fölratok plagiumai?

A Csengeryén kívül egyetlen jelentékeny program Horváth Boldizsáré volt. Igen egy juristától, e legjelesb, mert a törvények szellemét is bölcselő s nem pusztá commentator jogtudósunktól ered egyuttal a legpolitikaiabb programja ezen időszaknak; melyben diplomatiái finomsággal vannak érintve hazafiui világnézetünk s divatos

eszmekörüink paraszt szemmel nem is látható mez-
telen oldalai; — és ráadásul az önálló államphi-
losoph józan eszével, de az uralkodó butaságot
(pardon: közvéleményt akartam mondani!) kimélő
burokban nyújtja a képviseleti s parlamenti kor-
mányrendszer fallaciáinak gyöngéd megvilágítását.

Vannak jeles embereink, vannak az ország-
gyűlés mindkét házában parlamenti tehetségek leg-
alább is oly arányban, mint más miveltebb ország-
ban: de azok csonkák, bénák, s alig használhatják
képességeiket. Miért? Hja e dolognak — mint
mondani szokás — nagy farka van. Tény: hogy
sehol a világon nagyobb csalás nem üzetik nyil-
vános életben mint ez időszerint nálunk.

Csaljuk önmagunkat, pártunkat, a népet, a
fejedelmet optima fide, azon hitben hogy igen
jogosan, erkölcsösen, s mindenek fölött okosan cse-
leksztünk, ha azt mondjuk, a mit magunk se hiszünk;
azt kérjük, a mit nem is óhajtunk; s azt követel-
jük, a minek lehetlenségét in simul magunk meg-
engedjük.

Az okos, lelkiismeretes férfiak azonban aggo-
dalmakkal telvék e helyzet és ezen eljárás fölött...
miket titokban sugdosnak egymás fülébe; de a
népnek oda dobják a jogfolytonosság, az 1848,
a felelős, és parlamentaris kormány jelszó-kon-
calt, had rágódjék rajta, s lakjék jól a képzelő-
déssel; és akárhány jó szándéku hazafi, de oly
lángelmék is, mint Somsich Pál, bevallják hogy
a fejüinkre nőtt dolgok, jelszavak és törekvések

zavarában nem bírnak már sem eszközeink s eljárá-
rásunk célszerűségében való hittel, sem saját belá-
tásuk helyességéről való azon meggyőződéssel,
mely erőt adna, az ámitás és öncsalás hálóját kissé
megtépdelni, vagy azt az igazság éles késével
szétrongyolni. És e lapok valamelyikén mégis
megrovatott Somsich, hogy nincs elég lelke... I beg
your pardon Sir! Kár volna egy pillanatig is
különcnek látszani!

Most már csak úszszunk az árral — az idő
majd kivet a partra, ha nem is ott, a hol mi most
álmodni szeretjük hogy kikötni fogunk.

Igen furcsa idő ez — te kedves jó, de mióta
szűk táblalabirói körödből üstöködnél fogva kiragad-
tak az események: teljesen desorientált nemzetem!
Meghiszem, hogy azt sem tudod hol áll a fejed;
hanem azért ne forgasd oly bizalmatlanul szemeid.
Nézz körül és gondolkozz!

Igen furcsa idő ez, mondom, Európában! Még
a nagy államokká tömörülés processusát teljes
folyamában látjuk ma is: — az államok beléletét
nagy eszmék s ujkori vivmányok hatása alatt látjuk
alakulni; — s a nemzetiségi isolálás törekvését
látjuk küzdeni a népek solidaritásának anyagi s
szellemi tényezőivel, s naponkint diadalmasabb ér-
vényülésével: s nem kell épen nagy prófétának
lenni hogy ezeknek jósoljunk győzelmet; s így
jövőt is csak azon politikának, mely ez utóbbi
iránynak megfelel.

Mily nagy momentumok szakitják félbe közéletünk és úgy látszik az angol hosszú parlament hosszú életére hosszan készülődő országgyűlésünk sivár egyhanguságát?

Mint mondtam miből áll nagy s kis politikai férfiaink mai nyilvános működése? egy két beszédből, melyek, épen igazolási botrányügyben a jogérzet s folyton emlegetett törvényiszteletnek parodiái, — vagy legjobb esetben és ha legjelesb beszédek is — egy célra irányzottak, egy conclusumban végződnek, egy s ugyanazon eszmekörben mozognak, egy már minden oldalról kimerített, és magában is korlátolt eszmekörben.

Mit szóljon a „szónokok és státusférfiakról“ ha mindjárt Cormenin is? Mily anyagokat gyűjtsön egybe hogy politikai jellemrajzaikat kiegészítse? Tessék festeni arcot, melynek csak orra hegyét látod.

En leirtam néhány „jelesünk“ ezen orra hegyét, nem azon mellékcélzat nélkül: éreztetni az olvasóval is hogy emberünk sem mutatja ide egész arcát, csak orra hegyét.

E futólagos szemlémből is önkénytelenül ki fog tűnni hogy országgyűlésünk mind két házában, de még azonkívül is nem csekély számmal találkovalódi parlamenti tehetségket, legalább oly arányban mint más miveltebb országok parlamenteiben.

De — és ez a baj — a mi az általános miveltség és politikai mint egyéb ismeretek átlagos színvonalát illeti: törvényhozó testünk

végtelen alól áll ily hasonlításon, és oly alól saját vezérei alatt, hogy ezeknek miveltségök színvonaláról le kell ereszkedniök, hogy megértessék magukat, hogy félre ne ismertessenek, hogy hatassanak és impossibilisekké ne váljanak.

Ne csaljuk magunkat az iránt hogy az alsóház szellemi színvonalát nem annyira Eötvös-Sonsich — hanem sokkal hivebben képviseli Madarász, — a felsőház politikai magaslata pedig Vay Miklós és Splényi Henrik, vagy Pálffy József beszédeiben el van érve, — Széchen Antal által azonban már messze túlhaladva.

És ha még is e nagy számúnak elismert kitűnő politikai egyéniségeink között kevés egészséges, kevés teljesen kifejlett politikai jellemet vélek találhatni, ez csak onnan ered, mert — miként Schmidt Julian mondá: „a lélek egészsége oly kincs, mely a közállapotok egészséges voltával függ össze*”).“

Tagadhatlan, hogy a ma szerepelő jelesbjeink alig néhánynak kivételével, még a 48 előtti korszakból valók.

A legközelebbi tizenhét év alatt azonban sok nagy képességű s sokoldalú készültségű férfi, blasirt izgatott, kapkodó vagy túlzó, ideges, beteges emberré lön. Az új nemzedék fölületes. Régieink nem sokat, de valamit csak tanultak, s a mult-

*) Gesundheit der Seele ist ein Gut, das von der Gesundheit der öffentlichen Zustände schwer zu trennen ist.

nak traditíóival bírtak: ifjabbjaink sem nem tanul-
tak ujat, sem a régi hagyományokat nem becsülik,
mert nem ismerik. A régiek közül sokan ott álltak
meg hol 1848-ban voltak; pedig nem voltak mesze;
— az ifjabbak odáig sem értek. Amazoknak java
azon korba jött, melyben a judicium erősebb; de
a mozgékonyság s tetterő alább hágy.

Mind ezekből magyarázható sok ferde helyzet;
sok áltekingtély uralkodása mások rovására. Mert
— tevékenység fokozza a hatályt, mint gyors
forgalom sokszorozza a pénz mennyiségét.

És a mi az átlagos miveltség-hiányt nálunk
következményeiben még végzetszerűbbé teszi: az
a politikai érzék teljes hiánya; — mely hiány
ugyan e részben is méltán forradalminak nevezett
korszakunkat, de kivált harcias és kockázatni
szerető nemzetünket kiválón jellemzi.

Mi politikailag mivelte nemzetnek tartjuk ma-
gunkat, s a mennyiben ez alatt a szűk municipalis
körben való autonom tevékenység, taktika, kortesi
csel fogások értetnek — ez tagadhatlan is: de mi
a magasb, az állam-alakító politikát illeti, ezer
év óta kevés képességet tanúsítánk.

Hiányoz nálunk most is e politikai érzék,
melyet az angoloknál kell tanulmányozni; hiányoz
annak értelme, mit már az ós Hesiod így fejezett ki:

„Bohók! — nem értik mennyivel több a fél
— az egésznél.“ A mely mondat pedig a po-

litikára, mint a szerelemre, s sok egyéb emberi viszonyokra illik.

Politika és forradalom — ellentétek.

Mi légyen a forradalom? azt a fölsőház egy tagja gróf Vay László igen gyöngén definiálta, mondván: „a forradalom az eszmék küzdelme az elnyomás ellen.“

Az eszmék küzdelme, s diadala lassú. Egy eszme sem forgatta fel rögtön a világot.

Sokkal jobban fejté meg e kérdést s mutatta ki azon ellentétet, mely a politika és forradalom közt főnforog, Thiers.

„Politika a multnak tisztelete s lassú fejlesztése: forradalom a multtal való teljes és rögtöni szakítás.“

„Az igazi politika: nemzedékek műve; melyek egy tervet hagyományoznak egymásnak; s annak végrehajtásán következetességgel, türelemmel s ha kell szerénységgel működnek; nem tevén talán a cél felé többet egy — két lépésnél század alatt; s soha sem törekedve egy ugrással jutni oda*).“

*) Qui dit politique, dit respect et lent développement du passé: qui dit revolution dit rupture complète et brusque avec le passé. La vraie politique en effet est l'oeuvre des générations se transmettant un dessein, marchant à son accomplissement avec suite, patience, et modestie, s il le faut; — ne faisant vers le but qu' un pas, deux au plus dans un siècle; et jamais n' aspirant d'y arriver d'un bond. (Hist. de l'emp. VI. k. 72. könyv.)

Fiat applicatio!

Annak számára ki ezt nem érti, fölösleges volna e böles ujnutatást bő magyarázattal diluálnom.

Mi örök időkre, s a legkésőbbi utódok számára dolgozunk, s magunk bele vesziünk.

Vajjon kik lesznek ezen szerencsés utódok, kiknek mi semmi teendőt sem akarunk fönhagyni?

Sajtóhibák:

9.	oldal	3.	sor	fölülről	„Emiltől“	helyett	olvasd	„Emilről“
34.	„	6.	„	alólról	„sejthessem“	helyett	„sejtessem“	
87.	„	9.	„	„	„jár együtt“	helyett	„nem jár együtt“	
93.	„	8.	„	fölülről	„mit“	helyett	„mint“	
105.	„	13.	„	„	„hiányát“	helyett	„hiánya“	
123.	„	5.	„	„	„államban“	helyett	„államtan“	
128.	„	4.	„	„	„Valentini“	helyett	„Victorin“.	

RÁTHMÓR

TÖRTÉNELMI KÖNYVTÁRA.

Jelen vállalatból, melynek célja hazai dicsőséges történelmünk legnevezetesebb és legérdekesebb forrásait és adalékait, valamint a külföld leghíresebb történelmi műveit díszes kiadásokban közrebocsátani, eddig a következő művek jelentek meg:

A pesti magyar Nemzet-Gyűlés 1848-ban. KÜZLI PÁP DÉNES. Öt füzet.

Minden füzet ára 1 frt 30 kr.

A „Pesti Napló” ezen műre vonatkozó cikkének kivonata: Oly érdekes munkának 1-ös füzetje jelent meg, mely valószínűleg egyike leendő a legkeresettebbeknek, s aligha lesz oly magyar családi könyvtár, melyből hiányozzék, melynek fődíszét ne képezze. Tartalmazza az okiratokat s az 1848-ban Pesten gyűlésezett magyar nemzeti gyűlésben elmondott beszédeket, melyek nagy részben példányul szolgáló műremekei a politikai szónoklatoknak, s látni engedik azon titkos rugókat, melyek mozgatták a nemzetünk sorsára döntő hatást gyakorolt eseményeket. Korszerű e munka kiadása, mert a benne közzé tett szónoklatok csak egyes — kivételesen megőriztetett, ritka helyen s többnyire itt is csonkán, töredékesen található 1848-dik évi politikai lapokban olvashatók. Azon érdekes korszaknak politikai szereplői részint meghaltak, részint száműzetésben vannak. Mi a kik az akkori eszmék harcában, mint az ügynök napszámosai éltük át azon nevezetes korszakot, még most is lelki örömmel s okulva olvassuk át a politikai vezérférfiaknak remek beszédeit, mennyivel nagyobb érdekekkel fogja hát olvasni az újabb nemzedék, melynek egyesei azóta nőttek férfiakká, kikre nézve e beszédek az ujság ingerével is bírnak s kikre nézve a politikai tanulmánynak gazdag erű forrásai leendenek azok.

Attila, Attila fiai és utódai történelme a magyarok Európába

telepedéseig. IRTA THIERRY AMADÉ. A harmadik javított és bővített kiadás szerint fordította SZABÓ KÁROLY. — Ára: 4 frt. 50 kr.

A világtörténet egyik legnevezetesebb hősét, a hatalmas hún király Attilát, Thierry Amadé mutatta fel legelsőbbben igaz világitásban; e lángeszű hódító érdekes és tanulságos életpályáját, s hatását a világra ő nála találjuk legelfogulatlanabban megítélve. A húnok európai uralmának, valamint Attila fiai és utódainak történelmét a Hunniát visszafoglaló Árpád idejéig, Thierry a források alapos ismeretével és mély tanulmánnyal, éles ítélőtehetséggel, részrehajlatlan igazságszeretettel s művészi alkotó erővel állította egybe. Ezen öt századra terjedő korszakot, melyben Attila húnjai, Baján avarjai s Árpád magyarjai Europa sorsára hatalmas befolyást gyakoroltak, Thierry művében oly élénken, oly élethíven látjuk rajzolva, a mint azt eddig a legnagyobb történetíróknál hasztalan keresnők. — Ily mű világtörténelmi szempontból minden mivel embert mélyen, miniket magyarokat pedig nemzeti szempontból megkülönböztetve is érdekel; a mennyiben e munkában fajunk őstörténelmének e korszakát, — melyet ily mély tanulmánnyal, ily művészi ihlettel egybe állítva saját iróinknál nem találhatunk, — a világirodalom színterén Európa egyik első rangú írója által látjuk föltüntetve. Ezért Thierry Amadé nevének minden magyar a tisztelet adójával tartozik.

Hampden János. Pitt Vilmos, Chatham Gróf. Két politikai életrajz. Irta MACAULAY B. T. Fordította SZÁSZ KÁROLY.— Ára : 2 frt.

Lord Clive. Warren Hastings. Az Angol Keletindia meghódításának története. Irta MACAULAY B. T. Angolból fordította SZÁSZ KÁROLY. Ára : 2 frt.

Kell e Macaulay nevéhez több ajánlás? A legkitünőbb irodalom az angol, s az angol irodalom egyik legkitünőbb neve Macaulay. Világhírét megalapította legelsőbb remek *T a n u l m á y a i* (essay) által, melyek majd minden művelt nyelvre lefordítottak. Rendkívüli mélység a felfogásban, magosság a szempontokban részrehajlatlanság az ítéletben, finomság a jellemzésekben, művészi erő az alakításban s páratlan világosság az előadásban párosulnak itt a nyelv erejével, megkapó bájjával. Mi a legkitünőbbek közül nyújtunk itt négyet közönségünknek. Bár részeseitlenek a közönség részéről is pártfogásban, és bár sikerülne a kiadónak ezen részvét alapján Macaulay összes műveit irodalmunkba átültetni.

Mária, Magyar királyné, II. Lajos özvegye. Államiratok és más kútfők nyomán. Irta JUSTE TIVADAR. Fordította SZÁSZ KÁROLY. Ára : 1 frt. 50 kr.

Mária királynő, II. Lajos neje s özvegye, történelmünk lapjain nem a legérdekesebb női alakok egyike. Midőn fiatalon, még fiatalabb királyi férje mellé hazánkba jött, magas reményeket kötött hozzá a fenyegető veszedelmet sejtő haza. S hogy e reményekből alig teljesült valami, annyi súlyos körülmények közt, ellenségei sem fogják őt okolni. E lapok, egy kitünő belga történetíró tollából, Mária életének későbbi időszakát tárgyalják nagyobb részletességgel, s hozzá tehetjük, teljesen megbízható 'alapossággal is. De mi azt hittük, hazánk olvasó közönsége előtt sem lesz érdektelen azon nő politikai életrása, ki nemzetünk történetének legválságosabb válságán volt részvevő tanuként jelen, ki Magyarország királynéjának nevét vég perczéig le nem tette, s hű özvegye volt hazánk legszerencsétlenebb királynéjának.

V-ik Károly Császár lemondása és végnapjai a St. Justi klostorban. Irta PRESCOTT V. H. Fordította P. SZATHMÁRY KÁROLY. Ára 1 frt.

I. Napoleon első trónulemondása. Elba sziget. Visszatérés. Thiers M. A. után. Francziából fordította KECSKEMÉTY AURÉL. Ára 2 frt.

Waterloo. Thiers M. A. után francziából fordítva. Ára 2 frt.

I. Napoleon Szent-Ilona szigetén. THIERS M. A. után. Francziából fordítva. Ára 1 frt. 20 kr.

Thiers ezen legújabb könyveiben I. Napoleon császárnak utolsó évei és halála meghatóan és a pártszenvedély minden ferdtéseitől megtisztultan legisleg-először van történeti hűséggel előadva, míg más részről a gyönyörű előadás még a Thiers mestertollához kötött várakozásokat is felülmulja.

Stuart Mária. Irta MIGNET M., a francia ak. tagja. Fordította BERZEVICZY EDMUND. Kis nyolczadrét. 400 lap. Ára 2 frt.

Kit ne érdekelne az királynő története, kinok, mint szerző írja: „kora honatalanságban kezdett, viszontagságos, sokszor gyarló, majd mindig fájdalmas és egy ízben bűnös, de oly sok bájjal díszített, oly szívreható balsors által sújtott, oly hosszú bűnhődés után megtisztult, és oly nagylelkűleg befejezett életpályáját a vérpád végezte be.

Franciaország legelső történetírói egyikének, Mignet M.-nek ezen remek művében a történetbuvár szigorúval az előadás kellemét találjuk egyesítve, úgy hogy azt bátran mint rendkívül tanulságos, és kellemes olvasmányt ajánlhatjuk a közönségnek.

Julius Caesar története. Irta III. NAPOLEON CSÁSZÁR. Fordították GREGUSS ÁGOST és SZÉKELY JÓZSEF. A magas szerző által jogosított eredeti magyar kiadás. I. és II-ik kötet Legdiszesebb nagy 8-rét. Ára minden kötetnek 4 frt. A 34 gyönyörű térképből álló, e műhöz megjelent Atlasnak ára 6 frt. 50 kr.

A művelt népek kiadói versenyezve siettek, e már megjelenési híre által roppant érdeket gerjesztett mű fordítási jogát megszerezni. E nemes versenyből a magyar kiadás sem maradhatván el, valóságos kötelességemnek tartottam azt irodalmunk számára megszerezni, habár azon vállalataim közé fog tartozni, melyeknél anyagi haszonról alig lehet szó; sanyaru viszonyaink daczára is reményilem tehát, hogy a közönség pártfogásával megmutatja, miszerint irodalmunk már azon polczon áll, hogy bátran nyulhat az ujkori műveltség ily magasan fekvő vívmányai felé is.

Bottyán János, II-ik Rákóczy Ferencz fejedelem vezénylő tábornoka. Történeti életrajz. A kuruczvilág hadjárataival. Irta THALY KÁLMÁN, a m. tud. Akad. levelező tagja. Diszes 8-rét. Ára 3 frt. 60 kr.

Hogy a t. közönség e mű tárgyára nézve magát tájékozhassa, ide iktatom szerző előszavának kezdetét:

„Az isteni gondviselés elküldött a pusztá hazába, hogy fegyverre és szabadságra kiáltó szöveg legyenek. És meghallá e szöveget az ország minden népe.“ Így szól emlékirataiban ama fejedelem, kiről a lánglelkű Kölcsey oly ihletve zengé:

„Fejedelmünk hajh: vezérünk hajh!
Magyartok gyászban ül!...“

Valójában, akkor is gyászban ült a magyar, a mely korról Rákóczynak idézett sorai szólanak; de a fejedelem eljűve a szomorú hazába, hogy fegyvernek riadása legyen, és a mint írja, és a mint történt: meghallá e riadást az ország minden népe. — És elkezdődött a „kuruczvilág“, más néven II. Rákóczy háborúja, mely nagy vérengzéssel folyton foly vala nyolcz hosszú éven át, 1703. májusától 1711. június 23-áig, a mikoron utolsót dördült az ágyu a munkácsi várfokon. — Minden korszak megterni a maga embereit, s rendkívüli idők rendkívüli embereket szülnek. A kuruczvilág folyamában egész sorát látjuk kiemelkedni a hősöknek, stb. Ilyenek maguk a főintézők: Rákóczi, Beresényi; ilyen Forgács Simon, Eszterházy Antal, Károlyi Sándor, Vay Ádám, Petróczy István, Bottyán János; ilyenek a hű dandártábornokok: Béri Balogh Ádám, Ebeczky István, s a ritka vitéz Bezerédy Imre és Ocskay László — bár e két utóbbinak gyászos végére csak elszomorodva gondolhatunk. Történelmi kutatásaim tárgyát e férfiak hadi pályája képezi. Jelen művem hűségét is az ő soraikból választám. Hőszám a kuruczvilág leghatározottabb katonai tehetsége, a magyar népek akkor egyik legkedveseb embere, a nemes jellemű férfiú, a sok tekintetben kiváló, eredeti alak: „Generális Bottyán János.“

Magyarország történetének forrásai az Arpádházi vezérek és királyok korában. Fordította és jegyzetekkel kísérte SZABÓ KÁROLY. Ára: 4 forint.

Ezen nagyérdékű gyűjtemény, mely legnevezetesebb krónikáinkat először adja kitűnő magyar fordításban, és nagybecsű tudományos jegyzetek kíséretében, a következő négy füzetből áll: **Béla király** névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. (Külön már nem kapható.) — **Rogerlus mester**, váradi kanonok siralmas éneke Magyarországnak IV. Béla király idejében a tatárok által történt romlásáról. Tamás palatői esperes „Historia salunitájából“ a tatárjárás története. Nagy Magyarország dolgáról. Ára 1 frt. — **Kézai Simon Mester** Magyar Krónikája. Ára 1 frt. — **Emlékiratok** a magyar kereszténység első századából. Ára 1 frt.

Magyarországi és erdélyi bujdosó fejedelem Késmárki Tököly Imre secretáriusának **Komáromy Jánosnak** törökországi diariumja és experientiája. Közli **NAGY IVÁN**. Diszes 8-adrét. Ára 1 frt.

A Hóra támadás története. Irta id. Gróf **TELEKI DOMOKOS**. Diszes 8-r. Ára : 1 frt. 80 kr.

Több évi buvárlatok és tanulmányok után lát ime világot ezen becses történelmi mű, mely mind tárgyánál, mind szerzőjének köztiszteletben álló nevével fogva minden további ajánlást feleslegessé tesz. Testvérházánk egyik leggyászosabb időszaka tudtommal először van ezen műben szigorú történelmi igazsággal, alaposzággal, és egy statusfőfőnek a dolgok mélyébe ható belátásával előadva.

Martius Galeot könyve Mátyás király jeles, böles és elmés mondásai és tetteiről. Hozzájárul Carbo párbeszéde Mátyás dicső tetteiről, és egykoru emlékirat a király menyegzőjéről. Közli : **KAZINCZY GÁBOR**. Második kiadás. Diszes 8-r. Ára : 1 frt. 20 kr.

Kazinczy Gábor ezen remek átdolgozással újból megmutatta, hogy nem csak az **aranszajú**, hanem az **aranytolln** czimet is méltán kiérdemlette; mert, nagyszámú, tudományos jegyzetek mellett, ezen **legnevezetesebb Mátyás-korabeli források** fordítása oly szép, magyarsága oly zamatos, hogy méltán a **classikus** nevet megérdemli.

II. Rákóczy Ferencz és nevezetesebb kortársainak kiadatlan eredeti leveleik. 8-adrét. Ára 1 frt.

Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században.

SZALAY LÁSZLÓ által. — 2-dik kiadás. Diszes 8-r. Ára 1 frt 20 kr.

T a r t a l m a : János Király és az europai hatalmasságok 1525—1528. — **Verbőczy István**, és **Verancsics Antal**. — **Soliman**, és **János Zsigmond** 1540-ben. — **Statisztikai adatok Magyarország török korszakából.** Utazás **Pozsonyból Nándorfehérvárra** 1573-ban. — **Békés Gáspár** pályájához, és **Balassa Bálint** erdélyi fogóságához adalék. — **Erdély és a portai adó Báthory István és Kristóf** alatt.

Fiume a magyar országgyűlésen. **SZALAY LÁSZLÓ** által. — Ára 40 kr.

Magyarország családai, czimerekkel és leszármazási táblákkal.

Irta NAGY IVÁN. A munkából most a 19. és utolsó kötetet nyomtatják úgy hogy az egész mű rövid idő múlva be lesz fejezve. Megrendelési feltételek : Minden 20 ívből és több czimerből álló kötetnek ára különvése 3 frt. 40 kr. Az I—XIX. kötet bolti ára 64 frt. — Az I—XIX. kötet előfizetési ára azok számára, kik egyszerre veszik meg, és a többi megjelenendő kötetek megvételére is kötelezik magukat, csak 42 frt. 60 kr. — Kik több kötetnek hirtokában lévén, a munkát kiegészíteni kívánják, egy-egy kötetet a 2 frt. 10 krnyi előfizetési áron megszerezhetik.

Ezen irodalmunkban páratlan munka, melyben több ezer család ismertetése, és több 100 czimer jelent meg — nemcsak nemzetünk történetéhez szükséges kalauzul de egyszersmind a magyar nemzet magvát tevő őszves nemesség történeteinek, multjának és jelenének tíkréül tekinthető. Ez okból, hol még az ősök iránt kegyelet, a nemzet multja irán tisztelet van — egy magyar család könyvtárából sem szabad hibáznia.

Ráth Mór kiadásában megjelentek:

A magyar királyi szék

betöltésének története a *pragmatica sanctio*ig.

Irta *Salamon Ferencz*.

Diszes nagy 8-r. Ára: 2 frt.

Tartalom: I. A Királyi szék az Árpád ház alatt.

II. Az Anjoui ház.

III. A szabad választási elv tovább fejlődése.

IV. A Habsburgi Dynastia Magyarországoni uralkodása első korszaka.

V. I-ső Leopold és I-ső József országglása.

VI. III-ik Károly, és első lépések a *Pragmatica Sanctio*ra.

VII. A *Pragmatica Sanctio* elfogadása Erdélyben.

VIII. Magyarország helyzetéről 1722 ben.

IX. A *Pragmatica Sanctio* elvi elfogadása 1722. június 30-án.

X. A *Pragmatica Sanctio* formulázása az országgyűlésen.

Irodalmunkban eddigelő nem volt megírva a *sanctio pragmatica* története: csak jogtani fejtegetések voltak róla. Kitünő ugyan gróf Cziráky 1820-ban névtelenül kiadott latin könyve, mely a magyar királyi szék betöltése módjáról nagy avatottsággal értekezik; de fejtegetései a jogtudomány körében maradnak s maga a munka polemicus természetű a korábbi Lustkandl-ek ellen.

Továbbá még kitünőbb nagy hazánkfia Deák közjogi műve, mely tavaly a „Budapesti Szemlé”-ben jelent meg; s melynek egy szép része a *sanctio pragmatica*t tárgyazza. De az értekezés szintén kiválóan jogtani és nem történelmi, s nem is akart egyéb lenni. Ezenkívül szintén polemicus mű dr. Lustkandl ferde állításainak czáfolatára.

A *sanctio pragmatica* történetét most veszi az olvasó először kimerítőbben Salamon Ferencztől, ki művében tüzetesen tárgyalja a magyar nemzetnek századok során át a királyi szék betöltésében követett elveit. Azon elvek nem csupán írott törvényekből s nem is csak jogból vették eredetöket. A nemzetjog szokásaival kézenfogva járt a viszonyok szerinti böles rendelkezés. — Szükséges volt a történelmi fejlest kimutatni, hogy annál világosabban érthető legyen maga a „*Sanctio Pragmatica*”, melynek körülményei itt oly részletességgel tárgyaltnak, mind eddig egy történelmi műben sem található. Szerző utóbbira új adatokat használ és állit egybe, s teljes mértékben fölhasználá az 1712., 1715-iki, de különösen az 1723-iki országgyűlés kéziratban fennmaradt naplót.

Ráth Mór kiadásában megjelentek:

A TENGER MUNKÁSAI.

IRTA HUGO VICTOR.

Jogositott magyar kiadás.

Fordította Szász Károly.

6 füzet. Minden füzet ára: 70 kr.

Hugo Victor azon magoslatán áll a világirodalmi fontosságnak hogy ha valakiről, róla lehet elmondani miszerint minden új műve, valóságos esemény — esemény irodalmi, és esemény társadalmi szempontból. Ő a társadalom legnagyobb kérdéseit mozgatja meg: semmi sem lehet oly nehéz hogy attól ő visszarettenjen; semmi sem oly mely hogy abba le ne bocsátkozzék és semmi nem oly magos hogy kezét sikerrel ne nyújtsa utána. A bölesész és politikus elméje pedig a költő szívével s mindenek fölött képzelődésével vegyülvén nála. művei a mellett hogy rendkívül magvasak, végtelenül vonzóak sőt lebilincselők is. Innen van hogy milliók és milliók olvassák: a delnő felejtí pipere asztalát, az államférfi leteszi a kék vagy sárga könyvet, s a regényolvasásba belefásúlt unatkozó felvillanyozva érzi magát tőle.

Jelen művében az emberi szív rejtelseihez egy új tényszót hoz: a természet, az elemek rejtelseit. Maga mondja előszavában, hogy az ember küzdelmét festi a természet kényszerével szemben. A természet e szereplését eddig csak tisztán költői műveiben találtuk ily mérvben; ismerjük azokból roppant erejét a természet festésében, színei végtelen gazdagságát, összeállításai műremek mozaikjait s alakításai páratlan szépségét. Jelen művében mind ez előnyöket együtt találjuk s mellettök a prozai forma és a regényműnemének könnyebben s minden olvasó által egyaránt élvezhető voltát.

EGY KÉPVISELŐ NAPLÓ-JEGYZETEI

az 1865. December 10-én megnyilt

országgyűlés alatt.

I-ső füzet 1865. Decz. 10 — 1866. Jan. 25.

II-ik füzet 1866. Jan. 28 — 1866. Mart. 3.

Minden füzet ára 80 kr.

Ki ne akarná ismerni a jelenleg együtt ülő országgyűlés belső életét? Ki ne akarna bepillantani a műhelybe, hol az eszmék alakúlnak, az irányok megszilárdúlnak, s a tettek készülnek? — E jegyzetek, egy képviselő rendszeren vezetett Naplójának levelei, ki a Deákpárthoz tartozik, s annak szempontjából, de egészen önállóan nézi a dolgokat, részt vesz értekezleteikben, s a nélkül hogy a discretio határait átlépné őszinte és tartaléktalan ítéletet mond mindenről, mi a képviselőház nyilvános tárgyalásaiban, a párt értekezletekben és viszonyokban emlékezetre méltó történik. *Jellemzései, melyeket a szónokok- és államférfiakról mond, élénk tollal s biztos kézzel vannak rajzolva, komoly alaphangulattal, hazafias érzéssel, olykor a lelkesedésig emelkedő hangon. Néha a gúny fegyverét is használja ugyan, de túlnyomóan az elemző bírálatét.*

